

**'De regio doet
een beroep
op u.'**

Regio Uden Veghel:
Knooppunt van diversiteit.

Economisch onderzoek 2010.

Rabobank

Voorwoord

De gemeenten Uden, Veghel en Boekel vormen samen een bijzonder gebied. Het gebied kenmerkt zich door een krachtig industrieel bolwerk, een ver ontwikkelde agrarische sector en een attractief woonklimaat met meer dan voldoende winkelvoorzieningen. Deze diversiteit is de kracht van de regio. Maar het roept daarmee ook vragen op. Waar staan we momenteel als regio? Welke groeimogelijkheden biedt de regio ons? En maken we daar op dit moment voldoende gebruik van?

Rabobank Uden Veghel is overtuigd van de unieke kwaliteiten van deze regio. Maar om een objectief en onderbouwd beeld te krijgen hebben wij een onderzoek laten verrichten naar de economische kracht en prestatie van de regio.

Er zijn al diverse goede initiatieven in de verschillende kernen van de regio genomen. Met het onderzoek voegen wij daar geen nieuw initiatief aan toe, maar we bieden aanknopingspunten om die initiatieven te verbinden en aan te vullen. Het uiteindelijke doel is om de kracht van deze regio te benutten, kansen te verzilveren en daarmee de kwaliteit van het wonen en het werken in de regio op langere termijn te behouden en te versterken. Het onderzoek is hiervoor een eerste aanzet.

Graag willen wij iedereen bedanken die bijgedragen heeft aan dit onderzoek: de burgemeesters en beleidsmakers uit de gemeenten Uden, Veghel en Boekel en 7 ondernemers die aan een diepte-interview hebben deelgenomen. Daarnaast hebben 18 gerenommeerde ondernemers geparticipeerd in één van de drie workshops. En natuurlijk gaat onze dank ook uit naar Willem van der Velden, Rogier Aalders, Thijs Geijer, Cynthia Briesen van Kennis en Economisch Onderzoek van Rabobank Nederland, die het onderzoek hebben uitgevoerd en deze rapportage hebben opgesteld.

De regio Uden Veghel is een economisch sterke en dynamische regio met volop mogelijkheden voor verdere ontwikkeling. Kortom: een knooppunt van diversiteit. Maar juist door deze diversiteit staat de regio ook voor keuzes. Keuzes die we gezamenlijk moeten nemen door met elkaar de discussie aan te gaan en vanuit hier actiepunten te bepalen. De regio doet een beroep op u!

Wij wensen u veel leesplezier toe.

Rabobank Uden Veghel

Wim Bens MBA, directievoorzitter

Peter Mikkers MBA, directeur Zakelijke Relaties & Private Banking

drs. Lilian Damen MBA, directeur Particulieren- & Bedrijvenadvies

drs. Jan Leijten RA, directeur Bedrijfsmanagement

Maart 2010

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Inleiding	4
Conclusies en aanbevelingen	5
Het economisch presteren	5
De functies van de regio Uden Veghel	6
De agrarische sector	9
De industrie	11
1 Het economisch presteren	14
1.1 2008: de recessie dient zich aan	14
1.2 De economie van de regio Uden Veghel	14
1.3 De Regionaal-Economische Thermometer	17
1.4 Thermometerstand	18
1.5 Economische groei	19
1.6 Economische kracht	21
1.7 2009: de recessie houdt aan	23
2 De functies van de regio Uden Veghel	27
2.1 De woonfunctie van de regio Uden Veghel	28
2.2 De werkfunctie van de regio Uden Veghel	30
2.3 De winkelfunctie van de regio Uden Veghel	34
2.4 Waar staat de regio?	37
2.5 Visie en aanbevelingen	38
3 De agrarische sector	42
3.1 Inleiding	42
3.2 De agrarische sector in cijfers	43
3.3 Trends en ontwikkelingen	51
3.4 Visie en aanbevelingen	55

4 De industrie	60
4.1 Inleiding	60
4.2 De industrie in cijfers.....	61
4.3 Trends en ontwikkelingen.....	64
4.4 Visie en aanbevelingen	68
Bijlagen	77
Literatuur.....	77
Deelnemers interviews en workshop	78
Colofon	79

Inleiding

De regio staat op een kruispunt in haar economische geschiedenis. Zij draagt als een van de vijf regio's in Noord-Brabant het predicaat 'stedelijke regio'. Een stedelijke regio krijgt extra middelen toegewezen om te groeien in wonen, werken en voorzieningen. Om op dat knooppunt richting te kunnen kiezen en de middelen verantwoord in te kunnen zetten, is inzicht nodig. Dit onderzoek biedt dat inzicht.

Het onderzoek is opgebouwd uit analyses van datamateriaal, een literatuurstudie, diepte-interviews - met burgemeesters uit de gemeenten Uden, Veghel en Boekel en 7 gerenommeerde ondernemers - en een drietal workshops, eveneens met 18 prominente vertegenwoordigers uit de regio. De onderzoeksresultaten zijn gebaseerd op de meest recent beschikbare cijfers. Medio 2010 komen de cijfers beschikbaar over het jaar 2009. Zodra deze bekend zijn, zal Rabobank Uden Veghel de nieuwe cijfers presenteren.

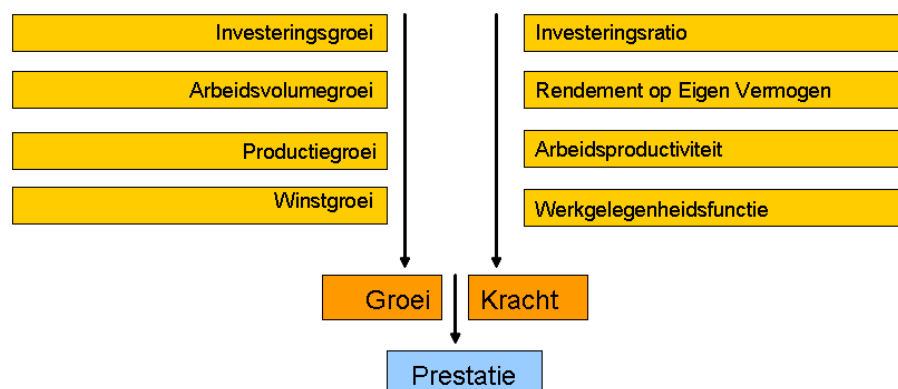
In het onderzoeksrapport wordt stevast gesproken over de regio Uden Veghel. Rabobank Uden Veghel realiseert zich dat een regio onderdeel is van een groter geheel en feitelijk niet af te bakenen is. Goed onderzoek vraagt echter om afbakening van het te onderzoeken gebied. Het onderzoeksgebied bestaat uit de drie gemeenten Uden, Veghel en Boekel, kort gezegd de regio Uden Veghel. Dit gebied komt nagenoeg overeen met het werkgebied van Rabobank Uden Veghel. De kern Zeeland (gemeente Landerd) maakt ook onderdeel uit van dit gebied, maar is niet meegenomen in het onderzoek aangezien de cijfers slechts per gemeente beschikbaar zijn. De gemeente Oss vertoont op een aantal punten (bevolkingsomvang, economische omvang, winkelfunctie) veel overeenkomsten met de regio Uden Veghel. Daarom wordt zij op enkele plaatsen in het onderzoek betrokken.

Hoofdstuk 1 start met een algemene economische schets van de regio Uden Veghel, waarbij ingezoomd wordt op het presteren van het bedrijfsleven. Dit gebeurt aan de hand van een Regionaal-Economische Thermometer. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de rol die de verschillende functies 'wonen, werken en winkelen' in de regio Uden Veghel vervullen. Uniek voor deze regio is dat alle drie de functies goed vertegenwoordigd zijn. In hoofdstuk 3 en 4 is de werkfunctie verder uitgewerkt in de sterkste pijlers: de agrarische sector en de industrie. Wat zijn de sterke kenmerken van deze sectoren en wat is het toekomstperspectief?

Conclusies en aanbevelingen

Het economisch presteren

De economische prestatie van de regio is gemeten met de Regionaal-Economische Thermometer. Op basis van de uitkomsten van de thermometer wordt de economische prestatie gewaardeerd met een rapportcijfer. Daarbij is het cijfer voor de economische prestatie het gemiddelde van de cijfers voor de 'economische groei' en de 'economische kracht'. Economische groei en economische kracht bestaan elk uit vier variabelen (zie onderstaande figuur). De rapportcijfers worden ieder jaar voor alle Nederlandse gemeenten berekend, zodat deze op hun economische prestaties kunnen worden vergeleken. Uit de cijfers bleek dat in 2008 - in tegenstelling tot voorgaande jaren - de economische prestaties het hoogst waren in enkele perifeer gelegen gebieden en dat de Randstad daarbij enigszins achterbleef. Veel regio's in de Randstad vielen terug in de lijst vanwege de lage economische groei. De regio Noordoost-Brabant¹ - waartoe ook de gemeenten Uden, Veghel en Boekel behoren - presteerde nagenoeg gelijk aan het jaar ervoor. De regio eindigde in 2008 op de 27ste positie en deed het daarmee minder goed dan de drie andere Brabantse regio's.

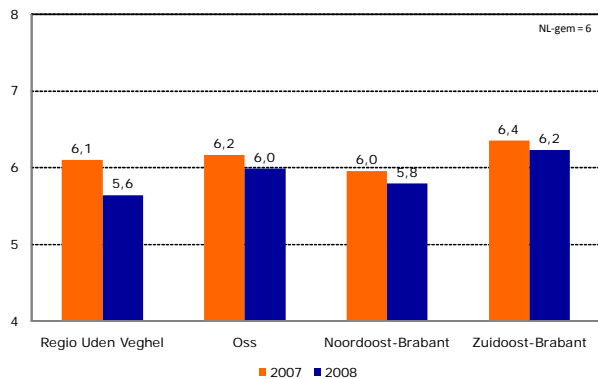
De economische prestaties in 2008

Het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel heeft in 2008 een 5,6 behaald voor zijn economische prestaties. De regio heeft daarmee minder gepresteerd dan Oss, Noordoost-Brabant, Zuidoost-Brabant² en de rest van Nederland. Alle vier gebieden presteerden minder goed dan in 2007. De daling van het rapportcijfer voor de economische prestatie was echter het grootst in de regio Uden Veghel. Deze daling in de regio Uden Veghel was het gevolg van een veel lagere score op economische groei dan een jaar eerder. De economische groei lag ook een stuk lager dan in de gemeente Oss en de regio's Noordoosten en Zuidoost-Brabant. Daarentegen lag de economische kracht van de regio Uden Veghel op een relatief hoog niveau, waardoor het rapportcijfer voor de totale economische prestatie nog in de buurt bleef van deze vergelijkingsgebieden.

¹ Bestaande uit de gemeenten: Bernheze, Boekel, Boxmeer, Boxtel, Cuijk, Grave, Haaren, Heusden, Landerd, Lith, Maasdonk, Mill en Sint Hubert, Oss, Schijndel, 's-Hertogenbosch, Sint Anthonis, Sint-Michielsgestel, Sint-Oedenrode, Uden, Veghel en Vught.

² Bestaande uit de gemeenten: Asten, Bergeijk, Best, Bladel, Cranendonck, Deurne, Eersel, Eindhoven, Geldrop-Mierlo, Gemert-Bakel, Heeze-Leende, Helmond, Laarbeek, Nuenen c.a., Oirschot, Reusel-De Mierden, Someren, Son en Breugel, Valkenswaard, Veldhoven en Waalre

Het economisch presteren

Bron: Rabobank/EIM

De huidige economische recessie heeft ook haar weerslag op de regio Uden Veghel. De regio kan een daling van de werkgelegenheid verwachten van 4 procent tussen 2009 en 2011. Hierdoor zal de werkloosheid stijgen, wat nog enigszins zal worden beperkt doordat ook de beroepsbevolking waarschijnlijk zal dalen. De werkloosheid zal in 2011 naar verwachting ongeveer 7 procent bedragen.

De functies van de regio Uden Veghel

De regio Uden Veghel ligt centraal in het landelijke gebied tussen de stedelijke agglomeraties Eindhoven-Helmond, 's-Hertogenbosch-Oss en Nijmegen. Gezien de nabijheid van deze grote steden zijn de functies die de regio Uden Veghel bezit op het gebied van wonen, werken en winkelen dan ook vooral gericht op de eigen inwoners en de inwoners van de direct aangrenzende landelijke gemeenten. Daarbij blijkt dat de reikwijdte van de verschillende functies verschilt en dat vooral de werkfunctie mensen vanuit een veel groter gebied naar de regio Uden Veghel trekt. Hierbij kijken we naar verhuizingen (woonfunctie), pendel- (werkfunctie) en koopstromen (winkelfunctie).

Woonfunctie

Van de verhuizingen die er in de regio Uden Veghel plaatsvinden, gaat het bij het merendeel om verhuizingen binnen de gemeente. Ongeveer 70 procent van de verhuisde personen is in de eigen gemeente blijven wonen. Daarnaast vinden tussen de drie gemeenten onderling relatief veel verhuizingen plaats. Ook blijkt dat Uden relatief meer mensen aantrekt vanuit Oss en Landerd terwijl Veghel populairder is bij mensen uit Schijndel en Eindhoven. Ten slotte valt op dat er sterke verhuisverbindingen zijn tussen de inwoners van Boekel en Gemert-Bakel. Nabijheid blijkt een belangrijke factor te zijn, want mensen die verhuizen, kiezen vaak voor dezelfde of een buurgemeente.

Werkfunctie

Dat vooral de werkfunctie van de regio Uden Veghel sterk is ontwikkeld, komt duidelijk terug in de pendelcijfers. Zo is 60 procent van de in Veghel werkende personen afkomstig uit een andere gemeente. Voor de gemeente Uden ligt dit op 50 procent. Bedrijven uit Veghel

hebben naast veel werknemers uit de regio Uden Veghel relatief veel werknemers uit Bernheze en Schijndel. In de Udense bedrijven zijn veel werknemers uit Landerd, Bernheze en Oss werkzaam. Daarnaast bieden de bedrijven in Uden en Veghel werk aan mensen uit de grotere steden in de omgeving, met name in Oss, 's-Hertogenbosch en Eindhoven. In Boekel is ook de helft van het aantal werkzame personen afkomstig uit andere gemeenten, maar anders dan bij Uden en Veghel betreft het hierbij eigenlijk alleen personen uit de directe buurgemeenten. Vooral Uden en Veghel hebben dus een belangrijke werkfunctie voor werknemers uit Uden en Veghel zelf en de nabije omgeving, maar ook voor de grotere omliggende steden.

Winkelfunctie

Het centrum van Uden wordt door prominente vertegenwoordigers uit de regio beschouwd als het winkelgebied met het meest regionale karakter. Dit komt ook terug in de cijfers: in Uden zijn de totale niet-dagelijkse bestedingen (zoals kleding en meubels) van consumenten een stuk hoger dan in de andere twee gemeenten. Naast dat Udenaren zelf het overgrote deel van hun niet-dagelijkse bestedingen in de eigen gemeente doen, besteden inwoners van Bernheze, Veghel, Landerd, Boekel en Oss hier ook relatief veel. Ook in de winkels in Veghel wordt een belangrijk deel van de uitgaven gedaan door mensen van buiten de gemeente. Dit aandeel is echter kleiner dan in Uden; het grootste deel van de bestedingen van niet-Veghelaren komt op het conto van inwoners van Bernheze en Uden. Boekelnaren geven ongeveer een kwart van hun niet-dagelijkse bestedingen uit in de eigen gemeente en van de rest van hun bestedingen doen zij nog eens een kwart bij winkels in Uden. De grootste koopstroom naar Boekel van buiten de gemeente is afkomstig uit Gemert-Bakel. Geconcludeerd kan worden dat Uden vooral een grote aantrekkingskracht heeft op consumenten ten noorden van de regio Uden Veghel. Ten zuiden van de regio worden consumenten ook aangetrokken door Eindhoven.

Binnen de regio Uden Veghel zijn zowel de woon-, werk- als winkelfunctie vertegenwoordigd. Dat maakt dat het gebied met recht als een stedelijke regio gezien kan worden. De aanwezigheid van deze drie functies zorgt er echter ook voor dat versterking van een van de functies ten koste kan gaan van de andere functie(s), zeker gezien de beperkte ruimte. Voorbeelden hiervan zijn ondermeer de verbreding van de N279 en de landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's). De afwegingen die bij deze beslissingen worden gemaakt, zijn bepalend voor de toekomstige kracht van de functies per gemeente en in de regio Uden Veghel als geheel.

Ontwikkelingen van de functies in de regio Uden Veghel

Op het gebied van wonen, werken en winkelen vindt er binnen de regio nu en in de toekomst een aantal relevante ontwikkelingen plaats die in het geval van Uden en Veghel relatief grootschalig en in Boekel relatief kleinschalig zijn. Het doel van grootschalige woningbouwprojecten in de gemeenten Uden en Veghel is enerzijds om de eigen bevolking van woonruimte te voorzien, anderzijds om nieuwe inwoners aan te trekken. Vooral in Veghel is de verwachting dat een deel van de inkomende pendelaars ook als inwoner aan de gemeente gebonden worden. Om de winkelfunctie van Uden te versterken, leveren de plannen voor Uden Centrum-West de grootste bijdrage. Door de slechte, economische tijd is nog onduidelijk in welke mate de bestaande plannen zullen worden gerealiseerd. Veghel streeft de komende twintig jaar naar het aantrekkelijker maken van het (winkel)centrum met diverse

projecten in het kader van het Masterplan Veghel-Centrum. Tevens beschikt de gemeente met de Noordkade over een locatie waar in de toekomst meer grootschalige cultuur of onderwijsgerelateerde functies kunnen worden ondergebracht. Een eerste debat over de invulling hiervan heeft onlangs plaatsgevonden, maar plannen voor de definitieve invulling zullen nog enige tijd op zich laten wachten. Boekel heeft als kleinere gemeente vooral een winkel-aanbod dat is gericht op de dagelijkse bestedingen. Op korte termijn vindt er echter wel verruiming van het winkelaanbod plaats. Verder zijn de mogelijkheden voor uitbreiding van het woningaanbod beperkt en daarmee voor het overgrote deel gericht op de eigen inwoners. Een belangrijke toekomstige opgave die te maken heeft met de werkfunctie is hoe om te gaan met de verplaatsing van agrarische bedrijven naar de LOG's en het daarmee gepaard gaande vrijkomen van landbouwgrond en bedrijfsgebouwen.

Visie en aanbevelingen

Gemeentegrenzen doen er niet toe

Wanneer het op de gebruikers van de verschillende functies in een gebied aankomt, blijkt dat mensen zich niets aantrekken van gemeentegrenzen. Mensen wonen in de ene gemeente, maar werken en winkelen net zo gemakkelijk in een of meer andere gemeenten. Dit betekent ook dat de versterking van functies in een gemeente voor een deel ook bijdragen aan de aantrekkelijkheid van een veel groter gebied.

Zorg voor de juiste functiebalans

Naar verwachting neemt de werkfunctie van de regio, mede door de aanwezige groeimogelijkheden, in de nabije toekomst verder toe. Dit kan leiden tot een verdere groei van de inkomende pendelstroom, die nu al groot is. Om infrastructurele problemen te voorkomen, is het van belang om daar rekening mee te houden door bijvoorbeeld de woonfunctie en de infrastructuur te ontwikkelen.

Verbeter bereikbaarheid ten behoeve van werken en winkelen

Voor de mensen die voor werk- of winkeldoelinden naar het gebied reizen, is ook de verbetering van de bereikbaarheid een belangrijk punt. Vooral veel mensen uit aangrenzende gemeenten blijken naar de regio te komen om te werken en te winkelen. Om deze stromen vast te houden en daarmee het draagvlak voor het bestaande voorzieningenniveau te behouden, is het van groot belang dat ook de mensen van buiten de regio de winkels en bedrijventerreinen kunnen bereiken.

Er is niet één regio Uden Veghel

Qua agrarische bedrijvigheid hebben de gemeenten Uden, Veghel en Boekel veel raakvlakken. Maar als het op industriële bedrijvigheid aankomt, hebben Uden en Veghel veel meer raakvlakken met Schijndel. Verder heeft vooral Boekel op het gebied van wonen, werken en winkelen veel binding met Gemert-Bakel, terwijl dit voor Uden en Veghel helemaal niet het geval is. Ten slotte heeft de A-50 juist ook weer Oss, Uden en Veghel met elkaar in verbinding gebracht. Het is daarom van groot belang om samenwerking te zoeken met andere omliggende gemeenten op basis van specifieke thema's.

De agrarische sector

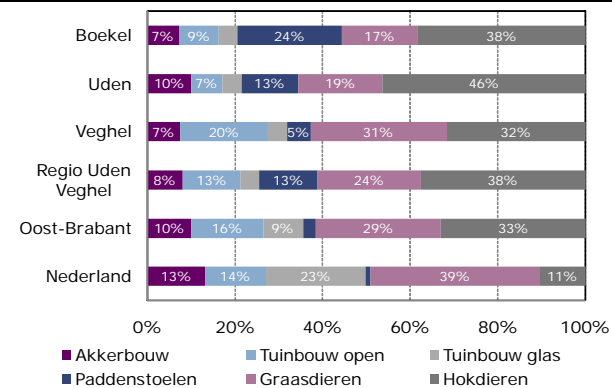
Het zuidoosten van Nederland, met name Oost-Brabant en Noord-Limburg, staat bekend om zijn sterke agrarische sector. De primaire sector en tal van afnemers en toeleveranciers van producten en diensten maken Zuidoost-Nederland tot een compleet food & agri-cluster dat op mondiale schaal concurreert, met veel ondernemerschap, een sterke kennisinfrastructuur en een gunstige ligging ten opzichte van de Europese markt. De regio Uden Veghel ligt hier middenin en speelt een grote rol in het food & agri-cluster.

Onder invloed van een aantal trends en ontwikkelingen is de agrarische sector voortdurend in beweging. Voor agrarische bedrijven is het noodzakelijk alert te blijven op dergelijke ontwikkelingen en daarop in te spelen om de concurrentiestrijd niet te verliezen.

Focus op veehouderij: melkkoeien en varkens

De agrarische sector in de regio Uden Veghel is goed voor een toegevoegde waarde van ongeveer € 140 miljoen. Daarmee neemt de regio ongeveer 10 procent van Oost-Brabant en ongeveer 1 procent van Nederland voor haar rekening. Binnen de agrarische sector speelt de veehouderij de grootste rol (zie onderstaande figuur). Graasdierbedrijven en hokdierbedrijven (intensieve veehouderij) nemen respectievelijk 24 en 38 procent voor hun rekening. Hoewel graasdierbedrijven goed zijn voor een kwart van de toegevoegde waarde, is dat aandeel laag in vergelijking met Nederland als geheel. Met 13 procent geldt het omgekeerde voor de paddenstoelenteelt. Ook het belang van de intensieve veehouderij is erg groot in vergelijking met Nederland. In Uden staat deze branche voor bijna de helft van de totale agrarische toegevoegde waarde.

Economisch belang in de primaire sector

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2008

Binnen de graasdierhouderij valt vooral de melkveehouderij op. Deze branche neemt 17 procent van de totale toegevoegde waarde in de agrarische sector voor haar rekening. Binnen de intensieve veehouderij is de varkenshouderij, met 31 procent van het totaal, van het grootste belang. De melkvee- en varkenshouderij zijn hier dus samen goed voor bijna de helft van de toegevoegde waarde in de agrarische sector.

Ontwikkelingen in de agrarische sector

De agrarische sector is sterk aan verandering onderhevig. Trends en ontwikkelingen zorgen er bijvoorbeeld voor dat de sector in de regio constant moet blijven bewegen om concurrentie uit eigen land en uit andere landen voor te blijven. Bovendien hebben de verschillende branches binnen de sector met uiteenlopende ontwikkelingen te maken.

Ontwikkelingen

- Ruimte is schaars: landbouwontwikkelingsgebieden
- Stagnerende bevolkingsgroei, vergrijzing en toenemend belang allochtonen
- Veranderende consumenteneisen
- Europese eenwording en globalisering: toenemende concurrentie en nieuwe markten
- Strenge(re) milieuwetgeving: Actieplan Ammoniak Veehouderij
- Gebrek aan opleidingsmogelijkheden en vrij verkeer van arbeidskrachten

Visie en aanbevelingen

De genoemde trends en ontwikkelingen hebben hun weerslag op de regio Uden Veghel. Als hier niet op tijd en adequaat op wordt ingespeeld, zal de sector de concurrentiestrijd met andere regio's en het buitenland verliezen.

Optimaliseer de kostenstructuur

De primaire productie staat onder druk en die druk zal in de toekomst groter worden. Schaalvergroting, intensivering, specialisatie en innovatie zijn reacties hierop die hun vruchten hebben afgeworpen. Deze reacties zijn vooral gericht op het optimaliseren van de verhouding tussen de kosten en de productie. Dit is een proces van vele jaren en zal ook in de komende decennia nodig zijn om de concurrentiestrijd niet te verliezen. Oftewel: agrariërs, blijf optimaliseren en constant streven naar efficiënte productie.

Creëer toegevoegde waarde en innovatieve producten na de primaire productie

De optimalisering van de kostenstructuur zal echter niet voldoende zijn. Ook een stijging van de opbrengsten is daarom van groot belang. Hier speelt de waarde die wordt toegevoegd aan primaire producten verderop in de keten een grote rol. Ondernemers zullen het lef moeten tonen om nieuwe producten te ontwikkelen.

Benut de landbouwontwikkelingsgebieden

De LOG's zijn gecreëerd voor ontwikkeling van de agrarische sector en zouden de herstructurering van de grond moeten stimuleren. Gezien de druk op de ruimte en de claim die andere functies leggen op de ruimte, zijn de LOG's essentieel voor verdere ontwikkeling en wellicht zelfs voor het voortbestaan van de agrarische sector in de regio Uden Veghel.

Weer concurrentie af met kwaliteit

De internationale concurrentie neemt toe. De Nederlandse agrarische sector heeft echter een relatief hoge arbeidsproductiviteit, produceert efficiënt en is van hoge kwaliteit. Hierdoor weet de agrarische sector de concurrentie vanuit veel andere landen nog voor te blijven. Behoud die voorsprong door te blijven focussen op kwaliteit en efficiëntie. Blijf innoveren om bijvoorbeeld nieuwe producten te ontwikkelen, de sector te verduurzamen en een flexibele arbeidsmarkt te creëren.

Benut het beschikbare arbeidspotentieel en wees inventief

Het gebrek aan opleidingsmogelijkheden in de regio Uden Veghel compliceert de bedrijfsopvolging en de beschikbaarheid van bekwaam personeel. Het is echter de vraag of een eigen opleidingsinstituut haalbaar is. Bepaal daarom vanuit de sector waar precies behoefte aan is en ga vervolgens in gesprek met de scholen in de omgeving. Zorg dat de link tussen de scholen en de agrarische bedrijven wordt versterkt en zet bijvoorbeeld stageprogramma's op. Benut daarnaast het beschikbare arbeidsaanbod uit Oost-Europa. Ondernemers uit de sector geven aan hier met succes gebruik van te maken.

Profileer de regio als foodcentre

De regio produceert, verwerkt, transporteert en verhandelt voedsel en dat is een van haar belangrijkste kenmerken en krachten. Maak 'food' hét handelsmerk van de regio. Om hier handen en voeten aan te geven, zal breed op food moeten worden ingezet. Lok consumenten en potentiële partners naar de regio met initiatieven als een kooktheater en de Jumbo Academy om met eigen ogen te zien dat de regio een foodcentre is.

Benut de mogelijkheden van agrotourisme

Hoewel de economische impact van agrotourisme op een gebied beperkt is, kan het wel een uitkomst bieden voor individuele ondernemers. Door bijvoorbeeld streekproducten te verkopen, ruimte beschikbaar te stellen voor overnachtingen of rondleidingen te geven, kan een deel van de agrariërs hun inkomen ophogen.

Werk samen op alle terreinen

Het succes van veel van bovenstaande aanbevelingen staat of valt bij samenwerking. Als het gaat om fysieke ruimte voor agrarische bedrijven, zullen agrariërs in de regio Uden Veghel met één mond moeten spreken. Ook op het gebied van de arbeidsmarkt is één geluid van belang. Formuleer gezamenlijk de behoefte en deel die met de opleidingsinstellingen in de omgeving. Bij product vernieuwing is samenwerking tussen de branches, maar ook tussen de primaire producenten en de verwerkende industrie belangrijk.

Naast samenwerking tussen verschillende typen bedrijven en organisaties is bovenregionale samenwerking van belang. Geen enkele regio binnen Zuidoost-Nederland heeft een eigen food & agri-cluster. Bovendien houdt economie en daarmee ook de agrarische productieketen geen rekening met grenzen. Kijk daarom over de grenzen heen. Ga elkaar niet beconcurreren, maar complementeer elkaar. Dat geldt voor ondernemers, maar zeker ook voor de gemeentelijke overheden. Zodoende kan elke regio van elkaar en van ontwikkelingen in andere regio's profiteren.

De industrie

De industrie behoort in Nederland tot de grootste sectoren qua werkgelegenheid en omzet. Noord-Brabant is na Friesland de sterkst geïndustrialiseerde provincie van Nederland: van het aantal vestigingen behoort 6,6 procent tot de industrie. Noord-Brabant heeft een strategische ligging ten opzichte van de Randstad, Duitsland en België. Dit maakt deze provincie tot een gunstige vestigingsplaats voor industriële bedrijven. In 2008 was 21 procent van de nationale omzet in de industrie toe te schrijven aan Noord-Brabant.

De industrie van de regio Uden Veghel in cijfers

In de regio Noordoost-Brabant is na 's-Hertogenbosch de industrie sterk rondom Uden en Veghel geconcentreerd. Ongeveer 17 procent van het aantal industriële bedrijven in Noordoost-Brabant is gevestigd in Uden, Veghel en Boekel. Het merendeel van deze bedrijven heeft minder dan tien werknemers in dienst. Inmiddels zijn er in Boekel (op één bedrijf na in de voedingsmiddelenindustrie) geen grote (meer dan 100 werknemers) industriële bedrijven meer gevestigd. In Boekel en Veghel valt respectievelijk 40 en 45 procent van het aantal banen in de voedingsmiddelenindustrie. In Uden is dat beduidend minder (12 procent).

De Nederlandse industrie laat een beeld zien van een toenemend aantal vestigingen tegenover een dalende werkgelegenheid. In Boekel valt op dat het aantal vestigingen sterker is gestegen en dat de werkgelegenheid ook harder is gedaald, dan landelijk. Een relatief klein aantal bedrijven speelt hierbij een rol. In Uden is het aantal bedrijven in tien jaar tijd nauwelijks toegenomen. De werkgelegenheid daalde harder dan landelijk. Veghel springt er in positieve zin uit, omdat daar de werkgelegenheid in de industrie toenam. Het aantal bedrijven steeg echter nog harder, waardoor ook daar de gemiddelde bedrijfsomvang daalde.

Landelijk gezien daalt de werkgelegenheid in de industrie. Het aantal banen nam vooral af in de periode 2001-2006. Uden kende tot 2001 een stijging van het aantal banen, maar moest daarna ook inleveren. De werkgelegenheid in Veghel kende een gestage groei, wat leidde tot een stijging van de werkgelegenheid met 10 procent in tien jaar tijd. Deze sterke toename zat met name in de machine-industrie. De werkgelegenheid daalde het sterkst in Boekel, waar het aantal banen de afgelopen tien jaar met ruim een derde is afgenomen. Deze daling vond plaats in de periode 2001-2004 en is grotendeels te wijten aan de daling van de werkgelegenheid in de voedingsmiddelenindustrie. Deze is de afgelopen tien jaar gehalveerd. Uden en Boekel kenden de afgelopen jaren een lichte daling van de industriële werkgelegenheid, terwijl het aantal banen in de industrie in Veghel juist groeide.

Ontwikkelingen in de industrie

Naast de financiële dienstverlening is de industrie een van de sectoren die het meeste last heeft van de financiële crisis en de wereldwijde recessie. Veel bedrijven (bijvoorbeeld in de chemie en de metaal- en elektrotechnische industrie) hebben een sterke exportoriëntatie en maken deel uit van internationale productieketens. Vraaguitval in het buitenland leidt dan automatisch tot productieverlies in Nederland. Voor 2010 wordt voor de industrie een omzetherstel verwacht van circa 2 procent.

Ontwikkelingen

- Verplaatsing van productieactiviteiten naar lagelonenlanden
- Nieuwe afzetmarkten in opkomende economieën in Azië en Centraal- en Oost-Europa
- Toenemende implementatie van *cleantech*³ productieprocessen
- Snelle technologische veranderingen vragen om innovatie- en kennisclusters
- Ketenoptimalisatie door samenwerking op het vlak van productie en ontwikkeling

³ Met *cleantech* worden allerlei vormen van technologie bedoeld die bijdragen aan een schoner milieu. Het dient om de productiviteit en efficiency te verhogen en het energieverbruik en vervuiling te verminderen. Voorbeelden hiervan zijn: zonne-energie, windenergie, warmtekrachtkoppeling et cetera.

Visie en aanbevelingen

'Value added logistics'

Kansen voor de regio Uden Veghel liggen voornamelijk op het behoud en uitbreiding van hoogwaardige kennisactiviteiten. Binnen de maakindustrie wordt een verschuiving verwacht van laagwaardige massaproductie in de bulkindustrie naar industriële activiteiten met een hoger technologisch niveau. Dit vertaalt zich in producten en diensten die een hogere toegevoegde waarde hebben. Het concept van 'value added logistics' werd door ondernemers als steeds belangrijker voor Nederland en de regio Uden Veghel ervaren. Hierbij worden producten kaal ingekocht en door de industrie in de regio op het laatste moment geassembleerd. Het product wordt klant- en landspecifiek gemaakt, waarbij marketing een belangrijke rol speelt.

Laat de 'Food & Feed' sector een belangrijkere rol spelen in de regio Uden Veghel

Het bedrijfsleven geeft aan dat de regio Uden Veghel zich meer zou moeten specialiseren. De agro-industrie speelt hierbij een belangrijke rol. De agrarische sector, de industrie en de logistiek vormen een onlosmakelijke driehoek. Het gaat hierbij om toegevoegde waarde te creëren (voedingsmiddelenindustrie, farmaceutische industrie), wat het imago van de regio versterkt. Inzetten op een innovatieve en hoogwaardige industrie is daarbij essentieel.

Profileer je met het goede ondernemersklimaat van de regio

Ondernemers prijzen het arbeidsmoraal in de regio Uden Veghel, waarbij Veghel specifiek wordt uitgelicht. Ondernemers beoordelen het lokale ondernemersklimaat als positief en de gemeenten scoren goed op de MKB-ranglijst.

Blijf de samenwerking met elkaar opzoeken en investeer in kennis

Vanuit dit oogpunt is het verstandig om strategische allianties aan te gaan binnen de regio Uden Veghel om zo de concurrentiekracht te vergroten. Daarbij dient eerst kritisch te worden gekeken naar de vele samenwerkingsverbanden (zoals hierboven genoemd) die er al zijn in de regio. Hierin schuilt het gevaar dat door de verschillende belangen van partijen de samenwerkingsdoelen niet worden bereikt. Daarnaast is het langs elkaar heen werken door het grote aantal samenwerkingsverbanden niet ondenkbaar.

Laat het onderwijsaanbod aansluiten op de ontwikkelingen in de industrie

Jongeren zijn voor hoger en wetenschappelijk onderwijs aangewezen op steden als 's-Hertogenbosch en Eindhoven. In Veghel is ROC de Leijgraaf gevestigd dat verschillende technische opleidingen op MBO-niveau aanbiedt, aansluitend op de werkgelegenheid in de regio. Het onderwijsaanbod zal echter moeten blijven aansluiten bij de ontwikkelingen die zich in de industrie voordoen en zich moeten richten op nicheproducten, specialisatie en IT. Ook opleidingen op het gebied van food en logistiek op hoog niveau zullen nodig zijn. Zeker als de industrie is gericht op 'value added logistics'.

1 Het economisch presteren

Dit hoofdstuk behandelt de economische prestaties van het bedrijfsleven in Uden, Veghel en Boekel. Alvorens in te gaan op deze prestaties in 2008 wordt de macro-economische en de regionaal-economische context beschreven waarin het regionale bedrijfsleven in 2008 heeft geopereerd. In de daaropvolgende paragrafen worden de economische prestaties van het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel vergeleken met het regionale en landelijke bedrijfsleven. Afsluitend wordt in de laatste paragraaf beknopt aandacht besteed aan de economische ontwikkelingen in 2009 en de nabije toekomst.

1.1 2008: de recessie dient zich aan

Na een aantal jaren van economische groei werd 2008 het jaar waarin de kredietcrisis zijn intrede deed. In het najaar van 2008 leidde dit tot een sterke afkoeling van de reële economie. De eerste helft van 2008 was nog sprake van een gezonde, economische groei, in de tweede helft van het jaar kwam deze groei tot stilstand⁴. Daarmee sloeg de zeer uitbundige groei van de Nederlandse economie om in een forse krimp, waardoor aan de periode van hoogconjunctuur abrupt een einde kwam.

In 2004 werd, na twee jaar stilstand, de Nederlandse economie aangezwengeld door de versnelling van de groei van de wereldeconomie. De toename van de export zorgde voor meer bedrijvigheid en werkgelegenheid. In de jaren daarna werden veel extra investeringen gedaan om aan de toegenomen vraag te kunnen voldoen. De consumptie nam toe als gevolg van gunstige arbeidsmarktontwikkelingen en hogere inkomensgroei. Net als in 2004 was de buitenlandse economische ontwikkeling eind 2008 bepalend voor de Nederlandse economische groei, maar nu in negatieve zin. Een schok in de grondstoffenprijzen en vooral de kredietcrisis leidde wereldwijd tot een sterke groeivertraging en de huidige recessie. De vraag naar in Nederland geproduceerde goederen nam daardoor af, wat op haar beurt minder doorvoer tot gevolg had. De forse krimp in het vierde kwartaal werd gedreven door een afname van de voor de export gevoelige industriële productie, handel en transport⁵. Hoewel een deel van het bedrijfsleven al in 2008 door de recessie werd getroffen, zijn de effecten voor het gehele bedrijfsleven pas terug te zien in 2009.

1.2 De economie van de regio Uden Veghel

Productiestructuur

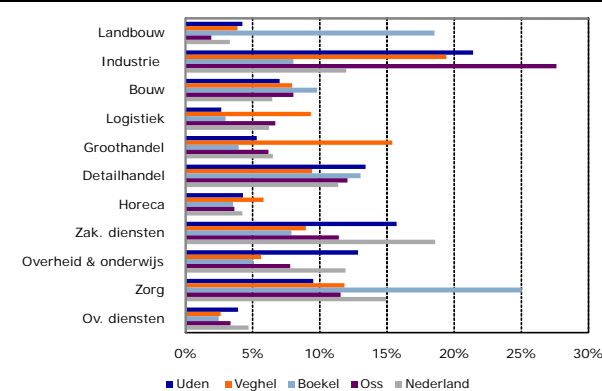
De structuur van de regionale economie verschilt per gemeente, zoals is te zien in figuur 1.1. Zo kent gemeente Boekel, in vergelijking met Uden, Veghel, Oss en Nederland als geheel, relatief veel werkgelegenheid in de landbouw en de gezondheidszorg. De gemeente Uden bezit relatief veel werkgelegenheid in de industrie, wat in iets mindere mate ook voor Veghel geldt. Verder is in Veghel de groothandel (onder meer Udea en de distributiecentra

⁴ Bron: *Economisch Kwartaalbericht. Rabobank, juni 2009.*

⁵ Bron: *Economisch Kwartaalbericht. Rabobank, maart 2009.*

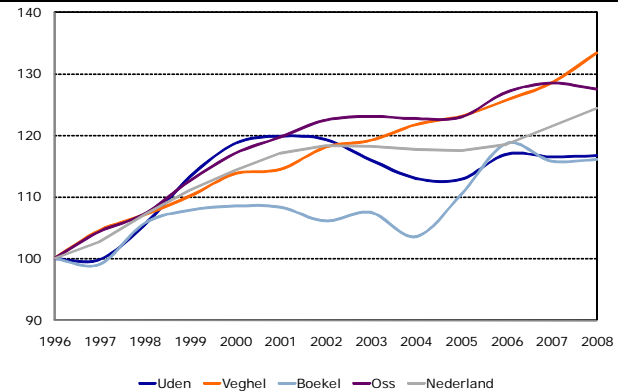
van Jumbo en Sligro) goed vertegenwoordigd. Deze sector zorgt voor 15 procent van de werkgelegenheid in de gemeente. Het belang van de sectoren zakelijke dienstverlening en overheid & onderwijs is vooral in Boekel en Veghel een stuk lager dan landelijk. Oss wordt met name gekenmerkt door een grote industriële sector. Maar liefst 28 procent van de werkgelegenheid bevindt zich in deze sector. In vergelijking met Nederland gaat dat vooral ten koste van de zakelijke dienstverlening, de overheid, het onderwijs en de zorg.

Figuur 1.1: Productiestructuur (aandeel banen per sector)

Bron: LISA, bewerking Rabobank, 2008

Figuur 1.2: Werkgelegenheidsontwikkeling (index 1996 = 100)

Bron: LISA, bewerking Rabobank

Werkgelegenheidsontwikkeling

Figuur 1.2 geeft de geïndexeerde werkgelegenheidsontwikkeling in Uden, Veghel, Boekel, Oss en Nederland als geheel weer sinds 1996. Hieruit blijkt dat de werkgelegenheid in Boekel in het eerste deel van deze periode minder groei doormaakte dan in de andere twee gemeenten en Nederland. Tussen 2004 en 2006 werd dit verschil grotendeels goed gemaakt, waarna de werkgelegenheid in 2007 en 2008 stabiel bleef. In de gemeente Uden vond in de periode van 1997-2000 de sterkste groei van de werkgelegenheid plaats. Daarna zag de gemeente een terugval die sinds 2005 weer lijkt te worden goed gemaakt. Met een groei van 35 procent over de periode 1996-2008 kende gemeente Veghel de sterkste werkgelegenheids groei. Bovendien zag de gemeente geen terugval van de werkgelegenheid in de periode na de internetbubbel. Veghel laat een gestage groei zien en komt ruim boven de landelijke werkgelegenheids groei uit. Gemeente Oss kende tot 2002 een sterke werkgelegenheids groei, daarna stagnatie tot 2005. In dat jaar was er sprake van een kleine opleving, waarna de werkgelegenheid redelijk stabiel bleef.

Uiteraard heeft de huidige economische recessie invloed op de werkgelegenheid, ook in de regio Uden Veghel. Harde cijfers zijn hierover echter nog niet bekend. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt vooruitgeblikt op de invloed van de recessie op de werkgelegenheidsontwikkeling en de werkloosheid in de regio Uden Veghel.

Bedrijvendynamiek

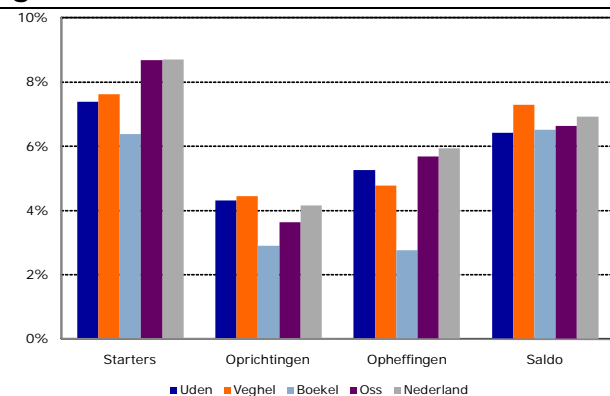
Het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel is over het algemeen minder dynamisch, dan in Nederland als geheel. Om dit in beeld te brengen is het aantal starters, oprichtingen⁶ en op-

⁶ Oprichtingen van nieuwe vestigingen door reeds bestaande bedrijven.

heffingen afgezet tegen het totale aantal bedrijven in een gebied (figuur 1.3). In Uden be- droeg het aantal starters in de periode 2006 tot en met 2008 gemiddeld 7,4 procent per jaar, het aantal oprichtingen 4,3 procent en het aantal opgeheven bedrijven 5,3 procent. De percentages van Veghel zijn vergelijkbaar (respectievelijk 7,6, 4,5 en 4,8 procent). In Boe- kel liggen de cijfers relatief lager. Er zijn in deze gemeente minder starters, oprichtingen en bedrijven opgeheven, dan in Uden en Veghel.

In Oss en Nederland als geheel is de dynamiek iets hoger als het gaat om starters en ophef- fingen. Veel dynamiek zorgt weliswaar voor concurrentie en verjonging in het bedrijfsleven, maar een duurzaam bedrijvenbestand heeft ook zijn waarde. Een hoge dynamiek, hier ge- zien als 'het komen en gaan' van bedrijven, is dus zeker niet altijd positief. Gezien de aard van de bedrijvigheid in de regio Uden Veghel (groot aandeel familiebedrijven in combinatie met kapitaalintensieve activiteiten) is het logisch dat er sprake is van een stabiele bedrijfs- populatie.

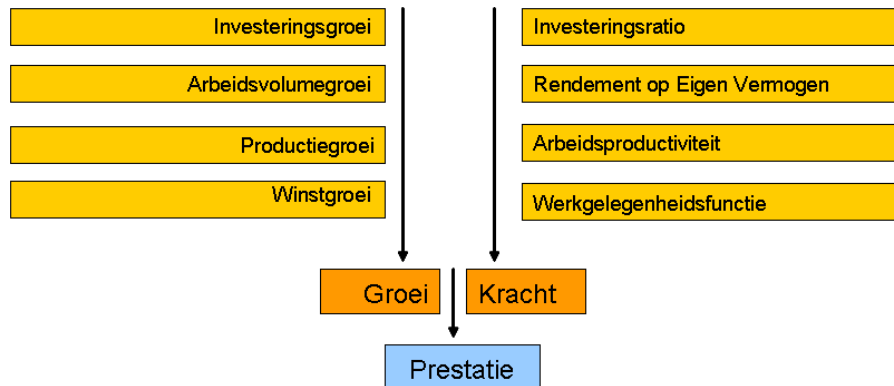
Figuur 1.3: Bedrijvendynamiek, jaarlijks gemiddelde

Bron: KvK, bewerking Rabobank, 2006-2008

1.3 De Regionaal-Economische Thermometer

De Regionaal-Economische Thermometer (RET) meet de economische prestaties van Nederlandse regio's en vergelijkt deze met het Nederlandse gemiddelde. De prestaties worden gemeten aan de hand van acht variabelen. Deze acht variabelen zijn ondergebracht bij twee indicatoren: 'economische groei' en 'economische kracht'. Samen vormen zij de score voor de 'economische prestatie'. In onderstaande figuur wordt de opbouw van het model weergegeven. In de bijlagen zijn de definities van de acht variabelen opgenomen.

De economische prestatie van een regio wordt gewaardeerd met een rapportcijfer. Voor elke variabele is de gemiddelde waarde in Nederland op een zes gezet. Stel dat de gemiddelde winstgroei in Nederland 10 procent bedraagt, dan krijgt een regio met een gemiddelde winstgroei van 10 procent een waardering van een zes. Op het moment dat het cijfer boven de zes ligt, betekent dit dat de regio een hogere winstgroei heeft gekend. Een waardering met een cijfer onder de zes duidt op een minder dan gemiddelde score en wordt daarom als onvoldoende beoordeeld.⁷ Het rapportcijfer voor 'economische groei' en 'economische kracht' is het ongewogen gemiddelde van de rapportcijfers voor respectievelijk de vier groei- en de vier krachtvariabelen. Het rapportcijfer voor de economische prestatie is het ongewogen gemiddelde van de cijfers voor groei en kracht.

De rapportcijfers zijn berekend op basis van verschillende bronnen. Dit zijn onder andere de MKB-database en de Monitor Bedrijfsactiviteit van de Rabobank, de financiële jaarrekeningen van het CBS en de werkgelegenheidscijfers uit het zogenoemde LISA-bestand (Landelijk Informatie Systeem Arbeidsorganisaties). De rapportcijfers worden ieder jaar opnieuw berekend met de meest actuele gegevens. Hierdoor kunnen er verschillen ontstaan tussen de cijfers die dit jaar over 2008 gepresenteerd worden en cijfers die het komende jaar over 2008 gepresenteerd worden. Deze verschillen hebben te maken met actualisatie van het bronmateriaal.

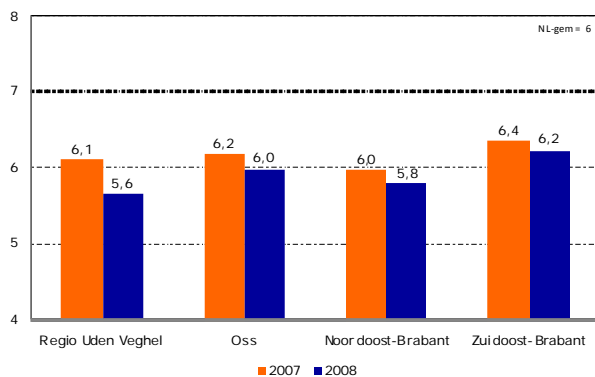
⁷ De rapportcijfers variëren van 3 tot 9. De mate waarin de regionale score afwijkt van het gemiddelde van alle regio's (de standaarddeviatie) vertaalt zich in punten die de regio meer of minder krijgt toebedeeld dan dat landelijke gemiddelde: een zes.

1.4 Thermometerstand

De economische prestaties van de veertig Nederlandse regio's waren in 2008 ook al anders dan het jaar ervoor. Zo was het niet de Randstad die goed presteerde, maar juist de perifeer gelegen gebieden. Uit de jaarlijkse Regio Top 40 van de Rabobank bleek dat Delfzijl samen met een aantal andere noordelijke regio's in 2008 tot de best presterende regio's van Nederland behoorde. De regio Noordoost-Brabant⁸ - waar ook de gemeenten Uden, Veghel en Boekel toe behoren – presteerde nagenoeg gelijk aan een jaar eerder. De regio eindigde in 2008 op de 27ste positie en deed het daarmee minder goed dan de drie andere Brabantse regio's.

Het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel heeft in 2008 een 5,6 behaald voor zijn economische prestaties (figuur 1.4). De regio heeft daarmee iets minder gepresteerd dan Oss, Noordoost-Brabant en Zuidoost-Brabant⁹ en de rest van Nederland. Daarnaast laat de figuur zien dat de vier gebieden allemaal minder goed presteerden dan in 2007. Het rapportcijfer voor de economische prestatie is in de regio Uden Veghel het meest gedaald.

Figuur 1.4: Economisch presteren

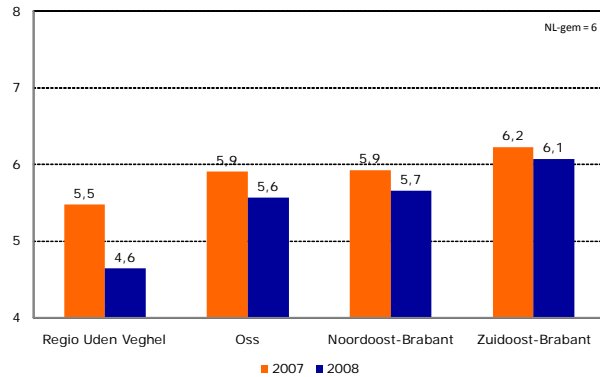

Bron: Rabobank/EIM

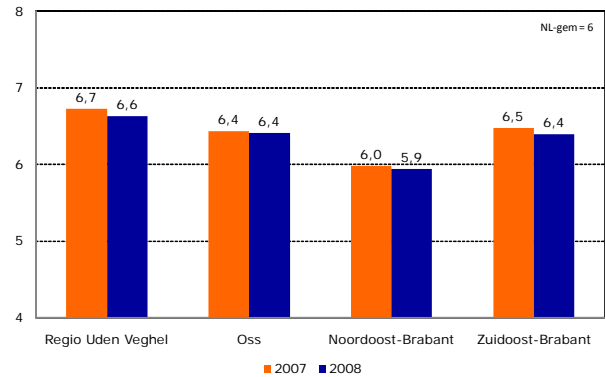
De onvoldoende voor haar economische prestatie heeft de regio Uden Veghel te wijten aan de economische groei. Hiervoor kreeg de regio een 4,6, wat bovendien een forse achteruitgang was ten opzichte van 2007 (zie figuur 1.5). Ook in vergelijking met Oss, Noordoost-Brabant en Zuidoost-Brabant is dit een relatief slechte prestatie. Deze lagere score kan te maken hebben met het stabiele karakter van de economie. De bestendigheid van de voedselsector en de vele familiebedrijven kunnen zorgen voor een lagere groei in goede jaren, maar kunnen ook de krimp in slechte tijden dempen. Voor wat betreft economische kracht scoorde de regio Uden Veghel een stuk beter. De regio kreeg hiervoor een 6,6, een betere score dan Oss en de omliggende regio's. Wel daalde de score licht ten opzichte van 2007.

⁸ Bestaande uit de gemeenten: Bernheze, Boekel, Boxmeer, Boxtel, Cuijk, Grave, Haaren, Heusden, Landerd, Lith, Maasdonk, Mill en Sint Hubert, Oss, Schijndel, 's-Hertogenbosch, Sint Anthonis, Sint-Michielsgestel, Sint-Oedenrode, Uden, Veghel en Vught.

⁹ Bestaande uit de gemeenten: Asten, Bergeijk, Best, Bladel, Cranendonck, Deurne, Eersel, Eindhoven, Geldrop-Mierlo, Gemert-Bakel, Heeze-Leende, Helmond, Laarbeek, Nuenen c.a., Oirschot, Reusel-De Mierden, Someren, Son en Breugel, Valkenswaard, Veldhoven en Waalre

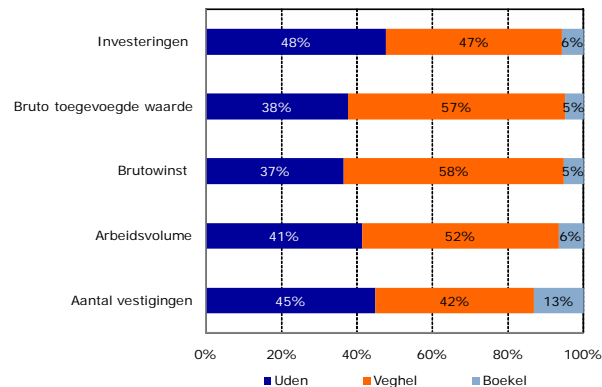
Figuur 1.5: Economische groei

Bron: Rabobank/EIM

Figuur 1.6: Economische kracht

Bron: Rabobank/EIM

De prestaties van het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel worden voor het grootste deel bepaald door het bedrijfsleven in de gemeente Veghel. Dit blijkt uit figuur 1.7, waarin staat welk aandeel de drie gemeenten hebben in de investeringen, de bruto toegevoegde waarde, de brutowinst, het arbeidsvolume en het aantal bedrijfsvestigingen. Hieruit komt naar voren dat tussen de 42 en 58 procent voor rekening komt van het bedrijfsleven in Veghel. Het belang van het Udense bedrijfsleven schommelt tussen de 37 en 48 procent, terwijl het bedrijfsleven in Boekel goed is voor ongeveer 5 procent. Alleen bij het aantal vestigingen is het belang van het bedrijfsleven in Boekel groter dan 10 procent. Daaruit kan opgemaakt worden dat de gemiddelde bedrijfsgrootte in Boekel lager is dan in Uden en Veghel.

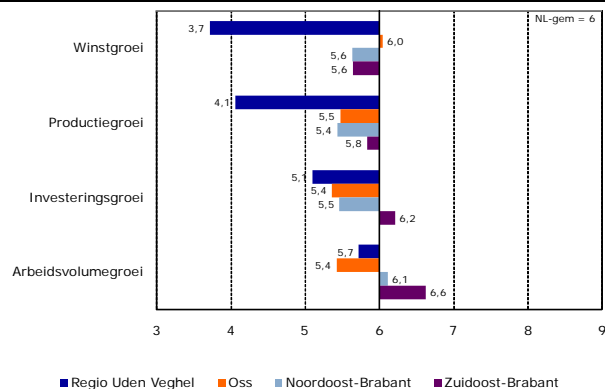
Figuur 1.7: Verdeling bedrijfsleven in de regio Uden Veghel

Bron: ABF/bewerking Rabobank, 2008

1.5 Economische groei

Met een 4,6 kreeg de regio Uden Veghel een onvoldoende voor economische groei. Figuur 1.8 toont de scores van de vier onderliggende indicatoren van economische groei. Daaruit blijkt dat de regio op alle groei-indicatoren lager scoorde dan het Nederlandse gemiddelde. Vooral op het gebied van winst- en productiegroei scoorde het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel relatief slecht.

Figuur 1.8: Indicatoren economische groei

Bron: Rabobank/EIM, 2008

Fors lagere winstgroei dan regionaal en landelijk

De winstgroei wordt berekend door het totale bedrijfsresultaat van de bedrijven in de regio af te zetten tegen het bedrijfsresultaat in het voorgaande jaar. Hieruit blijkt dat de winstgroei in de regio Uden Veghel een stuk lager lag, dan in Nederland als geheel. In relatieve zin daalde de winst bij het bedrijfsleven in de regio in 2008 met 6,7 procent terwijl deze in Nederland nog met 2,4 procent toenam. De regio's Noordoost- en Zuidoost-Brabant deden het ook minder goed dan landelijk. Hier behaalde het bedrijfsleven echter nog wel een bescheiden winstgroei. De daling van de winstgroei in de regio Uden Veghel werd veroorzaakt door een lager bedrijfsresultaat in de landbouw, de productiesector¹⁰, de handel & logistiek¹¹ en de horeca & dienstverlening¹². Daarbij valt vooral de winstgroei van de productiesector op. In de regio lag deze 12 procent lager dan in 2007, terwijl het resultaat in deze sector in Nederland als geheel 14 procent hoger was dan een jaar eerder.

Minder productiegroei dan landelijk

De productiegroei wordt gemeten door de omvang van de bruto toegevoegde waarde te vergelijken met deze omvang een jaar eerder. In de regio Uden Veghel lag de behaalde productiegroei op 3,1 procent wat bijna 2 procentpunten lager was dan de landelijke groei. Dit resulteerde in het rapportcijfer 4,1 voor het totale gebied. Dit cijfer was ook een stuk lager dan dat van Noordoost- en Zuidoost-Brabant. Deze twee regio's behaalden een productiegroei van 4,3 en 4,7 procent. Dat de productiegroei lager lag dan in Nederland als geheel was vooral een gevolg van de geringe groei in de productiesector. Deze bedroeg in de regio Uden Veghel 0,1 procent, in Nederland als geheel 6,3 procent. De handel & logistiek en horeca & dienstverlening deden het iets beter dan het landelijke gemiddelde.

Achterblijvende investeringsgroei in 2008

Hoewel de bedrijfsinvesteringen in de regio Uden Veghel in 2008 met bijna 5,5 procent toenamen, lag het rapportcijfer voor de investeringsgroei met een 5,1 toch onder het

¹⁰ Delfstoffenwinning, industrie & openbaar nut en bouw.

¹¹ Handel & reparatie en logistiek & communicatie.

¹² Horeca, financiële instellingen, zakelijke dienstverlening en overige dienstverlening.

Nederlandse gemiddelde (5,9 procent). Daarmee deed de regio Uden Veghel het ook minder goed dan Noordoost-Brabant (5,6 procent) en Zuidoost-Brabant (5,9 procent). Uit de cijfers blijkt verder dat de groei in de landbouw, de productiesector, de handel & logistiek en de horeca & dienstverlening lager lag, dan landelijk. In de productiesector was het verschil het grootst (5,9 procent tegenover 7,5 procent in Nederland). Dat er landelijk een sterke groei van de investeringen plaatsvond, was onder meer te danken aan het historisch hoge producentenvertrouwen bij aanvang van 2008 en de hoge bezettingsgraad van de productie.

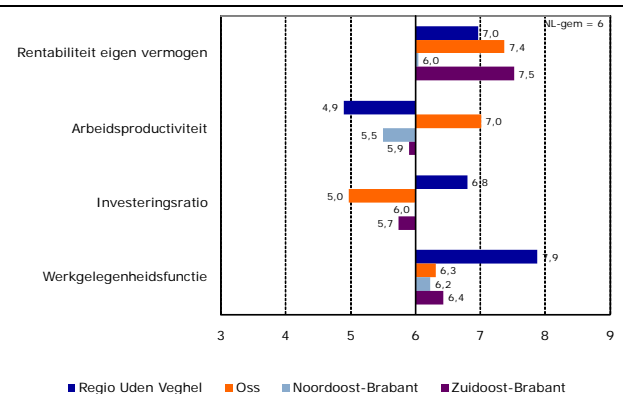
Lagere groei van het arbeidsvolume

Zowel landelijk als in de regio Uden Veghel is er een lagere groei van het arbeidsvolume waar te nemen. Terwijl in 2007 het arbeidsvolume in Nederland nog met ruim 2 procent groeide, was deze groei in 2008 teruggelopen naar 1,4 procent. In de regio Uden Veghel lag de groei van het arbeidsvolume net onder de 1,4 procent, wat leidde tot het rapportcijfer 5,7. Regionaal, en dan vooral in Zuidoost-Brabant (1,7 procent), was de groei van het arbeidsvolume juist iets hoger dan in Nederland als geheel. De ontwikkeling van het arbeidsvolume in de verschillende sectoren ontloopt het landelijke gemiddelde maar weinig. In de handel & logistiek was de groei lager (1,5 in de regio Uden Veghel en 1,8 procent landelijk), terwijl het in de horeca & dienstverlening hoger lag (1,8 procent in de regio Uden Veghel en 1,6 procent landelijk).

1.6 Economische kracht

Figuur 1.9 laat zien dat de drie gemeenten op de krachtindicatoren overwegend hoger scoren dan het landelijk gemiddelde. De uitzondering hierop wordt gevormd door het rapportcijfer voor de arbeidsproductiviteit. Deze was in de regio Uden Veghel lager dan in Nederland als geheel.

Figuur 1.9: Indicatoren economische kracht

Bron: Rabobank/EIM, 2008

Rentabiliteit eigen vermogen gemiddeld hoger dan in Nederland als geheel

De rentabiliteit op het eigen vermogen (REV) geeft de verhouding weer tussen de gerealiseerde winst (het bedrijfsresultaat) en het eigen vermogen waarmee dit is verkregen. Zoals

in de figuur is te zien, krijgt de REV van het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel een hoog rapportcijfer. De waarde van de REV in de regio Uden Veghel bedroeg 23 procent tegenover een REV van 16 procent in Nederland. Ten opzichte van de regio Uden Veghel en Nederland deed Zuidoost-Brabant het met een REV van 27 procent nog beter. Vooral in de productie-sectoren en de handel & logistiek werd een relatief hoge rentabiliteit op het eigen vermogen gerealiseerd.

De relatief hoge winstgevendheid in de regio Uden Veghel verklaart deels de lagere winstgroei. Het is immers moeilijk om te groeien als je hoog staat.

Arbeidsproductiviteit blijft achter

De enige krachtindicator waar de regio Uden Veghel minder op scoort, is de arbeidsproductiviteit. Voor de regio Uden Veghel wordt deze beoordeeld met een 4,9. Om de arbeidsproductiviteit te meten, is de bruto toegevoegde waarde gedeeld door het totale arbeidsvolume (fte). Gemiddeld lag de arbeidsproductiviteit in Nederland in 2008 op € 88.000. In de regio Uden Veghel lag de arbeidsproductiviteit op € 70.000. Zoals in de figuur te zien is, lag de arbeidsproductiviteit ook in Noordoost-Brabant (€ 80.000) en Zuidoost-Brabant (€ 86.000) lager dan landelijk.

Investeringsratio in werkgebied op hoog niveau

De investeringsratio is het deel van de bruto toegevoegde waarde dat wordt geïnvesteerd. Dit kengetal geeft een indruk van de mate waarin het bedrijfsleven bereid is om te investeren. Met een investeringsratio van 25 procent behaalde het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel een hogere investeringsratio dan landelijk (21 procent). Qua investeringsratio deed de regio Uden Veghel het ook een stuk beter dan de twee regionale vergelijkingsgebieden die net onder het landelijke gemiddelde zaten. Uit de cijfers komt naar voren dat vooral de landbouw in het gebied met een investeringsratio van 71 procent het een stuk beter doet dan landelijk (41 procent). Verder had de horeca & dienstverlening in het gebied een investeringsratio van 58 procent tegenover 42 procent landelijk.

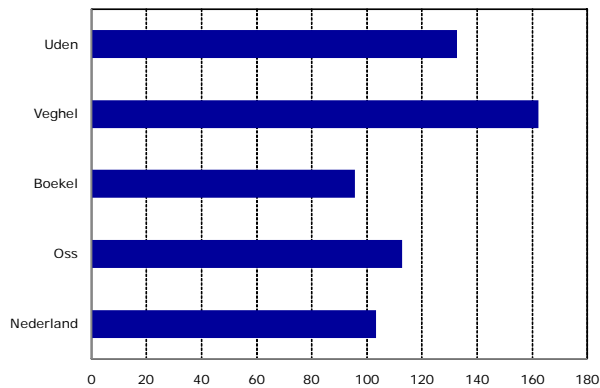
Ook hier geldt dat de hoge mate van investeren in het bedrijfsleven ten dele een verklaring is voor de lagere investeringsgroei. Het is de vraag of de lagere investeringsgroei als negatief moet worden gezien. Gezien de huidige economische recessie zullen veel bedrijven die in de jaren hiervoor niet hebben geïnvesteerd tevreden zijn met die beslissing.

De regio Uden Veghel scoort goed op werkgelegenheidsfunctie

De werkgelegenheidsfunctie van een regio geeft de verhouding weer tussen het arbeidsvolume en de beroepsbevolking (personen in de leeftijd van 15-65 jaar die zich beschikbaar stellen op de arbeidsmarkt) in een gebied. Dit geeft een indicatie van het belang van de regio als werkverschaffer. Normaliter ligt deze verhouding hoger naarmate de gemeente meer stedelijk is. Regio Uden Veghel scoorde als werkverschaffer veel beter scoorde dan Oss, Noordoost-Brabant, Zuidoost-Brabant en Nederland. Als de werkgelegenheidsfunctie van de drie gemeenten apart bekeken wordt, dan komt naar voren dat vooral Uden en Veghel een hoge werkgelegenheidsfunctie hebben (figuur 1.10). Uden heeft meer dan 130 banen beschikbaar voor elke honderd krachten van de beroepsbevolking. In Veghel ligt dat aantal zelfs op meer dan 160 banen. Met een dergelijke werkgelegenheidsfunctie is het niet ver-

wonderlijk dat de groei van het arbeidsvolume wat achterblijft. Beiden liggen hiermee ruim boven het Nederlandse gemiddelde (ruim 100 banen). De gemeente Boekel telt bijna 95 banen per 100 krachten van de beroepsbevolking. Daarmee heeft Boekel een hoge werkgelegenheidsfunctie voor een landelijke gemeente en komt de gemeente in de buurt van het Nederlandse gemiddelde.

Figuur 1.10: Aantal banen per 100 krachten beroepsbevolking

Bron: LISA, bewerking Rabobank, 2008

1.7 2009: de recessie houdt aan

De Nederlandse economie maakte tussen het eind van 2008 en het derde kwartaal van 2009 de diepste recessie door sinds de Tweede Wereldoorlog. Vooral in het eerste kwartaal van 2009 liet de economie een ongekende krimp zien (5,4 procent ten opzichte van een jaar eerder). Het tweede kwartaal liet een lichte trendbreuk zien met een krimp van 1,1 procent ten opzichte van een kwartaal eerder. Stimuleringsmaatregelen van de overheid en het (her)opbouwen van bedrijfsvoorraden waren de oorzaak van deze trendbreuk. Hiermee leek de ergste krimp achter de rug, wat ook blijkt uit het groeicijfer van het derde kwartaal. In deze periode vond een licht positieve groei plaats ten opzichte van een kwartaal eerder. Over geheel 2009 namen de investeringen van de private sector met 15 procent af, terwijl het consumptievolume met 2,75 procent daalde. Verbetering van de investeringsbereidheid en het consumentenvertrouwen zouden ervoor kunnen zorgen dat de economische recessie sneller achter ons kan worden gelaten. Voor beiden is echter de verwachting dat ze in 2010 nog niet zullen herstellen. Als gevolg hiervan wordt in 2010 slechts een lichte economische groei verwacht¹³.

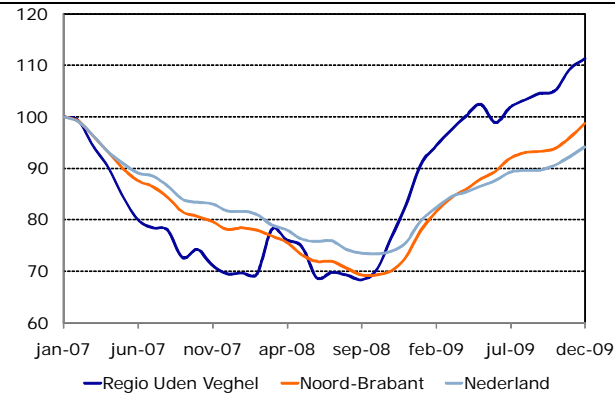
Flinke stijging aantal werklozen

Figuur 1.11 toont de ontwikkeling van het aantal werklozen tot en met december 2009. Uit de figuur blijkt duidelijk wanneer de recessie begint, in het laatste kwartaal van 2008. Tot die tijd daalde het aantal werklozen in Nederland, Oost-Brabant en de regio Uden Veghel fors. Sinds eind 2008 steeg de werkloosheid. De figuur laat zien dat die stijging in de regio Uden Veghel groter was dan in geheel Oost-Brabant en landelijk.

¹³ Bron: Visie op 2010. Rabobank, december 2009.

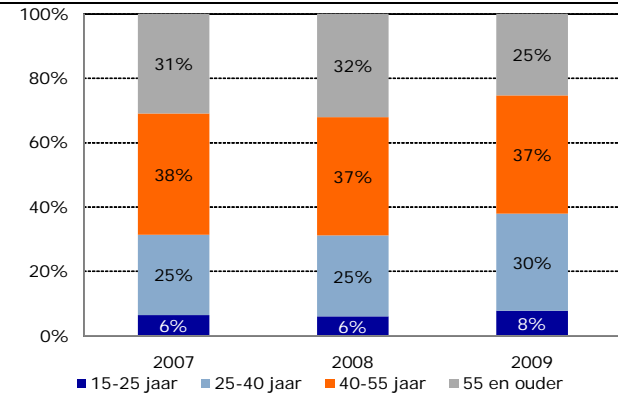
De werkloosheid steeg vooral onder de jongere beroepsbevolking (15 tot 40 jaar). Het aandeel die groep in het totale aantal werklozen groeide in de regio Uden Veghel van 31 procent in 2007 naar 38 procent in 2009 (figuur 1.12).

Figuur 1.11: Ontwikkeling aantal werklozen (index, jan '07 = 100)

Bron: UWV, bewerking Rabobank

Figuur 1.12: Werkloosheid regio Uden Veghel naar leeftijd in december 2009

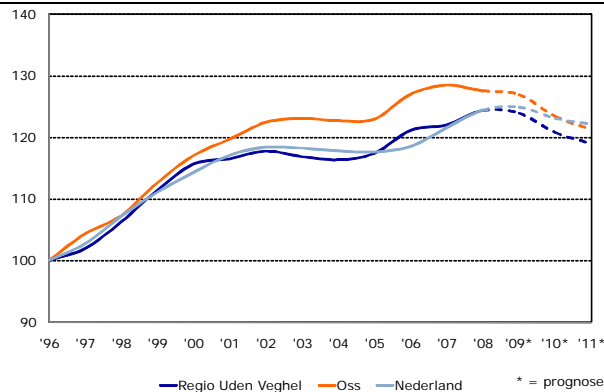

Bron: UWV, bewerking Rabobank

Het is mogelijk dat er verschillen zijn in de mate waarin regio's de effecten van de crisis ondervinden. Om een en ander inzichtelijk te maken, heeft Rabobank de Regionale Recessie Barometer ontwikkeld. Hiermee kan een prognose worden gegeven van de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkloosheid in regio's en individuele gemeenten. In het model is rekening gehouden met de sectorstructuur in de betreffende gemeente of regio, de ontwikkeling van de beroepsbevolking en de pendelstromen die naar en vanuit het gebied plaatsvinden. De werkloosheid in een gemeente is immers niet alleen afhankelijk van de ontwikkelingen bij het lokale bedrijfsleven maar hangt ook af van de werkgelegenheid bij bedrijven in andere gemeenten waar de beroepsbevolking werkzaam is. Daarnaast speelt ook de groei of krimp van de beroepsbevolking een rol. Werkloosheid is immers de resultante van zowel het aanbod van als de vraag naar werk. Als het aantal personen dat wil en kan werken harder daalt dan de werkgelegenheid, kan de werkloosheid dus afnemen.

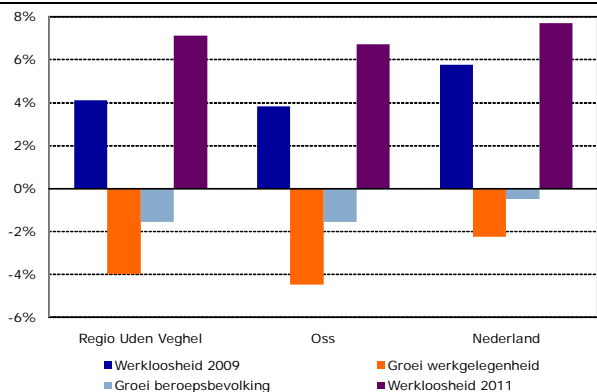
Figuur 1.13 laat zien dat ook de regio Uden Veghel in de nabije toekomst een daling van het aantal arbeidsplaatsen kan verwachten. Figuur 1.14 toont daarentegen aan wat de gevolgen zijn voor de werkloosheid. In 2009 bedroeg de werkloosheid in de regio Uden Veghel ongeveer 4 procent. De werkgelegenheid daalt tot 2011 naar verwachting met 4 procent. Dit zorgt voor een stijging van de werkloosheid. Doordat ook de beroepsbevolking naar verwachting zal dalen, wordt de werkloosheidsstijging nog enigszins beperkt. Er zullen zich immers minder mensen beschikbaar stellen op de arbeidsmarkt. De werkloosheid zal volgens de prognoses 7 procent bedragen in 2011, vergelijkbaar met Oss en Nederland als geheel.

Figuur 1.13: Prognose werkgelegenheidsontwikkeling

Bron: Rabobank/EIM

Figuur 1.14: Prognose werkloosheid

Bron: Rabobank/EIM

Behalve op de ontwikkeling van de werkgelegenheid heeft de recessie zijn weerslag op de bedrijfsdynamiek. Tabel 2.2 biedt inzicht in het aantal starters, overige oprichtingen en het aantal opheffingen in de drie gemeenten in de eerste helft van 2009 en de eerste helft van 2008.

Tabel 2.2: Bedrijvendynamiek

	Uden	Veghel	Boekel
Starters			
1e helft 2008	129	131	24
1e helft 2009	124	100	21
Overige oprichtingen			
1e helft 2008	74	71	7
1e helft 2009	59	48	10
Opheffingen			
1e helft 2008	84	71	15
1e helft 2009	118	81	14

Bron: Kamer van Koophandel, bewerking Rabobank

Het aantal starters lag in het eerste halfjaar van 2009 in Veghel bijna een derde lager dan een jaar eerder. In vergelijking daarmee viel de terugval van het aantal starters in Boekel en Uden mee. Doordat vrije beroepen als accountants en notarissen maar ook eenmanszaken en maatschappen in de landbouw zich voor 2010 echter ook dienden in te schrijven in het Handelsregister, zijn de gegevens over het aantal starters vertroebeld. Zonder dit effect zou het aantal 'daadwerkelijke' starters een stuk lager zijn dan in de eerste helft van 2008. De cijfers met betrekking tot de overige oprichtingen en opheffingen¹⁴ laten zien dat er minder positieve dynamiek was in het eerste halfjaar van 2009. Bestaande bedrijven in Uden en Veghel openden minder nevenvestigingen (respectievelijk -20 procent en -33 procent). Daarnaast lag het aantal opheffingen in Uden en Veghel ook hoger, dan een jaar eerder (respectievelijk 40 en 14 procent). Als gevolg van concurrentie en schaalvergroting in de landbouw neemt het aantal landbouwbedrijven af. Aangezien deze zich nog niet hoefden in te schrijven, ligt het aantal opgeheven bedrijven in alle drie gemeenten mogelijk nog hoger.

14 In deze analyse is bewust het aantal opheffingen in beeld gebracht in plaats van het aantal faillissementen. Het aantal faillissementen blijkt ook in tijden van crisis beperkt te zijn. De meeste bedrijven zullen bij een dreigend faillissement geneigd zijn het bedrijf (zelf) op te heffen.

2 De functies van de regio Uden Veghel

Regio's en gemeenten vervullen verschillende functies voor de eigen bevolking, maar ook voor de bevolking van het omliggende gebied. In het algemeen hebben de meer stedelijke gemeenten een belangrijke werk- en winkelfunctie en de meer landelijke gemeenten vooral een woonfunctie. In dit hoofdstuk worden de functies van het onderzoeksgebied op het terrein van wonen, werken en voorzieningen toegelicht. Dit gebeurt op basis van kwantitatieve gegevens over verhuizingen, pendel- en koopstromen. Daarnaast hebben interviews plaatsgevonden met de burgemeesters uit de regio. Het gaat zowel om de functie die de gemeenten ten opzichte van elkaar hebben als de functie van het gebied voor Noordoost- en Zuidoost-Brabant en de rest van Nederland. Op basis hiervan worden voor elk van de drie functies de economische toekomstmogelijkheden geformuleerd die de meeste perspectieven bieden.

De regio Uden Veghel vormt het grootste stedelijke gebied in de verder vooral landelijke regio tussen de stedelijke agglomeraties Eindhoven-Helmond, 's-Hertogenbosch-Oss en Nijmegen. Zoals in de economische schets van het gebied al naar voren kwam, zijn het vooral de agrarische sector (voedings- en genotmiddelen), de industrie en de transportsector die zorgen voor de nodige bedrijvigheid. Hierbij gaat het in veel gevallen om autonome familiebedrijven die zijn uitgegroeid tot spelers van regionaal, nationaal of internationaal niveau. Voor wie over de N279 langs de Zuid-Willemsvaart tussen 's-Hertogenbosch en Helmond rijdt, is de werkfunctie van Veghel niet te missen. Daarnaast vormt de A50, die van Noord naar Zuid loopt en Uden en Veghel verbindt met Oss en Eindhoven, een belangrijke ontsluiting van het gebied. Een aantal jaren terug is door de gemeenten Uden en Veghel onderkent dat profilering als de stedelijke bevorderlijk is voor de economische concurrentiekracht¹⁵ van de regio Uden Veghel. Met het doel om de gemeenten te laten profiteren van gezamenlijk sociaal- en ruimtelijk-economisch beleid is hiervoor ook het Intergemeentelijk Bureau Economie (IBE) opgericht.

Daarnaast is er in regionaal verband de zogenaamde 'A(s)-50' ontstaan. Dit samenwerkingsverband waarin Oss, Uden en Veghel zich hebben verenigd, richt zich op thema's als de leefbaarheid in kleine kernen, recreatie en toerisme, wonen, bereikbaarheid, kennisontwikkeling en versterking van de economie¹⁶. Hierin zijn de stedelijke gemeenten Oss, Uden en Veghel de belangrijkste aanjagers. De landelijke gemeenten Landerd, Bernheze, Sint-Oedenrode, Schijndel en Boekel worden in voor hen relevante planvorming betrokken. De ondernemersverenigingen in Schijndel, Uden en Veghel zijn verenigd in het ondernemersplatform ReVUSS. Mede via dit platform proberen zij de economische positie van Schijndel, Uden en Veghel te versterken.

¹⁵ Website stedelijke regio Uden-Veghel

¹⁶ Samenwerking A(s)-50: Regio Oss-Uden-Veghel

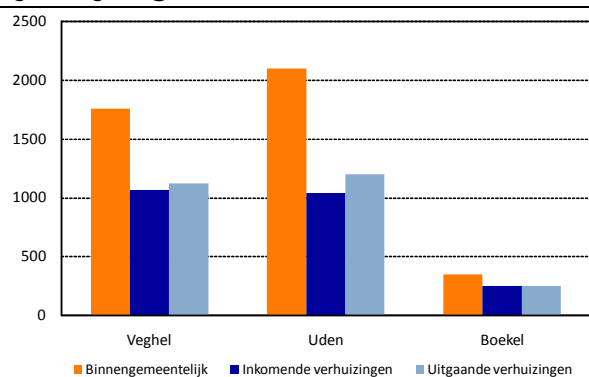
2.1 De woonfunctie van de regio Uden Veghel

De drie gemeenten hebben in totaal bijna 90.000 inwoners. Van hen woont veruit de meerderheid in de gemeenten Uden (41.000) en Veghel (37.000), in de gemeente Boekel wonen 10.000 personen¹⁷.

Groot verschil tussen Uden, Veghel en Boekel

Ter indicatie zijn in figuur 2.1 de drie typen verhuizingen die zich in een gebied voordoen weergegeven. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen binnengemeentelijke verhuizingen (mensen die binnen de gemeentegrenzen zijn verhuisd), inkomende verhuizingen (mensen die vanuit een andere gemeente naar de betreffende gemeente zijn verhuisd) en uitgaande verhuizingen (mensen die vanuit de betreffende gemeente naar een andere gemeente zijn verhuisd). Het aantal binnengemeentelijke verhuizingen, inkomende en uitgaande verhuizingen ten opzichte van de bevolking ligt in alle drie gemeenten lager dan landelijk. Verder hebben alle drie gemeenten een licht vertrekoverschot, doordat het aantal uitgaande verhuizingen hoger ligt dan het aantal inkomende. Desalniettemin heeft de regio duidelijk een belangrijke woonfunctie.

Figuur 2.1: Verhuizingen per gemeente (jaarlijks gemiddelde)

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2003-2007

Merendeel verhuizingen over korte afstand

Figuur 2.2 en 2.3 geven weer waar inwoners van de drie gemeenten naar toe zijn verhuisd en waar mensen die naar de gemeenten zijn verhuisd vandaan komen. De eerste figuur geeft daarmee een beeld van de mate waarin de gemeenten hun eigen bevolking weten vast te houden. De tweede figuur laat zien wat de aantrekkingskracht van de gemeenten is op inwoners uit andere gemeenten.

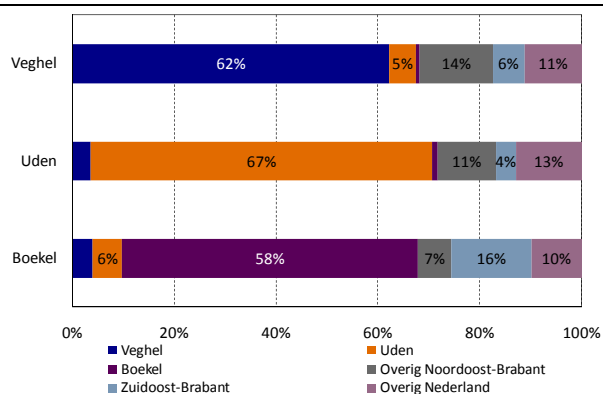
Uit figuur 2.2 is op te maken dat iets meer dan 60 procent van de inwoners van Veghel die verhuizen, binnen Veghel een andere woning betreft. Nog eens 6 procent verhuist naar een woning in Boekel of Uden. In vergelijking met de andere twee gemeenten is het aantal personen dat naar overige gemeenten in Noordoost-Brabant verhuist relatief hoog. Hierbij zijn Bernheze, 's-Hertogenbosch en Schijndel de belangrijkste bestemmingsgemeenten.

¹⁷ Bron: *gemeentesites – Veghel, Boekel per 1-1-2009 Uden per 30-6-2009.*

Gemeente Uden weet met 67 procent relatief de meeste verhuizers binnen de gemeentegrenzen te houden. Vanuit Uden verhuist 6 procent van de mensen naar Boekel of Veghel. Verder blijkt dat mensen uit Uden vooral naar Oss, Bernheze, Landerd en 's-Hertogenbosch verhuizen.

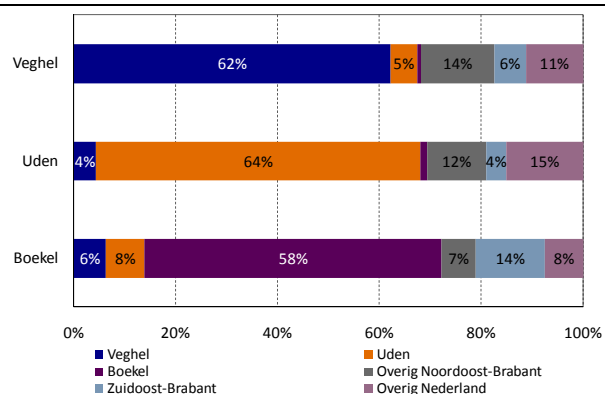
42 Procent van de inwoners van Boekel verhuist naar een andere gemeente, met name naar Gemert-Bakel. Gezien de beperkte mate waarin het de gemeente is toegestaan nieuwe woningen te realiseren, is dit ook niet verwonderlijk. Van de personen die vanuit Boekel vertrekken, blijft 14 procent binnen de regio Uden Veghel wonen.

Figuur 2.2: Bestemmingsgemeente van personen uit de gemeente die verhuizen (jaarlijks gemiddelde)

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2003-2007

Figuur 2.3: Herkomstgemeente van personen die naar gemeente zijn verhuisd (jaarlijks gemiddelde)

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2003-2007

Aangezien de meeste verhuizingen binnen de eigen gemeente plaatsvinden, is in 60 procent van de verhuizingen in de regio Uden Veghel de herkomst en bestemmingsgemeente gelijk. De mensen die van buiten Veghel naar Veghel verhuizen komen vooral uit Uden, Bernheze, 's-Hertogenbosch, Schijndel en Eindhoven. Vanuit de rest van Nederland verhuizen relatief de meeste mensen vanuit Tilburg en Nijmegen naar Veghel.

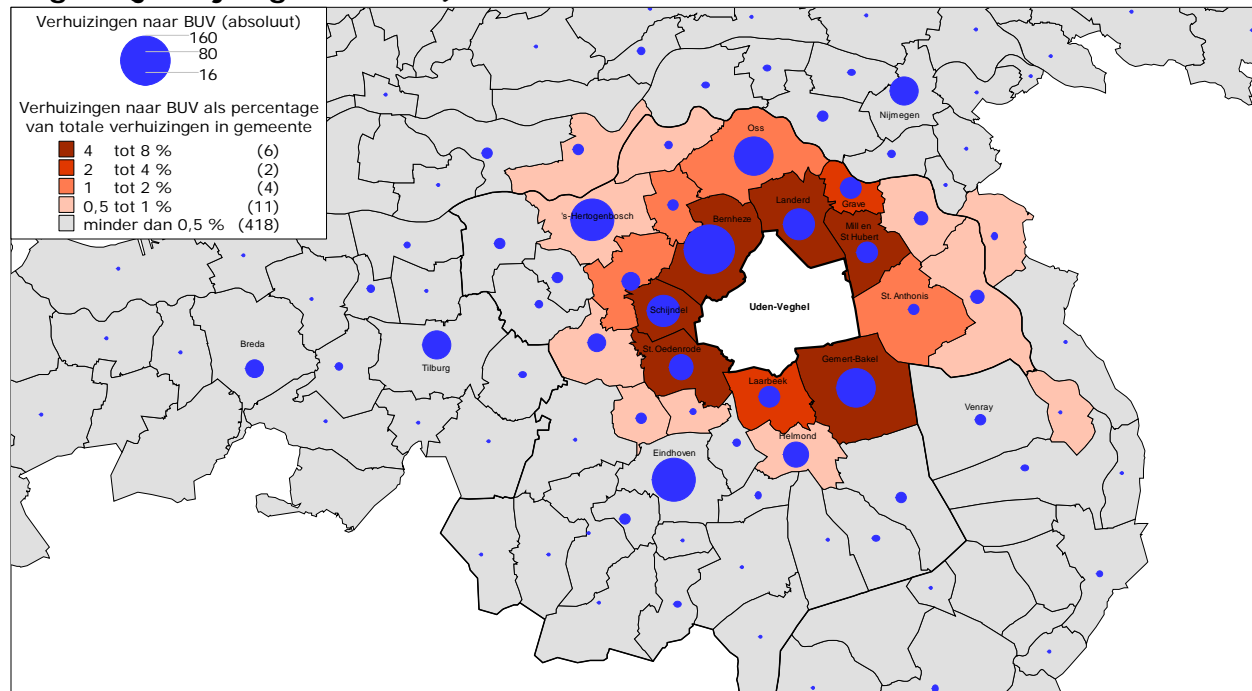
Bij de mensen die naar Boekel zijn verhuisd, valt vooral het grote aandeel van verhuizingen vanuit Gemert-Bakel op. Vanuit Gemert-Bakel verhuizen evenveel mensen naar Boekel als dat er vanuit Uden en Veghel naar de gemeente komen. Ook Helmond, Eindhoven en Laarbeek hebben een relatief groot aandeel in de verhuizingen naar Boekel.

Uden kent de grootste stroom binnengemeentelijke verhuizingen. Het belang van andere gemeenten in de inkomende verhuizingen is daardoor iets minder groot dan in de andere twee gemeenten. Binnen de rest van Noordooost-Brabant hebben Veghel, Oss, Bernheze, Landerd en 's-Hertogenbosch het grootste aandeel in de verhuizingen naar Uden. In vergelijking met Boekel en Veghel komen er relatief minder mensen uit Zuidoost-Brabant en meer mensen uit de rest van Nederland naar Uden toe om te wonen. Eindhoven is veruit de grootste herkomstgemeente van de verhuizers uit Zuidoost-Brabant. De meeste nieuwe inwoners vanuit de rest van Nederland komen uit Nijmegen, Tilburg, Utrecht en Amsterdam.

Verhuizingen naar de regio Uden Veghel in kaart

In kaart 2.1 wordt het belang van de regio Uden Veghel als woonlocatie voor de rest van Nederland getoond. De percentages geven het aandeel van de verhuizingen naar de regio Uden Veghel op het totale aantal verhuizingen vanuit de gemeente weer. Zo was gemiddeld 8 procent van alle verhuizingen door inwoners van Bernheze een verhuizing naar de regio Uden Veghel. Uit de kaart blijkt dat de regio vooral voor het omliggende gebied een belangrijke functie vervult. Vier tot acht procent van de verhuizingen uit de buurgemeenten, op Laarbeek en Sint Anthonis na, verhuisde naar de regio Uden Veghel. Op de kaart is te zien dat het aantal verhuizingen naar het gebied vanuit de grotere steden in de regio slechts een klein percentage uitmaakt van het totale aantal verhuizingen van de desbetreffende gemeenten. Wel tonen de bollen in de grafiek aan dat het bij de verhuizingen uit bijvoorbeeld 's-Hertogenbosch, Oss, Eindhoven en Nijmegen, in vergelijking met de andere gemeenten, om grote absolute aantallen gaat.

Kaart 2.1: Weergave van de absolute en relatieve verhuizingen naar de regio Uden Veghel (jaarlijks gemiddelde)

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2003-2007

2.2 De werkfunctie van de regio Uden Veghel

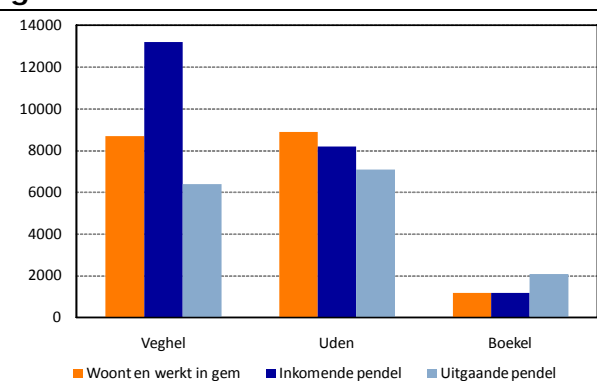
In 2008 bedroeg de beroepsbevolking van de drie gemeenten samen bijna 40.000 personen. Van hen woonden er 18.300 in Uden, 16.900 in Veghel en 4.100 in Boekel. Het totale aantal banen in de regio Uden Veghel bedraagt 57.000. Hiervan neemt de gemeente Veghel de helft voor haar rekening. Daarnaast kent ook Uden in verhouding tot haar beroepsbevolking relatief veel werkgelegenheid. Dit maakt dat beide gemeenten een sterke inkomende pendelstroom kennen uit zowel de naburige gemeenten als de grotere regio. Zoals aan het begin van het hoofdstuk is aangegeven, is in de regio een aantal grote bedrijven gevestigd.

Het profiel van de bedrijvigheid in de drie gemeenten verschilt. Zo zijn de industrie en de handel in Veghel vooral groot in de 'Food & Feed'. In Uden richt de industrie zich meer op meubels en andere consumentenproducten en zijn er voor het vervoer van deze producten ook veel transportbedrijven. Met de komst van het regionale ziekenhuis in Uden-Noord zal op termijn ook de zorg zich hier verder ontwikkelen. In Boekel ligt het economische zwaartepunt in de agrarische sector (varkenshouders, melkveehouders, champignon- en boomkwekers), en deels ook in de zorg (Huize Padua).

Vooral veel pendel naar Veghel

In hoofdstuk 1 kwam al naar voren dat Uden en Veghel een sterke werkgelegenheidsfunctie hebben. De bedrijven in de twee gemeenten bieden daarmee ook werk aan werknemers van buiten de gemeente, zoals is te zien in figuur 2.4. Uit de figuur blijkt dat de inkomende pendelstroom twee maal zo groot is als de uitgaande pendelstroom. In Uden is het verschil veel kleiner, maar ook hier komen meer personen naar de gemeente toe om te werken dan dat er mensen vanuit Uden elders (gaan) werken. In de gemeente Boekel is de uitgaande pendelstroom groter dan de inkomende. Dit is mede te verklaren door de hoeveelheid banen in Uden en Veghel.

Figuur 2.4: Aantallen pendelaars¹⁸ per gemeente

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2005

Sterke oriëntatie op eigen gemeente en rest Noordoost-Brabant

Figuur 2.5 en 2.6 geven weer waar de inwoners van de drie gemeenten werken en waar de mensen wonen die in de gemeenten werken. De eerste figuur geeft daarmee een beeld van welk deel van de beroepsbevolking binnen de eigen gemeente werkt. De tweede figuur laat zien wat de aantrekkingskracht van de gemeente is op inwoners van andere gemeenten.

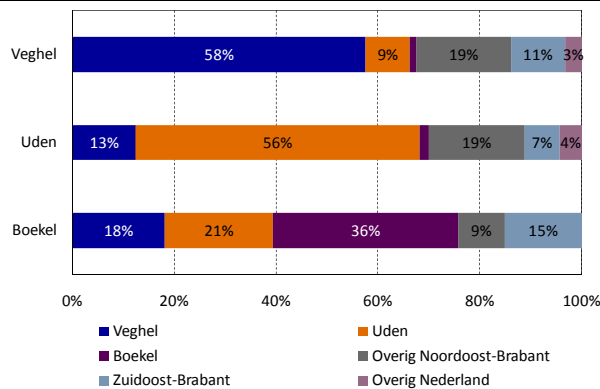
Uit de eerste figuur is af te lezen dat bijna zes op de tien werkende personen uit Veghel in de eigen gemeente werkt. Verder pendelt 10 procent van de werkende Veghelaren naar Uden en Boekel. Binnen de regio Noordoost-Brabant zijn 's-Hertogenbosch en Schijndel de belangrijkste bestemmingen voor pendelaars uit Veghel. Iets meer dan 10 procent van de werkende Veghelaren reist naar een werkgemeente in Zuidoost-Brabant, voor de helft van hen is Eindhoven de werkgemeente.

¹⁸ Hiertoe worden ook de mensen gerekend die binnen de eigen gemeente wonen en werken

Uit de gegevens van de gemeente Uden komt naar voren dat ook daar meer dan de helft in de eigen gemeente werkt. Daarnaast bieden bedrijven in Veghel werk aan 13 procent van de Udenaren. Binnen Noordost-Brabant vindt er ook veel pendel plaats naar Oss en 's-Hertogenbosch. Ook vanuit Uden pendelt meer dan de helft van de mensen die in Zuidoost-Brabant werken naar Eindhoven. Verder valt op dat de pendel vanuit Oost-Brabant vooral op Nijmegen is gericht.

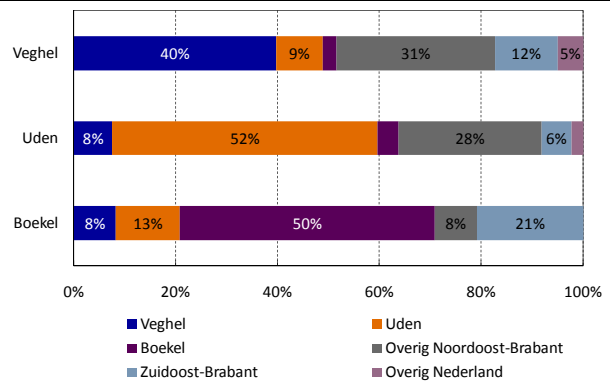
Door de relatief kleine economische omvang van de gemeente laat de figuur voor Boekel een heel ander beeld zien dan bij Uden en Veghel. Iets meer dan een derde van de werkende personen uit Boekel werkt in de eigen gemeente. Boekel bezit relatief weinig werkgelegenheid in de industrie, logistiek, zakelijke dienstverlening en overheid & onderwijs. Doordat er in Uden en Veghel relatief meer werkgelegenheid in deze sectoren aanwezig is, werkt ook bijna 40 procent van de Boekelaren in Uden of in Veghel. In dat opzicht bezitten de drie gemeenten een werkgelegenheid die elkaar goed aanvult. Vergeleken met de andere twee gemeenten is de pendel naar Noordost-Brabant relatief klein, terwijl er wel weer meer naar Zuidoost-Brabant, en dan vooral naar Gemert-Bakel, wordt gependeld.

Figuur 2.5: Werkgemeente van de eigen werkende beroepsbevolking

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2005

Figuur 2.6: Herkomstgemeente van de in de gemeente werkzame personen

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2005

Sterke aantrekkingskracht Uden en Veghel

Figuur 2.6 toont de herkomst van werknemers die in de drie gemeenten werken. Daaruit blijkt de grote instroom van arbeid naar Veghel. Bijna een derde van de in de gemeente werkzame personen komt van buiten de regio Uden Veghel. Tot deze groep behoort onder meer een groot aantal pendelaars uit de buurgemeenten Bernheze en Schijndel. Van de instroom uit Zuidoost-Brabant woont het overgrote deel in Eindhoven, Gemert-Bakel, Laarbeek en Helmond.

Van de personen die in Uden werkzaam zijn, is net iets meer dan de helft afkomstig uit de eigen gemeente, terwijl nog eens 15 procent uit Boekel en Veghel afkomstig is. Dat ook Uden een belangrijke regionale werkfunctie bezit, is terug te zien in de grootte van het aandeel werkzame personen vanuit Noordost- en Zuidoost-Brabant. Werknemers uit

Noordoost-Brabant zijn vooral afkomstig uit Landerd, Bernheze en Oss, terwijl de mensen vanuit Zuidoost-Brabant grotendeels uit Gemert-Bakel en Eindhoven komen.

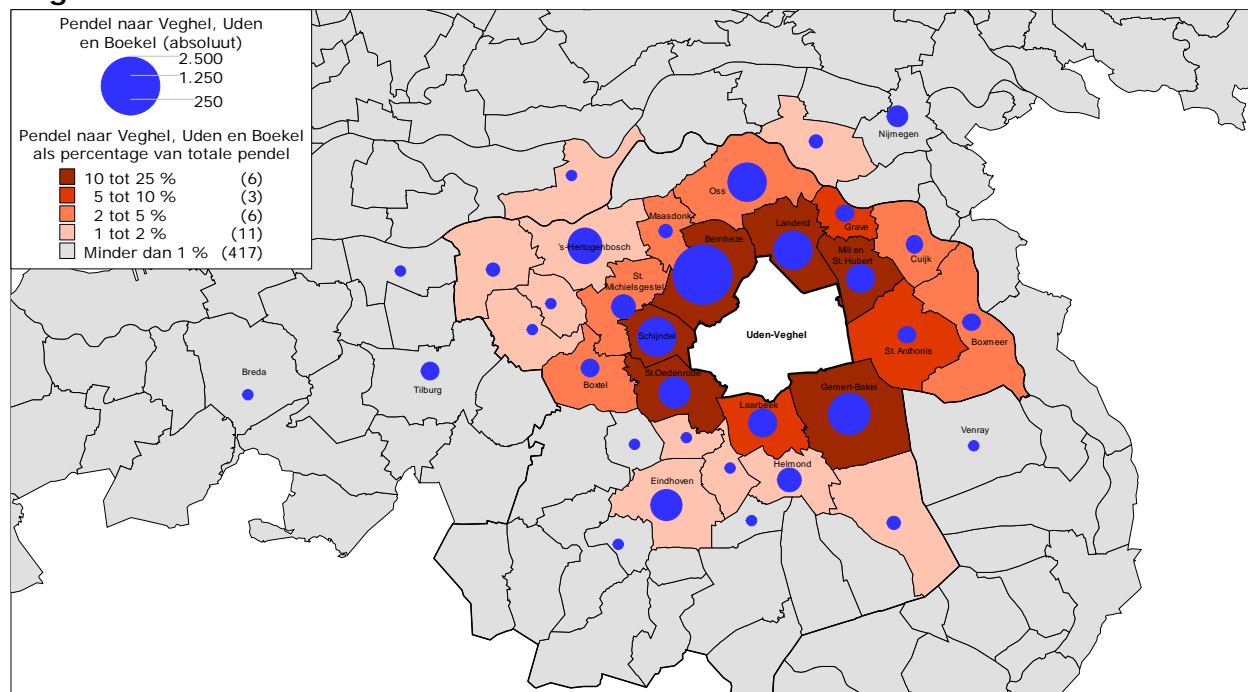
Ten slotte laat de verdeling in Boekel zien dat de helft van de in de gemeente werkzame personen uit Boekel komt. De andere helft bestaat voor 21 procent uit inwoners van Uden en Veghel en 17 procent uit inwoners van Gemert-Bakel.

Woon-werkverkeer naar de regio Uden Veghel in kaart

Op kaart 2.2 is weergegeven over welk gebied de werkfunctie van het onderzoeksgebied zich uitstrekt. Op de kaart is daarvoor per gemeente het absolute aantal pendelaars weergegeven. Om ook het belang van het onderzoeksgebied voor omliggende gemeenten te bepalen, is daarnaast de pendel naar het onderzoeksgebied gerelateerd aan de totale pendel in die gemeente.

Wat direct opvalt, is dat van de meeste omliggende gemeenten meer dan 10 procent van de werkzame personen in de regio Uden Veghel werkt. In de gemeenten Bernheze en Landerd is de werkende beroepsbevolking het sterkst op de regio Uden Veghel gericht. In beide gemeenten heeft bijna een kwart van de werkzame beroepsbevolking een baan in de regio Uden Veghel. Daarnaast trekt het gebied mensen aan uit vijftien van de zestien andere Noordoost-Brabantse gemeenten, waaronder 's-Hertogenbosch en Oss. Ook biedt het gebied werk aan mensen uit de volgende steden: Eindhoven, Helmond, Nijmegen, Tilburg en Breda.

Kaart 2.2: Weergave van de absolute en relatieve pendel naar de regio Uden Veghel

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2005

2.3 De winkelfunctie van de regio Uden Veghel

Met behulp van gegevens van de Rabobank¹⁹ is het mogelijk om te bepalen wat het verzorgingsgebied is van een gemeente met betrekking tot consumentenbestedingen (de zogenaamde 'koopstromen'). Deze koopstromen worden doorgaans ingedeeld in twee categorieën: dagelijks (bijvoorbeeld supermarkten) en niet-dagelijks²⁰. Uit onderzoek blijkt dat consumenten voor de aankoop van dagelijkse goederen vooral georiënteerd zijn op het lokale aanbod, terwijl zij voor niet-dagelijkse goederen meer gebruik maken van winkels in naburige gemeenten en/of grotere steden in de omgeving²¹. In deze paragraaf staat de regionale winkelfunctie van het gebied centraal. Met deze gegevens wordt per gemeente aangetoond welk deel van de niet-dagelijkse bestedingen wordt gedaan door de eigen inwoners en welk deel afkomstig is uit andere gemeenten (koopstromen).

Van de drie gemeenten kent Uden het grootste niet-dagelijkse winkelaanbod: in 2008 was er meer dan 120.000 m² verkoopvloeroppervlak in gebruik. In Veghel lag dit op 65.000 m² en in Boekel 12.000 m². De sterke winkelfunctie heeft Uden voor een deel aan de vestiging van Hout Brox te danken die in het verleden als aanjager van het winkelaanbod heeft gezorgd. Met haar winkelaanbod speelt Uden een rol van betekenis in het gebied tussen Nijmegen, Helmond, Eindhoven en 's-Hertogenbosch. Dit vertaalt zich volgens de gemeente in ongeveer 120.000 bezoekers aan het centrum per week. In absolute zin geven consumenten van buiten dan ook het meest uit in Uden aan niet-dagelijkse goederen. Het bedrag dat consumenten van buiten Uden aan niet-dagelijkse goederen in Uden uitgeven, is het dubbele van dat in Veghel en het tiendubbele van dat in Boekel.

Alleen in Uden een positieve balans tussen toe- en afvloeiing

In figuur 2.7 is weergegeven hoe de inkomende en uitkomende koopstromen zich verhouden tot de interne koopstroom, die op 100 procent is gezet. De interne koopstroom, de totale bestedingen van de eigen inwoners in de gemeente, wordt aangeduid met de (koopkracht-)binding, de inkomende koopstroom met (koopkracht-)toevloeiing en de uitgaande koopstroom met (koopkracht-)afvloeiing.

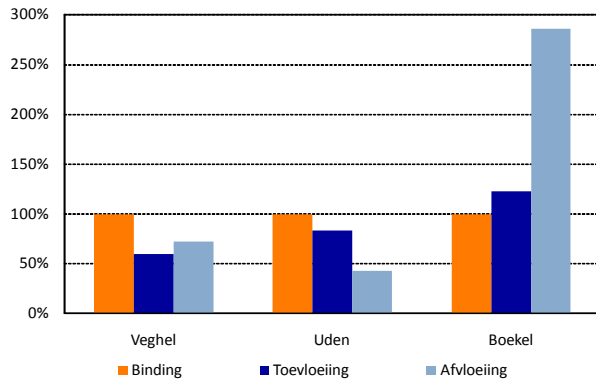
In de figuur valt de grootte van de afvloeiing uit de gemeente Boekel het meest op. Hieruit valt te concluderen dat inwoners van Boekel het grootste deel van hun niet-dagelijkse uitgaven buiten de eigen gemeente doen. Opvallend is verder ook dat mensen van buiten de gemeente meer uitgeven aan niet-dagelijkse goederen, dan mensen uit Boekel zelf. Zowel in absolute als in relatieve zin is de toevloeiing het grootst in Uden. Deze bedraagt 84 procent van de uitgaven die de Udenaren zelf doen in de gemeente. Uden is ook de enige gemeente met een grotere toevloeiing, dan afvloeiing.

¹⁹ Met behulp van pintransacties kunnen consumentenbestedingen in beeld worden gebracht. Daarbij zijn de woongemeenten van consumenten en de vestiginggemeenten van winkeliers bekend, waardoor stroomgegevens beschikbaar zijn.

²⁰ Hiertoe behoren alle bestedingen aan goederen voor 'in en om huis', 'mode en luxe' en 'vrije tijd'.

²¹ Bron: Euregionaal Koopstromenonderzoek Stadsregio Arnhem Nijmegen 2009. Goudappel Coffeng.

Figuur 2.7: Verhouding tussen verschillende koopstromen

Bron: Rabobank/EIM, 2009

Uden bezit sterkste koopkrachtbinding

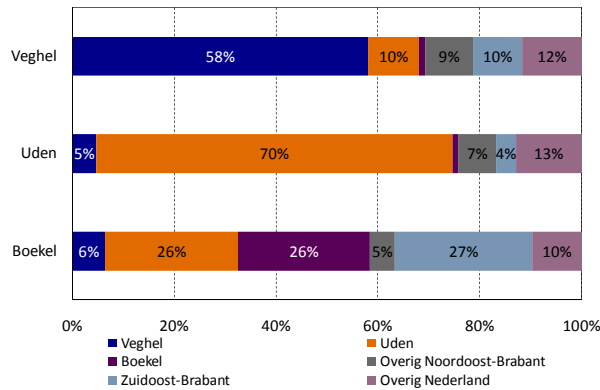
In figuur 2.8 staan de bestedingen van de inwoners van de drie gemeenten uitgesplitst naar de belangrijkste bestemmingsgebieden (binding plus afvloeiing). Daaruit blijkt dat Veghelaren het grootste deel van hun niet-dagelijkse bestedingen binnen de eigen gemeente doen²². Gezien het ruime aanbod in het nabije Uden is dat bijzonder te noemen. Van de bestedingen die afvloeien naar andere gemeenten gaat 10 procent naar Uden, 3 procent naar Eindhoven en 2 procent naar 's-Hertogenbosch.

Van de totale niet-dagelijkse bestedingen van Udenaren wordt 70 procent uitgegeven bij de plaatselijke winkeliers. Voor de overige 30 procent zijn Veghel met 5 procent en Eindhoven en 's-Hertogenbosch met beide 2 procent de belangrijkste ontvangende gemeenten. De overige 20 procent wordt gespreid uitgegeven in de rest van Oost-Brabant en de grotere Nederlandse steden.

Boekel kent relatief de laagste koopkrachtbinding: inwoners van deze gemeente doen hun niet-dagelijkse inkopen voornamelijk in Uden (26 procent) en Gemert-Bakel (19 procent). Daarnaast vloeit 6 procent van de bestedingen af naar Veghel, 3 procent naar Helmond en 2 procent naar Eindhoven en 's-Hertogenbosch. Stuk voor stuk zijn dit plaatsen met een ruimer aanbod van winkelvoorzieningen.

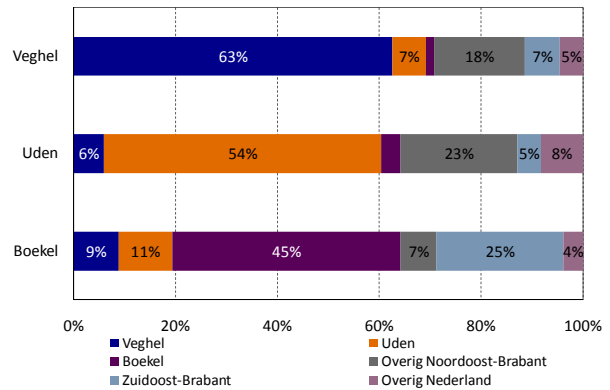
²² In de recente detailhandelsvisie van gemeente Veghel wordt de koopkrachtbinding van centrum Veghel genoemd. Deze bedraagt volgens het onderzoek 40 procent. In deze studie is de koopkrachtbinding in Veghel 58 procent. Het verschil in deze cijfers ligt in het feit dat deze studie naar de hele gemeente kijkt, terwijl in de detailhandelsvisie van de gemeente alleen het centrum van Veghel wordt bekeken. Veel van het niet-dagelijkse winkelaanbod is echter buiten het centrum gevestigd. Dit verklaart de hogere koopkrachtbinding in deze studie.

Figuur 2.8: Waar geven consumenten uit het gebied hun geld uit?

Bron: Rabobank, 2009

Figuur 2.9: Waar komen consumentenbestedingen in het gebied vandaan?

Bron: Rabobank, 2009

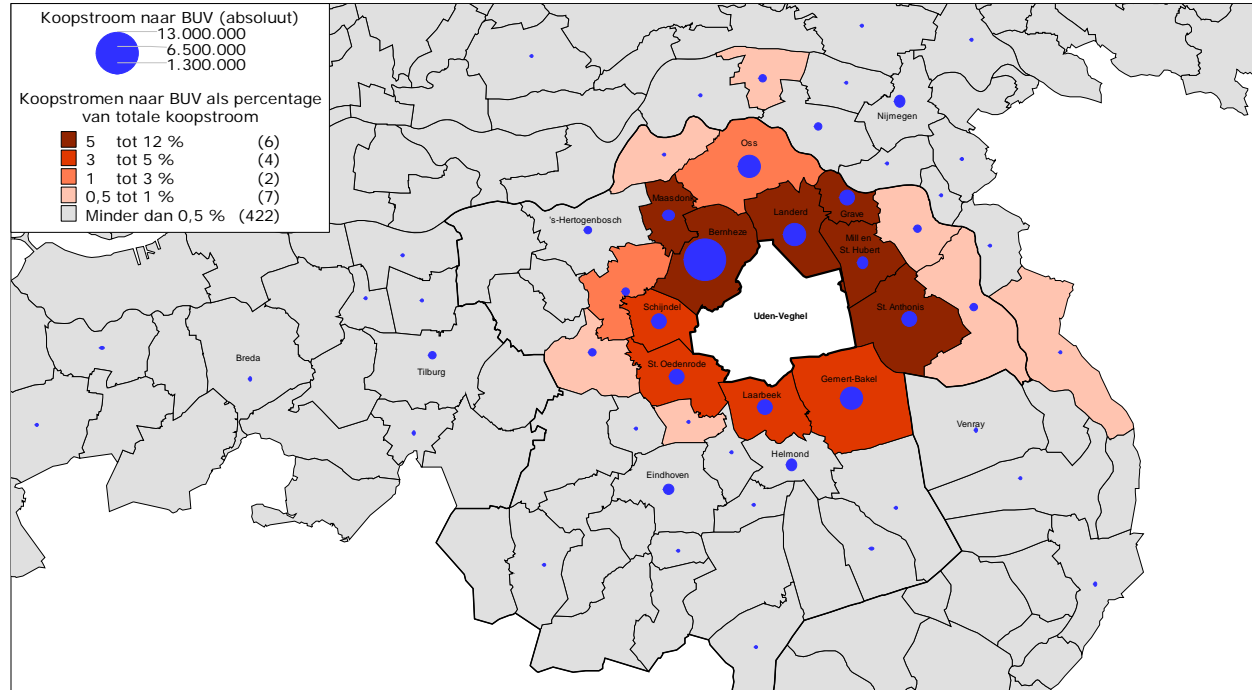
Toevloeiing vindt vooral plaats over korte afstand

Uit de gegevens over de herkomst van de bestedingen in de drie gemeenten (figuur 2.9) zijn verschillende conclusies te trekken. Van de drie gemeenten zijn de bestedingen in Veghel het meest lokaal van aard: bijna tweederde van de bestedingen in de detailhandel komt van de eigen bevolking. De rest van de bestedingen is voornamelijk afkomstig uit de gemeenten in de directe omgeving: Bernheze (10 procent), Uden (7 procent), Gemert-Bakel (2 procent), Sint-Oedenrode (2 procent) en Boekel (2 procent). De bestedingen van inwoners uit Bernheze en Veghel vormen beide 6 procent van het totaal; de koopkrachttoevloeiing uit Landerd, Boekel en Oss bedraagt 4 procent en uit Grave en Sint Anthonis 2 procent. Voor wat betreft de consumentenbestedingen in Boekel zelf kent de gemeente de sterkste binding met Gemert-Bakel. Meer dan 20 procent van de bestedingen in Boekel is van Gemert-Bakel afkomstig.

Koopstromen naar de regio Uden Veghel in kaart

Kaart 2.3 toont het aandeel van de totale uitgaven van de bevolking in een gemeente dat in de regio Uden Veghel wordt uitgegeven. Daarmee toont de kaart het belang van de regio Uden Veghel als winkelgebied. In relatieve zin wordt meer dan 10 procent van de bestedingen van consumenten uit Bernheze in de regio Uden Veghel gedaan. Van het geld dat consumenten uit Landerd besteden, wordt ook bijna 10 procent in de regio Uden Veghel uitgegeven, voor Mill en St. Hubert is dit meer dan 8 procent. Uit gesprekken met de prominente vertegenwoordigers kwam naar voren dat mensen uit Zeeland op Uden zijn gericht en mensen uit Schaijk op Oss. Nadere analyse van de koopstroomgegevens laat echter zien dat de niet-dagelijkse bestedingen van mensen uit Landerd in Uden vele malen groter zijn dan in Oss. Dit vormt een indicatie voor het feit dat zowel Zeeland als Schaijk op Uden zijn gericht. Doordat Uden de sterkste winkelfunctie heeft en aan de noordkant van het gebied ligt, lijkt dit ook te verklaren waarom vooral de noordelijke buurgemeenten qua bestedingen op de regio zijn gericht. Helmond en Eindhoven trekken de consumenten uit de zuidelijke buurgemeenten naar zich toe. Verder laat de kaart zien dat de winkelfunctie van de drie gemeenten zich over een kleiner gebied uitstrekt, dan bij de migratie en pendel het geval is.

Kaart 2.3: Weergave van de absolute en relatieve koopstromen naar de regio Uden Veghel

Bron: Rabobank, 2009

2.4 Waar staat de regio?

De woonfunctie van de gemeenten is te zien aan de herkomst van de verhuizingen naar de gemeente. In ongeveer 60 procent van de verhuizingen naar de gemeente gaat het om eigen inwoners die verhuizen. In Veghel is de overige 40 procent voor het grootste deel afkomstig uit Uden, Bernheze, 's-Hertogenbosch, Schijndel en Eindhoven. De mensen die van buiten naar Uden verhuizen, komen vooral uit Veghel, Oss, Bernheze, Landerd, 's-Hertogenbosch en Eindhoven. Ook kent Uden de grootste instroom van mensen uit gemeenten buiten Noordoost- en Zuidoost-Brabant. Mensen die naar Boekel verhuizen, komen vooral uit de directe omgeving, Gemert-Bakel, Uden en Veghel en slechts in mindere mate van buiten Oost-Brabant. Naar verhouding heeft de regio Uden Veghel qua inkomende verhuizingen de sterkste binding met de aangrenzende gemeenten (op Sint Anthonis en Laarbeek na).

De werkfunctie van de gemeenten is in kaart gebracht met behulp van de pendelstromen naar het gebied. Veghel kent daarbij de duidelijkste werkfunctie: 60 procent van de mensen die in Veghel werken, komt van buiten de gemeente. De meeste van deze pendel vindt over korte afstand plaats en is afkomstig uit Uden, Bernheze, Schijndel, Sint-Oedenrode, 's-Hertogenbosch, Boekel, Eindhoven en Gemert-Bakel. De totale pendel naar Veghel is afkomstig uit een driehoek tussen Venray, Breda en Nijmegen. Van de werkzame personen in Uden is ongeveer 50 procent afkomstig van buiten de gemeente. Deze mensen komen vooral uit Veghel, Landerd, Bernheze, Oss en Boekel. Boekel kent veel minder werkgelegenheid: de pendel van buiten de gemeente komt vooral uit Gemert-Bakel, Uden en Veghel.

Ook qua werkgelegenheid heeft de regio Uden Veghel een sterke aantrekkingskracht op mensen uit aangrenzende gemeenten: 10 tot 25 procent van de inwoners van deze gemeenten werkt in de regio Uden Veghel (op Sint Anthonis en Laarbeek na).

In absolute zin weten de winkels in Uden veruit de meeste bestedingen van consumenten van buiten de gemeente aan te trekken. Haar verzorgingsgebied bestaat vooral uit gemeenten in Noordoost-Brabant en dan met name Bernheze, Veghel, Landerd, Boekel en Oss. De winkels in Veghel weten vooral consumenten uit Bernheze, Uden, Sint-Oedenrode en Gemert-Bakel tot aankopen te verleiden. Doordat consumenten uit Boekel relatief weinig aan niet-dagelijkse goederen in de eigen gemeente uitgeven, is het aandeel van de bestedingen uit Uden, Gemert-Bakel en Veghel relatief groot.

2.5 Visie en aanbevelingen

Tijdens een workshop hebben de deelnemers een algemene SWOT-analyse²³ gemaakt. Deze is schematisch weergegeven, alvorens ingegaan wordt op de visie en aanbevelingen.

Sterkten	Zwakten
Zeer sterke werkfunctie	Overcapaciteit winkelvoorzieningen Veghel (maatje te klein, ook gezien aanbod Uden)
Combinatie wonen, werken en recreëren	Opleidingsmogelijkheden (HBO)
Infrastructuur (A50)	Infrastructuur (spoor- en busverbinding)
Woonomgeving	Bestuurlijke versnippering
Kansen	Bedreigingen
Samenwerking op hoger niveau (Bijv. Schijndel voor industrie)	Locaal denken
Dependance HBO	Disbalans wonen, werken, voorzieningen (vooral werken: veel en meer pendel)
Ziekenhuis Uden (koppeling met centrum)	Verplaatsing ziekenhuis Veghel (leegstand winkels)
A50	Geen officiële stedelijke regio

Bijdrage ruimtelijk en economisch beleid

De beleidsstukken van de drie gemeenten schetsen de kaders waarbinnen de functies van de regio in de toekomst kunnen worden behouden en versterkt. Voor versterking van de woonfunctie loopt in de gemeenten Uden en Veghel een aantal projecten. De huidige en toekomstige woningbouwlocaties in Uden bevinden zich onder meer in Uden-Noord, Uden-Zuid. Daarnaast kent de gemeente een aantal mogelijke inbreidingslocaties²⁴. Aan de zuidkant van Uden worden momenteel 1.500 woningen gerealiseerd, terwijl in Uden-Noord nog wordt onderzocht welke functies in welke mate rondom het nieuwe ziekenhuis Bernhoven zullen komen.

²³ SWOT staat voor strengths, weaknesses, opportunities en threats.

²⁴ Zie ook website www.udenbouwt.com

Grootschalige uitbreiding van het woningareaal in Veghel vindt tussen 2011 en 2022 plaats aan de zuidoost kant van de stad. Hier is ruimte voor de ontwikkeling van 2.000 woningen. Met dit project wordt voor een deel ook gericht op het aantrekken van de mensen die nu nog buiten Veghel wonen en in de gemeente werken. Naar de wensen van deze groep is in opdracht van de gemeente Veghel en Woonbelang Veghel onderzoek gedaan.

In de gemeente Boekel ligt de situatie heel anders. Doordat de gemeente deel uitmaakt van een landelijk gebied is het aantal nieuw te bouwen woningen beperkt. Daarbij wordt er voornamelijk gebouwd voor de eigen bevolking. Om als woonplaats aantrekkelijk te zijn en haar huidige inwoners te behouden, biedt de gemeente ruimte aan om in eigen beheer te bouwen.

Om de werkfunctie van de regio op peil te houden, spelen onder andere de infrastructuur, het onderwijs en de reconstructie van het buitengebied een rol. Met betrekking tot infrastructuur heeft de A50 een goede impuls gegeven. De gemeenten geven aan dat ook het onderliggende wegennetwerk verbeterd moet worden. Concreet betekent dit voor Veghel vooral de N279 (wat overigens al veel langer speelt). Een verbetering van de verbinding naar de A73 en A77 in het oosten van het gebied leidt tot een betere positie van Uden. Voor Boekel geldt dat de N605 er voor zorgt dat de gemeente niet op een 'eiland' tussen Gemert-Bakel, Uden en Veghel ligt. Een toekomstige rondweg zou doorstroming op deze weg nog meer bevorderen.

De grootste onderwijsinstelling in de regio is het ROC de Leijgraaf. Voor andere opleidingsmogelijkheden moeten studenten naar de omliggende steden (Eindhoven en 's-Hertogenbosch). Het is belangrijk dat voldoende studenten van deze instellingen kennis maken met de lokale bedrijven, zodat deze ook in de toekomst over voldoende personeel met de juiste achtergrond kunnen beschikken. Aangezien deze instellingen op regionale schaal opereren, is dit ook bij uitstek een gebied om op regionaal niveau samen te werken.

Een andere, grote uitdaging ligt in de grote veranderingen die er spelen in de agrarische sector: het afnemende aantal bedrijven, de verplaatsing van bedrijven naar landbouwwontwikkelingsgebieden (LOG's), de discussie rondom megastallen, het dierenwelzijn (Q-koorts), de volksgezondheid, het opvangen van banenverlies en de herbestemming van vrijgekomen landbouwgronden.

De burgemeesters van de gemeenten Uden en Veghel gaven in de gesprekken aan dat de huidige winkelfunctie verder zal worden versterkt door een aantal projecten. Voor Uden is Centrum-West het grootste project. Dit wordt als de perfectionering van het centrum gezien. De plannen hiervoor zijn echter herzien, deels omdat men terughoudend is met investeringen en ontwikkeling van dergelijke projecten. Het centrum van Uden trekt door de economische crisis minder bezoekers dan verwacht. Dit is in lijn met landelijke trends.

Veghel heeft de geplande ontwikkelingen voor het centrum vastgelegd in het Masterplan Veghel-Centrum. Dit voorziet onder meer in het autovrij maken van delen van het centrum, het aanpakken van openbare ruimte en het concentreren van winkelvoorzieningen. Daarnaast heeft de gemeente met het terrein aan de Noordkade een binnenstedelijke locatie

voor meer grootschalige functies als bedrijvigheid, cultuur & leisure en onderwijs. Voor Boekel en vergelijkbare andere landelijke gemeenten ligt de opgave in het behoud van de diversiteit aan winkels. Bovendien vindt er in Boekel uitbreiding van de detailhandelsfunctie in het centrum plaats, zoals de opening van de HEMA.

Qua werkfunctie speelt de regio Uden Veghel een rol van betekenis in heel Noordoost-Brabant en een deel van Zuidoost-Brabant. Als gevolg van de extensieve werkrelaties en de binding van afgestudeerden die oorspronkelijk uit de regio komen, heeft de regio Uden Veghel een woonfunctie die ook mensen van buiten de regio aantrekt. De winkelfunctie van de regio Uden Veghel beperkt zich tot het gebied tussen 's-Hertogenbosch, Nijmegen en Eindhoven. De inwoners van de gemeenten in de noord- en oostkant van dit gebied zijn het meest op de regio Uden Veghel gericht. Een duidelijk onderscheid is er wel tussen Uden en Veghel als stedelijke gemeenten enerzijds en Boekel als landelijke gemeente anderzijds. Door het smallere aanbod aan werkgelegenheid en voorzieningen in Boekel hebben haar inwoners sterke verbindingen met Gemert-Bakel, Uden en Veghel. Dit soort banden met Uden en Veghel blijken ook de meeste andere (landelijke) buurgemeenten te hebben.

Samenwerking

Mede doordat de inwoners van de regio er voor zorgen dat er op het gebied van wonen, werken en winkelen allerlei verbanden bestaan tussen gemeenten, is het van belang dat gemeenten op dit soort 'grensoverschrijdende' vlakken samenwerken. Deze intenties hebben onder meer vorm gekregen in het Intergemeentelijk Bureau Economie (IBE). Een van de oorspronkelijke doelstellingen was om een centraal aanspreekpunt te zijn voor bedrijven die zich in de regio willen vestigen. Binnen deze doelstelling wilden de samenwerkende gemeenten ook de bedrijven stimuleren om zich te vestigen in de gemeente die qua profiel het best aansloot bij de activiteiten van het bedrijf. Nu het IBE enige tijd bestaat, blijkt dat het nog niet functioneert zoals het beoogd is. Daarom wordt aangegeven dat er op termijn een herijking van de samenwerking in het IBE zal plaatsvinden.

Voorts bleek uit de gesprekken dat de burgemeesters ook trots zijn op de bedrijven die door eigen inwoners worden opgezet en uitgebreid. Daarbij geven zij aan deze graag in de gemeente te willen houden. Dat dit niet altijd mogelijk is, komt vooral doordat er niet altijd aan de ruimtebehoefte van bedrijven voldaan kan worden. Voor bedrijven uit de kleine gemeenten is doorgroeien naar een locatie in Uden of Veghel dan een logische stap.

Ook de A(s)-50 is een samenwerking die perspectief biedt. De gemeenten die hierin participeren hebben ieder op het gebied van werkgelegenheid een duidelijk eigen profiel. Voor veel voorzieningen worden die gemeenten meer als één regio gezien, doordat ze in reistijd dicht bij elkaar zijn komen te liggen. In hoeverre verdere centralisatie van bijvoorbeeld regionale winkelfuncties of andere voorzieningen (denk aan theater) zal plaatsvinden, is moeilijk te voorspellen gezien de politieke en sociale belangen die hiermee gemoeid zijn. Maar bewustzijn van het feit dat onder andere binnen instellingen in de zorg, het onderwijs (ROC), de brandweer en de politie een duidelijke opschaling van de activiteiten plaatsvindt, is belangrijk.

Uit dit hoofdstuk blijkt dat er zeker op het gebied van werk sterke verbanden bestaan, die over de gemeentegrenzen heen reiken. Maar ook de bestedingen in de detailhandel, en dan met name in Uden, zijn voor een groot deel afkomstig van personen van buiten de eigen gemeente. De aanwezigheid van dit soort relaties zorgt ervoor dat de positieve effecten van versterking van bijvoorbeeld de werkfunctie neerslaan in de hele regio. Door te zorgen voor aansluiting van de functies op elkaar, wordt gezorgd voor een sterke regio als geheel.

Infrastructuur is van groot belang voor een sterke functie van de regio Uden Veghel voor de omliggende regio. Verkorte reistijden naar de regio Uden Veghel verbeteren de werk- en winkelfunctie. De aanleg van de A50 is derhalve een goede verbetering. Het gebrek aan een spoorwegverbinding is een gemis. Ook in het busvervoer zijn verbeteringen gewenst. Aangezien infrastructuur een bovengemeentelijke functie heeft, is ook wat dat betreft samenwerking essentieel.

3 De agrarische sector

3.1 Inleiding

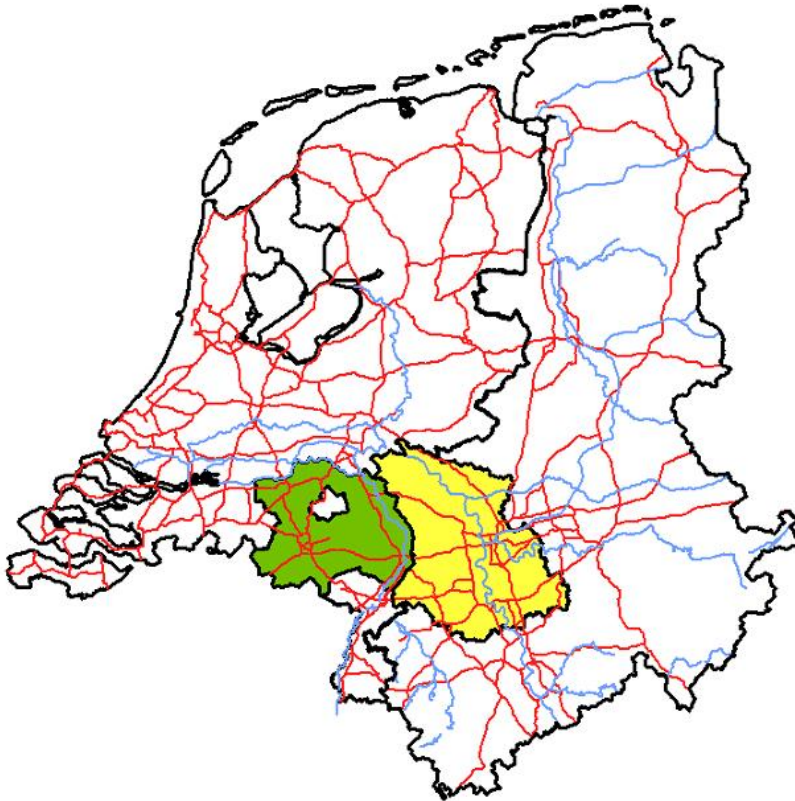
Het zuidoosten van Nederland, met name Oost-Brabant en Noord-Limburg, staat bekend om zijn sterke agrarische sector. Het gebied wordt niet alleen gekenmerkt door een grote, diverse, primaire sector, die zich vooral focust op tuinbouw en intensieve veehouderij, maar ook alle andere onderdelen van de keten zijn aanwezig. Tal van afnemers en toeleveranciers van producten en diensten maken Zuidoost-Nederland tot een compleet food & agri-cluster dat op mondiale schaal concurreert. De regio Uden Veghel ligt in het midden van Zuidoost-Nederland en speelt een belangrijke rol binnen het food & agri-cluster.

Binnen Zuidoost-Nederland is een duidelijke functiescheiding zichtbaar, waarbij de intensieve veehouderij zich van oudsher vooral bevindt in Oost-Brabant en de tuinbouw rondom Greenport Venlo in Noord-Limburg. Deze zijn van groot economisch belang. De keten genereert veel toegevoegde waarde (in financiële termen) en is een belangrijke motor voor de werkgelegenheid. Zuidoost-Nederland heeft een gunstige ligging ten opzichte van de Europese markt, met goede verbindingen naar het zuiden en het oosten. Met Nordrhein-Westfalen heeft Zuidoost-Nederland, naast de nationale markt, in haar nabijheid een belangrijk afzetgebied. Vooral de dichtbevolkte bestuurlijke regio Düsseldorf (zie kaart 3.1) is belangrijk.

Onder invloed van een aantal mondiale, Europese, landelijke en regionale trends en ontwikkelingen is de agrarische sector constant in beweging. Zo neemt de internationale concurrentie toe, worden milieuregels aangescherpt en verandert de consumentenmarkt. Voor agrarische bedrijven is het noodzakelijk dat zij constant alert zijn op dergelijke ontwikkelingen en daarop inspelen om de concurrentiestrijd niet te verliezen.

Ook voor de agrarische sector was 2009 een moeilijk jaar. Over het algemeen daalden de opbrengsten, mede door de vraaguitval op de exportmarkten als gevolg van de economische recessie. Dat geldt met name voor de melkveehouderij, de glastuinbouw en de champignonteelt. Voor de intensieve veehouderij is het beeld wisselend. Het aanhoudende risico op besmettelijke dierziekten en de Q-koorts blijven een probleem voor de sector. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de structuur van de agrarische sector in de regio Uden Veghel en haar positie binnen het food & agri-cluster van Oost-Brabant. Aansluitend worden de belangrijkste algemene ontwikkelingen in de agrarische sector en de specifieke regionale ontwikkelingen die van invloed zijn, behandeld. Die ontwikkelingen kunnen de sector belemmeren, maar ook mogelijkheden bieden. Ze zorgen voor kansen en bedreigingen. In de laatste paragraaf wordt aangegeven hoe hierop in de toekomst ingespeeld kan worden.

Kaart 3.1 Zuidoost-Nederland en het Duitse achterland

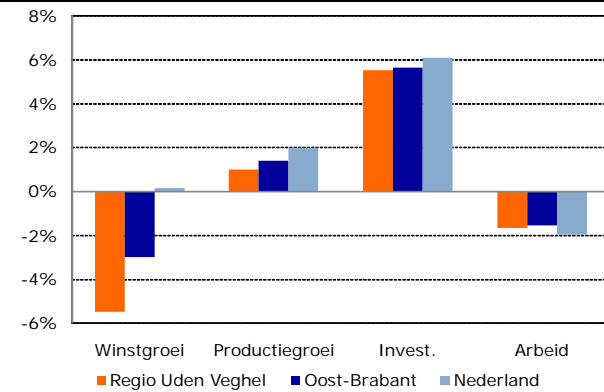
3.2 De agrarische sector in cijfers

Economische prestatie agrarische sector

In hoofdstuk 1 stonden de prestaties van het bedrijfsleven in de regio Uden Veghel centraal. Deze cijfers zijn ook beschikbaar voor de agrarische sector. Figuur 2.1 en 2.2 tonen de indicatoren voor economische groei en de economische kracht voor de agrarische sector²⁵. Zowel in Oost-Brabant als in de regio Uden Veghel kende de agrarische sector een forse daling van de winst, terwijl die in Nederland ongeveer gelijk bleef. De groei van de productie was positief, al bleef deze onder het landelijke cijfer. De investeringen in de regio Uden Veghel stegen fors in 2008, vergelijkbaar met Nederland als geheel. Het arbeidsvolume daalde in de regio Uden Veghel ongeveer even hard als landelijk.

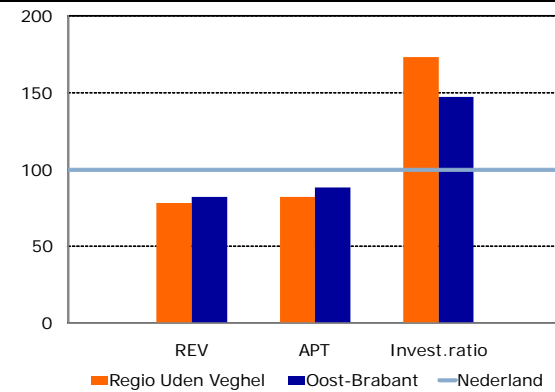
25 De indicator 'werkgelegenheidsfunctie' van economische kracht kan niet sectoraal worden weergegeven. Derhalve staan in figuur 3.2 drie indicatoren in plaats van vier.

Figuur 3.1 Economische groei agrarische sector

Bron: Rabobank/EIM, 2008

Figuur 3.2 Economische kracht agrarische sector, index NL=100

Bron: Rabobank/EIM, 2008

De indicatoren behorende bij economische kracht, de bedrijfseconomische kengetallen, zijn met een index weergegeven (figuur 3.2). Nederland is daarbij op honderd gezet. Voor wat betreft de vergelijking met het totale bedrijfsleven laten Nederland, Oost-Brabant en de regio Uden Veghel hetzelfde beeld zien. De rentabiliteit op eigen vermogen is lager, evenals de arbeidsproductiviteit. Ter illustratie: per fulltime werknemer wordt in het totale bedrijfsleven in Nederland € 88.000 waarde toegevoegd. In de agrarische sector is dat € 51.000. Dat laatste is gezien het arbeidsintensieve karakter van de agrarische sector niet verwonderlijk. De investeringsratio, de mate waarin het bedrijfsleven investeert, ligt in de agrarische sector juist ruim boven dat van het totale bedrijfsleven. Ook dat is verklaarbaar. Hier staat de sector om bekend. Er wordt fors geïnvesteerd om concurrerende landen met lagere lonen, lagere grondprijzen, lagere energiekosten en minder strenge milieuwetgeving voor te blijven.

De agrarische sector in Oost-Brabant en de regio Uden Veghel presteert op economische kracht wisselend in vergelijking met de Nederlandse agrarische sector. De winstgevendheid en de arbeidsproductiviteit liggen ruim lager. Dat heeft vooral te maken met het relatief kleine belang van de glastuinbouw, de meest winstgevende en meest arbeidsproductieve branche binnen de sector. De investeringsratio ligt juist ruim boven het landelijke cijfer.

Aantal agrarische bedrijven

Hoewel zich in Oost-Brabant een compleet food & agri-cluster bevindt, vormt de primaire productie hiervoor de basis. In de Nederlandse food & agri-regio's zijn niet altijd alle delen van het cluster of de keten aanwezig. De primaire sector is de enige constante.

Volgens de landbouwtelling van 2008 (CBS) bedraagt het totale aantal agrarische bedrijven in Nederland ongeveer 75.000 (tabel 3.1). Oost-Brabant telt ruim 8.000 agrarische bedrijven, de regio Uden Veghel ruim 800. Dat betekent dat ongeveer 10 procent van de Nederlandse agrarische bedrijven in Oost-Brabant is gevestigd en binnen Oost-Brabant ongeveer 10 procent in de regio Uden Veghel.

In de tabel 3.1 is het aantal bedrijven met een bepaalde vorm van landbouw weergegeven. De som van het aantal bedrijven in de branches is niet gelijk aan het totale aantal bedrijven, doordat bedrijven meer soorten producten kunnen verbouwen en meer soorten dieren kunnen houden (bijvoorbeeld zowel varkens als melkvee).

Maar liefst 72 procent van de Nederlandse agrarische bedrijven houdt graasdieren en 60 procent heeft akkerbouw als activiteit. In Oost-Brabant en de regio Uden Veghel ligt het percentage bedrijven met akkerbouw zelfs nog hoger, waar het percentage bedrijven met graasdieren lager ligt. Landelijk ligt het percentage bedrijven met hokdieren op 14 procent. In Oost-Brabant is dat 31 procent, in de regio Uden Veghel zelfs 41 procent.

Ook het aantal bedrijven met paddenstoelen, met name champignons, is opvallend. Ongeveer een derde van de Nederlandse bedrijven met paddenstoelen is gevestigd in Oost-Brabant en daarbinnen ongeveer de helft in de regio Uden Veghel. Hoewel een percentage van 4,4 procent ten opzichte van het totaal aantal bedrijven in de regio niet veel lijkt, is dat in vergelijking met Oost-Brabant en Nederland wel degelijk het geval.

Tabel 3.1 Aantal bedrijven in de agrarische sector²⁶

Aantal bedrijven met:	Regio Uden Veghel		Oost-Brabant		Nederland	
	Absoluut	Aandeel	Absoluut	Aandeel	Absoluut	Aandeel
Totaal	812	100,0%	8.287	100,0%	75.151	100,0%
Akkerbouw	593	73,0%	6.282	75,8%	44.750	59,5%
Granen	140	17,2%	1.597	19,3%	17.128	22,8%
Knolgewassen	176	21,7%	1.719	20,7%	19.212	25,6%
Groenvoedergewassen	489	60,2%	5.248	63,3%	33.215	44,2%
Overig	67	8,3%	1.001	12,1%	13.894	18,5%
Tuinbouw open	88	10,8%	1.250	15,1%	11.748	15,6%
Sier	47	5,8%	837	10,1%	7.115	9,5%
Voeding	51	6,3%	540	6,5%	5.796	7,7%
Tuinbouw glas	33	4,1%	391	4,7%	7.115	9,5%
Sier	20	2,5%	259	3,1%	5.293	7,0%
Voeding	15	1,8%	160	1,9%	2.139	2,8%
Paddenstoelen	36	4,4%	77	0,9%	242	0,3%
Graasdieren	540	66,5%	5.856	70,7%	54.083	72,0%
Paarden & pony's	173	21,3%	1.877	22,6%	16.109	21,4%
Rund (melk)	197	24,3%	2.414	29,1%	26.764	35,6%
Rund (vlees)	111	13,7%	1.514	18,3%	12.954	17,2%
Overig	104	12,8%	1.099	13,3%	17.720	23,6%
Hokdieren	329	40,5%	2.588	31,2%	10.796	14,4%
Varkens	261	32,1%	2.099	25,3%	8.249	11,0%
Kippen	60	7,4%	436	5,3%	2.496	3,3%
Overig	13	1,6%	120	1,4%	464	0,6%

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2008

Het economisch belang van de primaire branches

De totale oppervlakte gecultiveerde grond in Oost-Brabant bedraagt ruim 140.000 hectare. Dat is ongeveer 7,5 procent van de totale 1,9 miljoen hectare in heel Nederland. Dit lijkt in eerste instantie niet veel, maar het overgrote deel van de Nederlandse landbouwgrond is bestemd voor graasdierbedrijven. In Oost-Brabant is het belang van graasdierbedrijven kleiner, dan landelijk. De oppervlakte cultuurgrond in de regio Uden Veghel bedraagt ruim 11.000 hectare. De regio heeft daarmee een belang van 8 procent in Oost-Brabant.

²⁶ Het aantal bedrijven telt niet op tot de totalen doordat bedrijven meer soorten producten verbouwen en meer soorten dieren houden.

Interessanter dan de oppervlakte is het economisch belang van de agrarische sector. De totale toegevoegde waarde van de agrarische sector in Nederland bedraagt € 12 miljard, in Oost-Brabant ruim € 1,3 miljard en in de regio Uden Veghel € 140 miljoen. Binnen de regio hebben alle drie gemeenten een belangrijke bijdrage (tabel 3.2). Als die economische waarde vergeleken wordt met de totale grondoppervlakte en de oppervlakte cultuurgrond, dan valt op dat de grond in Oost-Brabant - vooral in de regio Uden Veghel - in economische zin intensiever wordt benut dan landelijk. Ook dat heeft met het kleinere belang van graasdierbedrijven (extensief grondgebruik) en het grotere belang van hokdierbedrijven (intensief grondgebruik) te maken. Ter illustratie: de toegevoegde waarde per hectare in de hokdierhouderij is ruim zes keer zo groot, dan in de graasdierhouderij. Na de tuinbouw is de hokdierhouderij in economisch opzicht dan ook de meest intensieve branche, hetzij het op afstand.

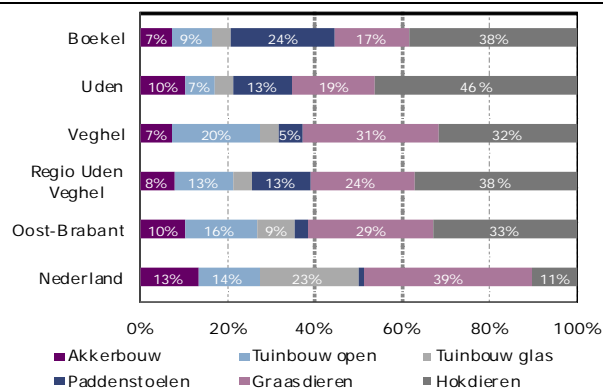
Tabel 3.2 Toegevoegde waarde per hectare

	tw (€ mln.)	tw/ha grond (€)	tw/ha cultuurgrond (€)
Boekel	43	12.590	15.166
Uden	37	5.485	10.986
Veghel	59	7.590	11.302
Regio Uden Veghel	140	7.765	12.176
Oost-Brabant	1.347	4.821	9.357
Nederland	11.944	3.545	6.191

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2008

Figuur 3.3 geeft het belang van de branches weer in de totale toegevoegde waarde van de agrarische sector. Hieruit blijkt dat landelijk gezien de tuinbouw (met name de glastuinbouw) en de graasdierhouderij in economisch opzicht de grootste branches zijn. Beide branches zijn in Oost-Brabant en de regio Uden Veghel beduidend kleiner dan landelijk. De intensieve veehouderij, waar de regio om bekend staat, neemt in Oost-Brabant met een derde het grootste deel van de economische waarde voor haar rekening. In de regio Uden Veghel is het belang van deze branche met 38 procent nog groter, in Uden zelfs met bijna de helft. Daarnaast valt het relatief grote belang van de paddenstoelenteelt op. Vooral in Boekel, waar de paddenstoelenteelt maar liefst een kwart van de totale toegevoegde waarde voor haar rekening neemt. Voor de regio Uden Veghel geldt dit vooral in vergelijking met Nederland. Het economisch belang van de paddenstoelenteelt is met 15 procent namelijk relatief zeer groot, maar het belang van de tuinbouw en de graasdierhouderij in de totale regionale toegevoegde waarde is groter (respectievelijk 18 en 24 procent).

Figuur 3.3 Economisch belang in de primaire sector

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2008

Het economisch belang van de productgroepen

De structuur van de agrarische sector voor wat betreft de toegevoegde waarde kan verder uitgesplitst worden naar productgroepen (tabel 3.3). Landelijk gezien zijn de runderen voor melkproductie en de sierteelt relatief grote branches. In de regio Uden Veghel is de voedingsteelt van grotere economische waarde als het gaat om tuinbouw in de open grond.

Als er gesproken wordt over intensieve veehouderij in Oost-Brabant, dan wordt over het algemeen de varkenshouderij bedoeld. Van de 12 miljoen varkens in Nederland wordt 37 procent in Oost-Brabant en 4,5 procent in de regio Uden Veghel gehouden. Het grote belang van de varkenshouderij is zichtbaar in tabel 3.3. Zij vertegenwoordigt maar liefst 31 procent van de totale agrarische toegevoegde waarde in de regio Uden Veghel. Op enige afstand volgen de rundveehouderij voor melkproductie en de eerder genoemde paddenstoelenteelt. De overige productgroepen hebben een veel kleiner economisch belang in de regio Uden Veghel.

Tabel 3.3 Toegevoegde waarde in de agrarische sector

	Regio Uden Veghel		Oost-Brabant		Nederland	
	€ miljoen	Aandeel	€ miljoen	Aandeel	€ miljoen	Aandeel
Totaal	140	100,0%	1.347	100,0%	11.944	100,0%
Akkerbouw	11	8,1%	136	10,1%	1.570	13,1%
Granen	1	0,8%	13	0,9%	256	2,1%
Knolgewassen	2	1,7%	25	1,9%	603	5,1%
Groenvoedergewassen	3	2,4%	38	2,8%	242	2,0%
Overig	4	3,2%	60	4,5%	469	3,9%
Tuinbouw open	18	13,2%	221	16,4%	1.662	13,9%
Sier	7	5,1%	163	12,1%	1.207	10,1%
Voeding	11	8,1%	58	4,3%	455	3,8%
Tuinbouw glas	6	4,3%	122	9,0%	2.720	22,8%
Sier	3	2,2%	40	2,9%	1.681	14,1%
Voeding	3	2,1%	82	6,1%	1.039	8,7%
Paddenstoelen	18	13,1%	40	2,9%	129	1,1%
Graasdieren	33	23,6%	384	28,5%	4.604	38,6%
Paarden & pony's	2	1,7%	27	2,0%	228	1,9%
Rund (melk)	24	17,1%	275	20,4%	2.889	24,2%
Rund (vlees)	4	2,9%	34	2,5%	259	2,2%
Overig	3	1,9%	48	3,5%	1.229	10,3%
Hokdieren	53	37,6%	445	33,0%	1.258	10,5%
Varkens	43	30,8%	341	25,3%	931	7,8%
Kippen	7	4,9%	43	3,2%	196	1,6%
Overig	3	1,9%	60	4,5%	131	1,1%

Bron: CBS, bewerking Rabobank, 2008

Omvang en structuur van de productieketens

De primaire productie in de agrarische sector staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een (inter-)nationale agrarische productieketen die zich niet houdt aan gemeente-, provincie- en zelfs landsgrenzen. In Zuidoost-Nederland zijn de belangrijkste onderdelen van de productieketen aanwezig, maar toch zijn er ook relaties met andere delen van Nederland en met Duitsland.

In deze paragraaf wordt de economische omvang en de opbouw van de productieketens in de Nederlandse agrarische sector geschetst, gemeten in toegevoegde waarde en werkgele-

genheid. De totale toegevoegde waarde van het Nederlandse agrocomplex bedraagt ruim € 24 miljard, de werkgelegenheid bijna 400.000 arbeidsjaren (tabel 3.4)²⁷. Daarmee heeft het agrocomplex een belang van respectievelijk 5,2 en 6,0 procent in de Nederlandse economie.

Tabel 3.4 Kengetallen van de Nederlandse agrarische productieketen

	Akkerbouw	Glastuinbouw	Opengrondstuintuinbouw	Graasdieren	Intensieve veehouderij	Totaal
Toegevoegde waarde						
Absoluut (€ mrd.)	4,8	5,3	2,2	6,9	5,1	24,3
Aandeel in totaal (%)	20%	22%	9%	28%	21%	100%
Werkgelegenheid						
Absoluut (1.000 fte)	71,4	63,9	46,6	136,2	77,7	395,8
Aandeel in totaal (%)	18%	16%	12%	34%	20%	100%
Arbeidsproductiviteit (€ dzd.)						
Cluster	66,6	82,1	47,7	50,7	65,6	61,2
Primaire sector	62,1	82,9	35,8	24,3	54,7	46,9

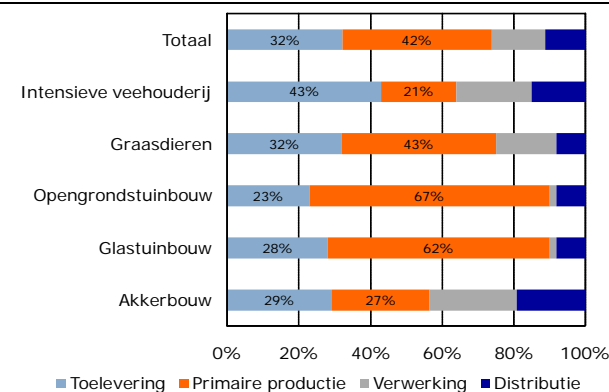
Bron: LEI, bewerking Rabobank, 2006

Binnen de agrarische productieketen heeft alleen de opengrondstuintuinbouwketen een evident kleiner economisch belang. De graasdierenketen is in economisch opzicht de grootste van de vijf branches. Het valt op dat het belang van de graasdierenketen vooral groot is voor wat betreft werkgelegenheid. Deze keten neemt een derde van de werkgelegenheid voor haar rekening, wat vooral te maken heeft met het arbeidsintensieve karakter van de primaire productie. De arbeidsproductiviteit daarentegen is juist erg laag in de graasdierhouderij. De hoogste arbeidsproductiviteit wordt aangetroffen in de glastuinbouw. Deze is ruim drie keer zo hoog als in de graasdierhouderij.

Het belang van de schakels binnen de productieketens verschilt tussen de vijf branches (figuur 3.4 en 3.5). In de figuren is de opbouw van de productieketen in 1995 en 2006 weergegeven, gemeten in toegevoegde waarde. In beide jaren nemen de toelevering en de primaire productie samen het grootste deel voor hun rekening. Er zijn echter forse verschillen. De primaire productie is van zeer groot belang in de tuinbouw. Dat wordt voor een groot deel verklaard door het feit dat dit grotendeels eindproducten zijn die nauwelijks verwerking behoeven. In de akkerbouw en de intensieve veehouderij is het belang van de primaire productie juist relatief laag.

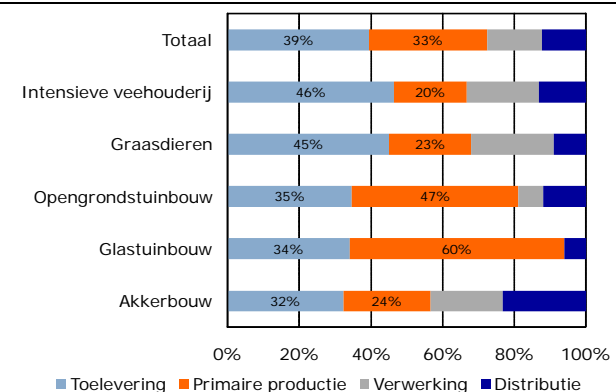
²⁷ Het gaat hierbij om de bruto toegevoegde waarde tegen factorkosten, gebaseerd op binnenlandse grondstoffen.

Figuur 3.4 Structuur productieketens naar toegevoegde waarde

Bron: LEI, bewerking Rabobank, 1995

Figuur 3.5 Structuur productieketens naar toegevoegde waarde

Bron: LEI, bewerking Rabobank, 2006

De opbouw van de ketens is in de periode van 1995 tot 2006 sterk gewijzigd. In de agrarische sector kunnen prijzen en hoeveelheden van producten van jaar op jaar sterk fluctueren. Dat leidt tot wisselvallige resultaten voor de toegevoegde waarde van de branches in de tussenliggende jaren. Wel is duidelijk dat het aandeel van de primaire sector in de totale keten in de loop der tijd steeds verder afneemt. De betekenis van de primaire productie voor de totale toegevoegde waarde van het op binnenlandse grondstoffen gebaseerde agro-complex daalde van 42 procent in 1995 naar 33 procent in 2006. De bijdrage van toeleveranciers en distributiebedrijven aan het inkomen van de agrarische productiekolom steeg in dezelfde periode van 32 naar 39 procent. Deze verschuivingen in de productieketen verschillen per branche. In de glastuinbouwketen is nauwelijks een afname van het belang van de primaire productie zichtbaar, wat onder meer te maken heeft met het sterke innovatieve en efficiënte karakter. In de graasdieren- en de opengrondstuinbouwketen is het belang van de primaire sector juist fors afgenomen, beiden met maar liefst 20 procentpunten. In beide gevallen komt dit met name ten goede aan het belang van de toeleverende bedrijven.

3.3 Trends en ontwikkelingen

In de voorgaande paragraaf is de omvang en de structuur van de agrarische sector toegelicht. De sector is sterk aan verandering onderhevig. Verschillende trends zorgen er bijvoorbeeld voor dat de agrarische sector in de regio constant moet bewegen om concurrentie uit eigen land en uit andere landen voor te blijven. Bovendien hebben de verschillende branches met uiteenlopende ontwikkelingen te maken. In deze paragraaf worden de trends en ontwikkelingen, zowel internationaal, nationaal als regionaal beschreven, die van invloed zijn op de agrarische sector in de regio Uden Veghel.

Toekomstscenario's

Het Centraal Planbureau (CPB) heeft een aantal toekomstscenario's ontwikkeld voor de hele Nederlandse economie, gezien vanuit een internationale context. De twee meest relevante en waarschijnlijke daarvan zijn 'Strong Europe' en 'Global Economy'. De scenario's hebben uiteenlopende gevolgen voor de toekomst van de tuinbouw- en de intensieve veehouderijketen. Welk scenario uitkomt, is van grote invloed op de toekomst van de tuinbouw- en in-

tensieve veehouderijketen in deze regio. De CPB-scenario's zijn ontwikkeld rond twee sleutelonzekerheden: internationale samenwerking en institutionele hervormingen. Zowel de tuinbouw als de intensieve veehouderijketen hebben al te maken met trends uit de scenario's. De vraag is alleen waar de balans op termijn naar zal doorslaan: een open economie waarin de krachten van de wereldmarkt overheersen of een open economie met een sterke organisatie, stimulering en tot op zekere hoogte ook bescherming in Europees verband.

Globaal gezien houdt het 'Strong Europe'-scenario meer rekening met de belangen van de leidende food & agri-clusters en de ketens van vandaag. Binnen de EU-kaders wordt beleidsmatig meer gedacht aan de huidige agrarische structuren. In het 'Global Economy'-scenario wordt de economische houdbaarheid van die structuren veel directer aan de grillen van de markt onderworpen. Anderzijds stimuleert die markt innovatie en nieuw ondernemerschap veel directer en versterkt het de economische dynamiek binnen regionale agroketens.

De verwachting is dat de bescherming van de Europese markt zal afnemen. Zo wordt het Europese budget voor landbouwbeleid na 2013 naar beneden bijgesteld en vindt er een verschuiving plaats van stabiele gegarandeerde prijzen naar hectare- en dierpremies tot enkele bedrijfstoelagen. Andere onderdelen van landbouwpolitiek, zoals marktbescherming en exportsteun staan onder druk van de Wereldhandelsorganisatie. Naar verwachting zal in het bijzonder de exportsteun in de komende periode volledig worden uitgefaseerd²⁸. Dit houdt in dat de Nederlandse agrarische sector minder beschermd is tegen mondiale concurrentie.

Naast de scenario's voor de toekomst is een aantal trends en ontwikkelingen te benoemen die van invloed zijn op de agrarische sector. Deze hebben in het verleden een rol gespeeld, doen dat nu en zullen zich waarschijnlijk in de toekomst doorzetten. Als de Nederlandse agrarische sector, ook die in de regio Uden Veghel, niet inspeelt op die trends, zal men de concurrentieslag verliezen. Dat is negatief gesteld. In positieve zin biedt een aantal trends kansen voor de sector die blijven liggen als er niet op ingespeeld wordt. Dit geldt niet alleen voor de sector zelf. Ook bestuurders en beleidsmakers zullen hun steentje moeten bijdragen om een gezonde, florerende agrarische sector te waarborgen.

Ruimte

Ruimte is schaars

Projectontwikkelaars, bedrijven en de natuur strijden voortdurend om de beperkt beschikbare ruimte in Nederland. Dat is in de regio Uden Veghel niet anders. Zeker in een gebied waarin zowel wonen, werken als het buitengebied een grote rol spelen, levert ruimtegebrek spanning op. Hoewel de agrarische sector van economisch belang is voor de regio, is hij bij lange na niet zo groot als de industrie in Uden en Veghel. Het risico bestaat dat de agrarische sector langzaam wordt verdrongen. Zeker wanneer de druk op de ruimte in het westen van ons land verder toeneemt en de regio Uden Veghel aangewezen blijft als economisch groeigebied. Het is niet ondenkbaar dat de groei van andere sectoren voorrang krijgt, aangezien het rendement op de grond in die sectoren hoger ligt.

²⁸ Bron: Rabobank (2008), *Integrale visie op de Nederlandse land- en tuinbouw*

Landbouwontwikkelingsgebieden

In de regio Uden Veghel liggen zeven landbouwontwikkelingsgebieden (LOG's). De LOG's zijn aangewezen als locaties voor landbouwontwikkeling, met name intensieve veehouderij. Deze maatregel is genomen vanwege de versnippering van de agrarische sector en de conflicten waar dat toe leidt met andere functies van de ruimte. Vooral van locaties waar agrarische activiteiten grenzen aan de kernen wordt verondersteld dat zij verplaatst moeten worden naar meer geconcentreerde gebieden waar zij minder overlast veroorzaken. Gezien de druk op de ruimte is dat een goede ontwikkeling. Een efficiënte herstructurering van de ruimte is noodzakelijk voor de agrarische sector om te overleven. Tot op heden zit er echter te weinig schot in de ontwikkeling van de LOG's. Dat heeft onder meer te maken met de hoge eisen die worden gesteld aan agrarische bedrijven die zich op de LOG's willen vestigen. Ook de inspraak die de bevolking heeft, speelt een rol. De angst voor grootschalige, stinkende varkenshouderijen leidt tot weerstand bij de bevolking. De beperkte ontwikkeling in de LOG's is dan ook een remmende factor op de ontwikkeling van de sector. Hier is recentelijk enige verandering in gekomen.

Markt

Demografische ontwikkeling

De Nederlandse markt voor voedingsmiddelen verzadigt door de demografische ontwikkeling. De bevolkingsgroei zwakt langzaam af en naar verwachting zal het bevolkingsaantal in Nederland ongeveer vanaf 2039 gaan dalen²⁹. Ook de samenstelling van de bevolking verandert. Zo neemt het aandeel van allochtonen in Nederland toe en vergrijst de bevolking. Verschillende bevolkingsgroepen stellen verschillende eisen aan voedingsmiddelen. Dat houdt in dat de vraag naar voedingsmiddelen de komende tijd zal veranderen.

Veranderende consumenteneisen

De consument wordt steeds kritischer. Dat uit zich onder meer in hogere eisen aan de kwaliteit van producten. De groeiende welvaart draagt daar zeker aan bij. In het algemeen wordt de kwaliteit van geleverde goederen en diensten door bedrijven steeds meer aan de kaak gesteld. Denk bijvoorbeeld aan de tv-programma's die klachten van consumenten behandelen of programma's die de kwaliteit en productiewijze van voedingsmiddelen controleren. Daarnaast heeft de consument behoefte aan andere producten dan twintig jaar geleden. Door een andere levenswijze, die over het algemeen wordt gekenmerkt door een drukker bestaan en minder tijd voor huishoudelijke werkzaamheden, worden kant-en-klaar-maaltijden en voorgesneden producten populairder.

Toenemende internationale concurrentie

Bovenstaande zorgt voor meer concurrentie vanuit andere landen. Denk daarbij aan Oost-Europese landen, maar ook landen als Spanje, Israël, Marokko, Mexico, Brazilië en Kenia concurreren met Nederland als het gaat om veel agrarische producten. Naast wetgeving spelen daarbij de relatief hoge grondprijzen, arbeidskosten en het afbouwen van de invoerheffingen door de EU een rol³⁰.

²⁹ Bron: CBS (2009), *Kerncijfers van de bevolkingsprognose, 2008-2050*
³⁰ Bron: Rabobank (2006), *Rabobank Focus op de Varkenshouderij*

Europese eenwording en globalisering

De markt voor agrarische producten is groter geworden met de eenwording van Europa. Hoewel Nederland de grootste markt blijft voor Nederlandse producten, is de export goed voor bijna driekwart van de totale toegevoegde waarde en de werkgelegenheid van het agrocomplex³¹. Vrij verkeer van goederen binnen de Europese Unie draagt daaraan bij. Daarnaast zorgt de globalisering in het algemeen voor het vergroten van de afzetmarkt en de export. Beiden leiden echter wel tot meer concurrentie uit het buitenland, met name uit landen die goedkoop kunnen produceren. Of dit eerlijke concurrentie is, is de vraag. De grote afnemers in de westerse landen bepalen in veel gevallen de prijzen die de boeren krijgen. Gezien de macht die zij hebben, zijn dit vaak oneerlijke prijzen waar niet tegenop geconcurrereerd kan worden.

Regulering

Strengere milieuwetgeving

De milieuwetgeving in Nederland is relatief streng. Er worden onder meer eisen gesteld aan het energieverbruik in de glastuinbouw en de mestvervuiling in de intensieve veehouderij. Ook de Nederlandse consument is wat dat betreft veeleisend. Hij heeft duurzaamheid hoog in het vaandel. Dit houdt in dat Nederlandse agrariërs met meer regels en eisen rondom milieu te maken hebben, dan boeren in andere landen.

Actieplan Ammoniak Veehouderij

Bovengenoemde strenge milieuwetgeving heeft in het verleden al een rol gespeeld en zal dat in de nabije toekomst nog steeds doen in de vorm van het Actieplan Ammoniak Veehouderij. Het actieplan, opgesteld door het ministerie van VROM, komt er grofweg op neer dat intensieve veehouders in 2013 aan vernieuwde emissie-eisen moeten voldoen en daar in 2010 een plan voor gereed moeten hebben. In de jaren daaropvolgend dient dit plan te worden uitgevoerd. Het plan kent weerstand vanuit de sector. Ten eerste omdat de intensieve veehouderij onder druk staat, vanwege de huidige economische recessie en de problemen met dierziekten. Vooral in de regio Uden Veghel heeft laatstgenoemde flink huisgehouden. Agrariërs moeten in 2010 beslissen of zij in 2013 nog door willen gaan met hun bedrijf, wat waarschijnlijk bij veel intensieve veehouders niet het geval is. Daarnaast worden vraagtekens gezet bij de haalbaarheid van dit tijdsplan. De kans is zeer groot dat drie jaar niet haalbaar is, met name gezien de lange vergunningsprocedures, zo stellen de tegenstanders.

Arbeid

Gebrek aan opleidingsmogelijkheden

In de regio Uden Veghel zijn geen opleidingsmogelijkheden met een agrarische richting. De dichtstbijzijnde agrarische opleidingen bevinden zich in Helmond (Helicon) en 's-Hertogenbosch (HAS). In de regio wordt dit gezien als een gemis omdat dit de bedrijfsopvolging compliceert. Bedrijfsopvolging in de agrarische sector is flink afgenomen door alternatieven met meer perspectief en een slecht imago van de sector. Daarnaast speelt ook de financierbaarheid een rol. Door de grote schaal waarop agrarische bedrijven tegenwoordig opereren, is de financierbaarheid moeilijker dan voorheen. Ook de huidige economische re-

³¹ Bron: LEI (2009), *Het Nederlandse agrocomplex 2008*

cessie speelt daarbij een negatieve rol, want hierdoor zit de agrarische sector in zwaar weer.

Vrij verkeer van arbeidskrachten

Ook voor wat betreft de uitvoerende laag in agrarische bedrijven is het arbeidsaanbod beperkt. De Europese eenwording biedt hiertoe echter uitkomst. Binnen de Europese Unie bestaat vrij verkeer van goederen en personen. Dat betekent dat de arbeidsmarkt in de afgelopen jaren steeds meer een internationale markt is geworden. Sinds de toetreding van Polen tot de EU in 2004, is dit terug te zien in de komst van veel Poolse arbeidskrachten in onder meer de agrarische sector. Nu ook Roemenië en Bulgarije sinds 2007 bij de EU horen, is het ook voor hen gemakkelijker om internationaal naar werk te zoeken. Dit wordt vaak als bedreiging gezien voor de Nederlandse arbeidsmarkt. Voor veel ondernemers, met name in de agrarische sector, kan dit echter uitkomst bieden vanwege een gebrek aan Nederlandse arbeidskrachten. Zij geven aan hier met succes gebruik van te maken.

3.4 Visie en aanbevelingen

De vorige paragraaf beschreef de belangrijkste trends en ontwikkelingen waar de agrarische sector mee te maken heeft. Dit leidt tot kansen en bedreigingen voor de sector in de regio Uden Veghel. Tijdens een workshop hebben de deelnemers een SWOT-analyse³² gemaakt. Deze is hieronder schematisch weergegeven, alvorens ingegaan wordt op de visie en aanbevelingen.

Sterkten	Zwakten
Veel kennis en vakmanschap	Gebrek aan ruimte
Goede infrastructuur (weg en water)	Slecht imago
Sterke concentratie van de hele keten (kennisdeling, inkoop, afzet)	Concentratie primaire productie (grote ruimtebehoefte)
Veel afzetmogelijkheden nabij	Noodzaak tot opschaling (haalbaar?)
	Afhankelijkheid van Oost-Europese krachten
Kansen	Bedreigingen
Oost-Europese krachten bieden uitkomst	Maatschappelijke opinie
Beschikbaarheid duurzame locaties	Financierbaarheid
Internationalisering (afzetmarkten)	Dierziekten
Mestafzet als energiebron	Mestafzet (milieu, strenge eisen)
Nichemarkten	Bedrijfsopvolging
Actieplan ammoniak veehouderij (nieuwe ruimte door stoppende agrariërs)	Actieplan ammoniak veehouderij (voor velen niet haalbaar)
	Afschaffing melkquotum

Speel in op de trends en ontwikkelingen

De agrarische sector in Nederland is aan een aantal trends en ontwikkelingen onderhevig. Deze hebben ook hun weerslag op Zuidoost-Nederland en de regio Uden Veghel. Als hier niet op tijd en adequaat wordt ingespeeld, zal dat ten koste gaan van de concurrentiekracht

³² SWOT staat voor strengths, weaknesses, opportunities en threats.

van de sector. Belangrijke trends en ontwikkelingen zijn demografische ontwikkelingen (vergrijzing en verzadiging van de markt door stagnatie bevolkingsgroei), veranderende consumenteneisen (hogere kwaliteit en nieuwe producten), strenge(re) milieuwetgeving, toenemende internationale concurrentie en vrij(er) verkeer van arbeidskrachten. Daarnaast zal de toekomstige politiek-economische richting van Europa van invloed zijn op de sector. Daarnaast is het de vraag of de balans zal doorslaan naar een economie waarin de krachten van de wereldmarkt overheersen, of een economie met een sterke organisatie, stimulering en tot op zekere hoogte ook bescherming in Europees verband. Daarbij is de verwachting dat de bescherming van de Europese markt langzaam zal afkalven. In elk geval zal het proces van internationalisering en globalisering zich de komende decennia voortzetten. Dat heeft onder meer te maken met de uitbreiding van de Europese Unie. De markt voor Nederlandse landbouwproducten en daarmee de export naar toegestreden lidstaten, is flink vergroot.

Optimaliseer de kostenstructuur

De primaire productie is de basis van de food & agri-sector. Maar de primaire productie staat wel onder druk en die druk zal in de toekomst groter worden. De agrarische sector in de regio Uden Veghel heeft hierop gereageerd door onder meer schaalvergroting, intensivering, specialisatie, innovatie en inspelen op de 'nieuwe arbeidsmarkt'. Het aantal kleine agrariërs daalt en de professionaliteit, intensivering en specialisatiegraad groeit al jaren. Deze ontwikkelingen zijn vooral gericht op het optimaliseren van de verhouding tussen de kosten en de productie. Dit is een proces van vele jaren en zal ook in komende decennia nodig zijn om de concurrentiestrijd niet te verliezen. Oftewel: agrariërs, blijf optimaliseren. Processen als schaalvergroting kennen echter wel grenzen. In het extreme geval van opschaling is er sprake van slechts één primaire producent. Bezien vanuit bijvoorbeeld concurrentie en afhankelijkheid van één producent is dat geen gewenste situatie. Er zal dus moeten worden gezocht naar een balans die efficiënte productie in de hand werkt en gezonde concurrentie gewaarborgd blijft.

Creëer toegevoegde waarde en innovatieve producten na de primaire productie

De optimalisering van de kostenstructuur zal niet voldoende zijn, want daar valt op een bepaald moment geen winst meer te halen. Ook een stijging van de opbrengsten is daarom van groot belang. Hier speelt de waarde die wordt toegevoegd aan primaire producten door bedrijven verderop in de keten een grote rol. Zij voegen waarde toe door producten te combineren, te bewerken, te versnijden en te verpakken. Dat geldt vooral voor de vleesverwerking, maar ook voor andere agrarische bedrijven. Vooral productcombinaties zijn vandaag de dag lucratief. Ze dienen het gemak van de 'nieuwe' consument, die daarom vraagt. Zoek naar deze mogelijkheden voordat de rek in de kostenreductie eruit is. Denk daarbij aan innovatieve producten. Het meest sprekende voorbeeld hiervan uit het verleden zijn de kant-en-klaarmaaltijden die sinds een aantal jaren populair zijn bij consumenten. Maar ook bijvoorbeeld de verwerking van zuivelproducten tot toetjes en het versnijden en verpakken van aardappelen en champignons tot verschillende producten. Speel op tijd in op dergelijke kansen. Dit is een belangrijke waardetoevoeging en kracht van de regio. Ondernemers zullen het lef moeten tonen om nieuwe producten te ontwikkelen.

Uit de landelijke agrarische input-outputtabellen van het Landbouw-Economisch Instituut (LEI) blijkt dat de toegevoegde waarde van de verwerkende industrie (van binnenlandse primaire producten) ongeveer de helft van die van de primaire productie bedraagt. Deze verhouding verschilt echter sterk per branche. Zo is in de glastuinbouw de toegevoegde waarde na de primaire sector zeer beperkt. In de vollegrondstuinbouw is het belang van de verwerkende industrie ook nog relatief laag. In de intensieve veehouderij ligt die verhouding echter compleet anders. De verwerkende industrie voegt in die branche evenveel waarde toe als de primaire productie³³. Oftewel, er is veel te winnen door de verwerkende industrie in de regio Uden Veghel te stimuleren.

Benut de landbouwontwikkelingsgebieden

De LOG's zijn gecreëerd voor de ontwikkeling van de agrarische sector en zouden de herstructurering van de grond moeten stimuleren. Prominente vertegenwoordigers geven echter aan dat de ontwikkeling op de LOG's lang op zich heeft laten wachten. Gezien de claim die andere functies leggen op de ruimte zijn de LOG's essentieel voor de verdere ontwikkeling - wellicht zelfs voor het voortbestaan - van de agrarische sector in de regio Uden Veghel. De mogelijkheden voor de herstructurering van de grond lijken vanuit de gemeenten inmiddels te zijn versoepeld. De inspraak van de bevolking is echter nog wel een remmende factor. De angst voor stankoverlast bestaat, hoewel die niet altijd is gegrond. Deze angst is vooral gebaseerd op kleine varkenshouderijen met verouderde installaties, terwijl moderne, geavanceerde varkensstallen voorzien van luchtwassers voor veel minder overlast zorgen. Dit maakt dat goede informatievoorziening zeer belangrijk is. Het kan de bestaande onterechte angst bij burgers wegnemen of in elk geval verkleinen.

Het is de vraag of de LOG's voldoende ruimte bieden voor een efficiënte herstructurering van de agrarische grond. Prominente vertegenwoordigers uit de regio geven aan dat de agrarische grond momenteel versnipperd is, dat deze (te) dicht in de buurt van de natuur en vooral de kernen ligt en dat de locaties geschikter zijn voor bijvoorbeeld woningbouw en andere bedrijvigheid. De ruimtebehoefte van de woon- en werkfuncties kan wellicht ook op andere locaties worden ingevuld. Herstructurering van de bestaande locaties van die functies is dan van belang. Dit zou voor de agrarische sector kunnen betekenen dat hun locaties behouden kunnen blijven. Waar het op neerkomt, is dat de ruimte in de regio Uden Veghel schaars is en dat, indien de agrarische sector in de regio als belangrijk wordt beschouwd, creatieve herstructurering essentieel is voor efficiënt grondgebruik.

Weer concurrentie af met kwaliteit

De internationale concurrentie neemt toe, onder meer door de uitbreiding van de Europese Unie. De Nederlandse agrarische sector heeft echter een relatief hoge arbeidsproductiviteit, produceert efficiënt en is van hoge kwaliteit. Hierdoor weet de agrarische sector de concurrentie vanuit veel andere landen nog voor te blijven. Vanwege de groeiende concurrentie is het echter essentieel om te blijven focussen op de voordelen die Nederland heeft ten opzichte van concurrerende landen. Kwaliteit is daarbij van groot belang. De West-Europese consument vraagt kwaliteit en is bereid daarvoor te betalen. Door daar op in te spelen,

³³ Bron: LEI (2008), *Het Nederlandse agrocomplex 2008*

wordt het voordeel ten opzichte van de bulkproducenten in Oost- en Zuid-Europa en andere delen van de wereld behouden.

Benut het beschikbare arbeidspotentieel en wees inventief

Het gebrek aan opleidingsmogelijkheden in de regio Uden Veghel compliceert de bedrijfsopvolging en de beschikbaarheid van bekwaam personeel. Bovendien wordt gesteld dat de opleidingen in 's-Hertogenbosch en Helmond niet goed aansluiten op de behoefte van agrarische bedrijven. Het is de vraag of een eigen opleidingeninstituut in de regio haalbaar is. Opleidingen vergen een bepaalde schaal om levensvatbaar te zijn en die schaal is in de regio Uden Veghel wellicht onvoldoende. Daarom is het ook van belang om inventief te zijn. Bepaal vanuit de sector waar precies behoefte aan is en ga vervolgens in gesprek met de scholen in de omgeving. Zorg dat de link tussen de scholen en de agrarische bedrijven wordt versterkt door bijvoorbeeld stageprogramma's op te zetten.

Als de Nederlandse arbeidsmarkt krap is waardoor arbeidskrachten duur zijn of als het benodigde personeel simpelweg niet beschikbaar is, dan is het economisch aantrekkelijk om buitenlandse arbeidskrachten in te zetten. De eenwording van de Europese Unie maakt dit mogelijk en dat bevalt veel ondernemers goed.

Profileer de regio als foodcentre

De regio beschikt over een zeer groot arsenaal als het gaat om food-gerelateerde producten. Toeleverende bedrijven, primaire productie, afnemers en de verwerkende sector zijn vertegenwoordigd. De regio produceert voedsel en dat is een van haar belangrijkste kenmerken en krachten. Dit zou meer moeten worden uitgedragen en benut. Profilering is dus van groot belang. Maak food hét handelsmerk van de regio. Om hier handen en voeten aan te geven, zal food breed moeten worden ingezet. Lok consumenten en potentiële partners naar de regio om met eigen ogen te zien dat het gebied een foodcentre is. Denk daarbij aan rondleidingen die de productieketen volgen, maar vooral aan activiteiten en locaties waar voedsel kan worden beleefd. Initiatieven hiertoe zijn er. Denk bijvoorbeeld aan een kooktheater en de Jumbo Academy. Dergelijke initiatieven dragen bij aan het food-imago van de regio en dienen landelijk te worden uitgedragen.

Benut de mogelijkheden van agro-toerisme

Agrotoerisme is een populair (beleids)thema. De economische impact van agrotoerisme op een gebied is beperkt. Het draagt nauwelijks bij aan de totale toegevoegde waarde in een regio. Voor individuele ondernemers kan agrotoerisme echter wel uitkomst bieden. In sommige gevallen kunnen agrarische bedrijven zelfs het hoofd boven water houden door agrotoerisme. Dat kan bijvoorbeeld door beschikbare ruimte open te stellen voor overnachtingen en door streekproducten te verkopen. Daarnaast bevordert agrotoerisme de bekendheid van de regio als voedselproducent. Zoek daarom naar deze mogelijkheden.

Werk samen op alle terreinen

Het succes van veel van bovenstaande aanbevelingen valt of staat bij samenwerking. Als het gaat om fysieke ruimte voor agrarische bedrijven, zullen agrariërs in de regio Uden Veghel met één mond moeten spreken naar andere organisaties, met name de gemeenten. Ook op het gebied van de arbeidsmarkt is één geluid van belang. Formuleer gezamenlijk de

behoefte en maak die bespreekbaar met de opleidingsinstituten in de omgeving. Bij product vernieuwing is samenwerking tussen de branches, maar ook tussen de primaire producenten en de verwerkende industrie belangrijk.

Naast samenwerking tussen verschillende typen bedrijven en organisaties is bovenregionale samenwerking van belang. Geen enkele regio binnen Zuidoost-Nederland heeft een eigen food & agri-cluster. Bovendien houdt de economie en daarmee ook de agrarische productieketen geen rekening met grenzen. Niet met gemeentegrenzen, maar ook niet met landsgrenzen. Kijk daarom over de grenzen heen. Ga niet met elkaar in concurrentie, maar complementeer elkaar. Dat geldt voor ondernemers, maar zeker ook voor de gemeentelijke overheden. Zodoende kan elke regio van elkaar en van ontwikkelingen in andere regio's profiteren. Binnen Zuidoost-Nederland zou de regio Uden Veghel een positie als foodcentre moeten innemen. En naast samenwerking tussen Uden, Veghel en Boekel, kan ook de samenwerking worden opgezocht met andere gemeenten in de nabije omgeving, zoals Oss, Schijndel en Landerd.

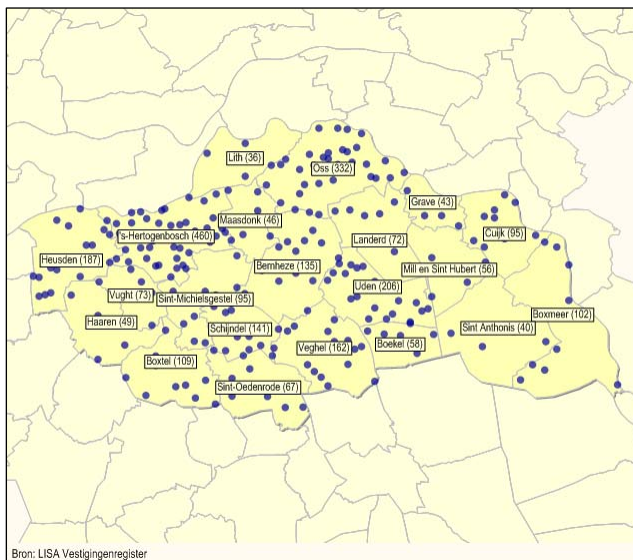
Ten slotte is samenwerking binnen de productieketen van belang. In de regio zijn vrijwel alle onderdelen van de keten beschikbaar. Een goede samenwerking tussen de verschillende schakels leidt tot nieuwe producten, efficiëntie en kennisdeling waar de regio als geheel sterker van wordt.

4 De industrie

4.1 Inleiding

De industrie behoort in Nederland qua werkgelegenheid en omzet tot de grootste sectoren. In het algemeen is de sector sterk internationaal georiënteerd en goed voor ruim 60 procent van de export van het Nederlandse bedrijfsleven. De heterogeniteit in de industrie is groot; veel bedrijven opereren op specifieke en welgekozen nichemarkten.

Nederland telt 56.000 industriële bedrijven. De meeste hiervan (ruim 43.000) behoren tot het kleinbedrijf (tot 10 werknemers). Tot het middenbedrijf (10 tot 100 werknemers) worden 10.000 bedrijven gerekend en 1.600 ondernemingen vallen onder het grootbedrijf (meer dan 100 werknemers). Het MKB is dus sterk vertegenwoordigd in deze sector. Tot de brancheclusters met het hoogste aantal bedrijven behoren de meubel- en de machine-industrie. Het productenaanbod van de industrie valt in hoofdlijnen uiteen in twee groepen: voor consumenten en voor bedrijven. De consumentgerichte industrie produceert doorgaans eindproducten. Deze producten worden vaak via de groothandel geleverd aan de detailhandel maar er vinden ook rechtstreekse leveringen naar consumenten plaats. Fabrikanten die produceren voor de zakelijke markt leveren zowel grondstoffen, halffabricaten als eindproducten³⁴.

De maakindustrie neemt een belangrijke plaats in binnen de Nederlandse economie. In de ruim 45.000 bedrijven behorende tot deze subsector werken zo'n 643.000 mensen³⁵. Het economisch belang houdt echter niet op bij de directe werkverschaffing. De maakindustrie staat bekend als een sector die vanwege omvangrijke inkoop van goederen en diensten voor veel indirecte werkgelegenheid zorgt. Voor een deel gaat het om inkooprelaties binnen de maakindustrie zelf, maar ook om de inkoop van diensten als vervoer, advies, onderzoek, ICT et cetera. Het onderscheid tussen de industrie en de dienstverlening vervaagt echter

steeds meer in Nederland. De dienstverlening neemt steeds meer servicecomponenten, zoals onderhoud, software en marketing, voor haar rekening. West-Nederland heeft zich sterk ontwikkeld op het gebied van dienstverlening (vooral kennisintensieve diensten), waardoor de industrie daar min of meer weggedrongen is.

³⁴ Bron: Branche Informatie Rabobank

³⁵ Onder de maakindustrie wordt in deze studie "de vervaardiging van gebruiksartikelen" verstaan. Ten opzichte van de totale industriële sector vallen de voedingsmiddelen en aardolie-, steenkool & chemische industrie hier buiten. Deze vallen onder de procesindustrie.

Noord-Brabant is één van de meest geïndustrialiseerde provincie van Nederland: 6,6 procent van het aantal vestigingen behoort tot de industrie. Alleen in provincie Friesland ligt dit aandeel met 6,7 procent hoger³⁶. Noord-Brabant heeft een strategische ligging ten opzichte van de Randstad, Duitsland en België, wat deze provincie tot een gunstige vestigingsplaats voor industriële bedrijven maakt. In 2008 was 21 procent van de nationale omzet in de industrie toe te schrijven aan Noord-Brabant.

4.2 De industrie in cijfers

In Uden neemt de industriële werkgelegenheid een belangrijke positie in. Circa 21 procent van het totaal aantal banen valt in deze sector. Vooral de aanwezigheid van enkele grote bedrijven zorgt voor veel industriële arbeidsplaatsen. De bedrijvigheid in Uden is van lokale, regionale en internationale aard. Voorbeelden van buitenlandse bedrijven die hier zijn gevestigd, zijn onder andere Tennant en Modine. Aangezien de besluitvorming over deze vestigingslocaties in Uden elders plaatsvindt, is de verbondenheid van dergelijke bedrijven met Uden niet groot. Ook bedrijven in de voedingsmiddelenindustrie zoals Hessing (snijden en verpakken van groenten) en Peka Kroef leveren veel banen op. In Veghel bevindt zich eveneens een aantal prominente bedrijven die binnen hun marktsegment een sterke nationale of internationale positie innemen. Voorbeelden hiervan zijn Mars, Cehave en Friesland Campina voor wat betreft de voedingsmiddelenindustrie. Daarnaast spelen ook Sligro, Jumbo en Van der Lande Industries een belangrijke rol. Het gaat hier veelal om zeer innovatieve en internationaal opererende ondernemingen³⁷.

Structuur van de industrie

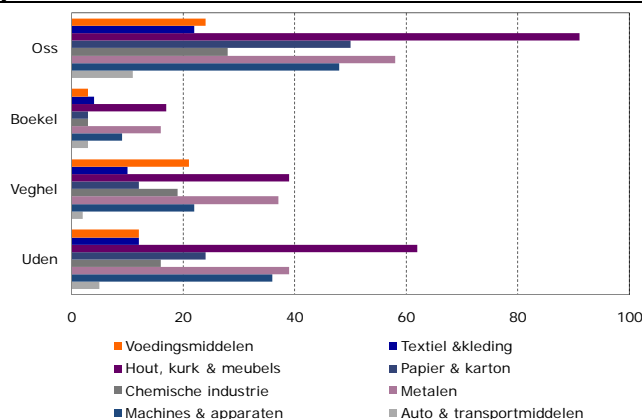
In de regio Noordoost-Brabant is de industrie na 's-Hertogenbosch sterk rondom Uden en Veghel geconcentreerd. Noordoost-Brabant kent veel grote en kleine bedrijven die actief zijn in de vervaardiging van meubels, metaalproducten, machines en apparaten, papier en karton, transportmiddelen, textiel, voedingsmiddelen en chemische middelen. Zo'n 17 procent van het aantal industriële bedrijven in Noordoost-Brabant is gevestigd in regio Uden Veghel. Het merendeel van deze bedrijven heeft minder dan tien werknemers in dienst. Inmiddels zijn er in Boekel (op één bedrijf na in de voedingsmiddelenindustrie) geen grote industriële bedrijven meer. Figuur 4.1 geeft voor Uden, Veghel en Boekel het aantal vestigingen in de industrie per subsector weer. Hieruit blijkt dat de meubelindustrie de grootste subbranche is in de drie gemeenten en dat deze zich concentreert in Uden, maar ook van groot belang is in Veghel. Ook de metaalindustrie is goed vertegenwoordigd in Uden en Veghel. De machine- en apparatenindustrie neemt in alle drie gemeenten een derde plaats in. Wanneer we de regio Uden Veghel vergelijken met Oss, dan zien we dat Oss een moderne industriestad is. Van oudsher is de stad groot geworden door de voedingsmiddelen- en de farmaceutische industrie. Oss is de thuisbasis van internationaal opererende bedrijven als Vos Logistics, UNOX en MERCK (dat recentelijk Schering Plough overnam). Rond deze bedrijven is een netwerk van toeleveringsbedrijven ontstaan. Naast research & development, productie en op medische producten afgestemde distributie en opslag zijn er diverse groothandels gespecialiseerd in medische hulpmiddelen en operatie-instrumenten.

³⁶ Bron: LISA Vestigingenregister

³⁷ Bron: Sociaal Economisch Actieplan Uden-Veghel, 2004. Buck Consultants.

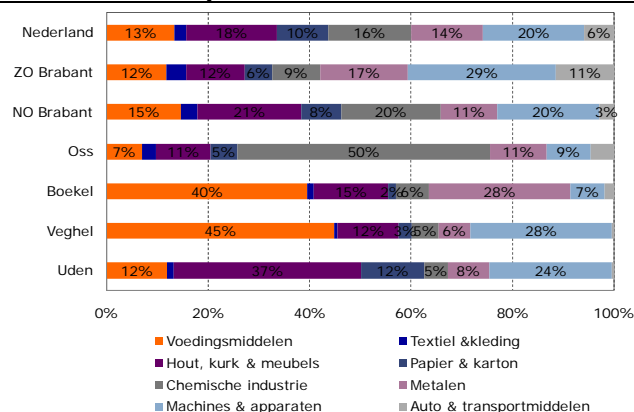
Wanneer het aantal vestigingen per subsector in de industrie in ogenschouw wordt genomen, dan valt op dat de meubelindustrie het meeste aantal vestigingen heeft, gevolgd door de metaalindustrie. Het grote aantal vestigingen in de meubelindustrie kan worden verklaard door de aanwezigheid van de meubelboulevard in Oss.

Figuur 4.1: Aantal vestigingen industrie per subsector

Bron: LISA, bewerking Rabobank, 2008

Figuur 4.2: Samenstelling industrie naar aantal banen per subsector

Bron: LISA, bewerking Rabobank, 2008

Kijkend naar de verdeling van de werkgelegenheid over de verschillende subsectoren dan valt op dat het belang van de voedingsmiddelenindustrie in Boekel en Veghel relatief groot is. Deze subsector bepaalt respectievelijk 40 en 45 procent van het aantal industriële banen, terwijl dit landelijk 13 procent is. Naarmate de werkgelegenheid in de landbouw verminderde, ontwikkelde zich hier het centrum voor de voedingsmiddelenindustrie. In Uden en Veghel is ruim een kwart van de banen in de machine-industrie te vinden, terwijl in Boekel de metaalindustrie voor bijna een derde aan werkgelegenheid zorgt binnen de totale industriële sector. Opvallend aan de werkgelegenheidsstructuur van Oss is dat de helft van het aantal banen valt onder de chemische industrie. MERCK is de grootste werkgever in Oss. De medisch-farmaceutische sector is tevens door de gemeente benoemd als speerpunt in de economische ontwikkeling van Oss. In deze sector werkten in 2008 5.600 mensen verdeeld over een kleine dertig bedrijven.

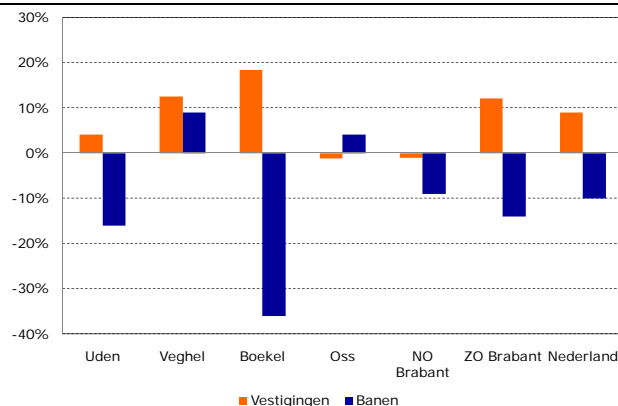
Daling werkgelegenheid

De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de industrie laat zien dat het aantal vestigingen tegenover een dalende werkgelegenheid (figuur 4.3) toeneemt. Dit betekent dat de schaal-grootte van het industriële bedrijfsleven het afgelopen decennium is afgenomen. Dat komt, doordat Nederlandse fabrikanten van eindproducten zich steeds meer ontwikkelen tot kop-staartbedrijven³⁸ die de arbeidsintensieve delen van de productie uitbesteden aan lagelonenlanden en -regio's. Ook in Zuidoost-Brabant is deze trend zichtbaar, terwijl we in Noordoost-Brabant juist een kleine krimp van het aantal vestigingen zien. In Boekel valt op dat het aantal vestigingen sterker is gestegen, maar dat de werkgelegenheid ook harder is gedaald dan landelijk. Het relatief kleine aantal bedrijven speelt hierbij een rol. Enkele

³⁸ Deze bedrijven nemen in Nederland de belangrijke beslissing over onder meer het ontwerp, de productie en de marketing, maar besteden het productieproces uit aan lagelonenlanden.

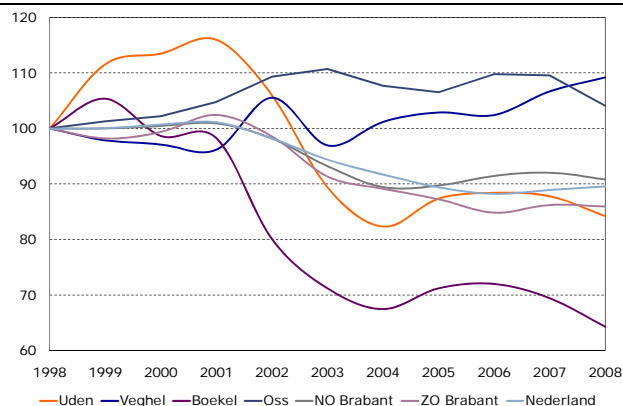
nieuwe bedrijven zorgen voor een sterke groei. In Uden is het aantal bedrijven in tien jaar tijd nauwelijks toegenomen en de werkgelegenheid daalde harder dan landelijk. Veghel springt er in positieve zin uit, aangezien daar de werkgelegenheid in de industrie juist toenam. Het aantal bedrijven steeg echter nog harder, waardoor de gemiddelde bedrijfsgrootte daalde. In Oss is net als in de regio Noordoost-Brabant het aantal vestigingen met 1 procent afgenomen. Daartegenover staat dat het aantal banen met 4 procent is toegenomen tussen 1998-2008.

Figuur 4.3: Ontwikkeling vestigingen en banen industrie, 1998-2008

Bron: LISA, bewerking Rabobank, 2008

Figuur 4.4: Ontwikkeling banen industrie (index, 1998=100)

Bron: LISA, bewerking Rabobank, 2008

Figuur 4.4 toont de ontwikkeling van de industriële werkgelegenheid door de jaren heen. Hieruit blijkt dat de landelijke werkgelegenheid een dalende trend kent, met vooral een afname in de periode 2001-2006. Uden kende tot 2001 een stijging van het aantal banen, maar moest daarna ook inleveren. In 2008 is het faillissement van Mediamotion van grote invloed geweest op de daling van de werkgelegenheid. De sluiting van de CD-fabriek heeft ook gevolgen gehad voor toeleverende bedrijven. Dit heeft geleid tot een tijdelijk hogere werkloosheid in Uden dan gemiddeld, resulterend in een hoger aantal inschrijvingen bij het CWI in januari 2009. De machinebedienden en HBO-ers vonden relatief snel een andere baan in de regio. Voor de lager opgeleiden was het moeilijker om een passende baan te vinden.

De werkgelegenheid in Veghel kende een gestage groei, die leidde tot een stijging van de werkgelegenheid met 10 procent in tien jaar tijd. Veghel vormt hiermee een verrassende uitzondering. Deze sterke toename zat met name in de machine-industrie. De sterkste daling van de werkgelegenheid heeft plaatsgevonden in Boekel waar het aantal banen de afgelopen tien jaar met ruim een derde is afgenomen. Deze daling vond plaats in de periode 2001-2004 en is grotendeels te wijten aan de daling van de werkgelegenheid in de voedingsmiddelenindustrie, die de afgelopen tien jaar is gehalveerd. Hierbij heeft de overname van het vleesverwerkingsbedrijf Boekos door Zwanenberg Vleeswarenfabriek ook een grote rol gespeeld. In 2003 is de slachterij gesloten en begin 2010 volgt de algehele sluiting van de fabriek, waarmee Boekel een van haar grootste bedrijven verliest. De productie zal worden verplaatst naar Engeland. Ook heeft het vertrek van het bedrijf RNR veel industriële banen gekost. RNR had twee tijdelijke loodsen in het landelijk gebied, wachtend op de be-

schikbaarheid van een kavel op bedrijventerrein De Vlonder in Boekel. Helaas duurde dit te lang, waardoor het bedrijf is uitgeweken naar Gemert³⁹. Naast Veghel laat Oss een positieve ontwikkeling zien van het aantal banen in de industrie in de periode 1998-2008. Uit de Top 10 vacatures van Noordoost-Brabant wordt het industriebeeld van deze regio nog eens bevestigd; op nummer 1 staat de grote vraag naar productiemedewerkers⁴⁰.

4.3 Trends en ontwikkelingen

Huidige stand van zaken: industrie hard geraakt door kredietcrisis

In de periode 2006-2007 heeft de industrie geprofiteerd van het relatief gunstige economische klimaat en de aanhoudende groei van de export. In 2008 groeide de Nederlandse industriële omzet met 5,7 procent. Prijsstijgingen, veroorzaakt door dure grondstoffen en energie, speelden in 2008 een belangrijke rol bij deze groei, want het omzetvolume groeide nauwelijks (0,2 procent).

Naast de financiële dienstverlening is de industrie een van de sectoren die het meeste last heeft van de financiële crisis en de wereldwijde recessie. Veel bedrijven (bijvoorbeeld in de chemie en de metaal- en elektrotechnische industrie) hebben een sterke exportoriëntatie en maken deel uit van internationale productieketens. De Nederlandse goederenuitvoer bestaat voor circa 45 procent uit industriële producten. Vraaguitval in het buitenland leidt dan automatisch tot productieverlies in Nederland. Vooral de exportgeoriënteerde industrie en de kapitaalgoederenindustrie hebben het hierdoor zwaar. Het producentenvertrouwen in de industrie daalde begin 2009 naar het laagste niveau ooit. In de periode maart tot oktober steeg de vertrouwensindicator weer enigszins, maar deze bevindt zich nog steeds op een laag niveau⁴¹.

Voor 2009 wordt in de industrie een omzetsdaling van ruim 18 procent, een volumedaling van 11 procent en een prijsdaling van 7,8 procent verwacht. In het eerste halfjaar van 2009 kende de basismetalenindustrie de sterkste productiedaling (38 procent). Andere branches met een sterke productiedaling zijn de transportmiddelenindustrie, de machine-industrie en de metaalproductenindustrie. Branches als de elektrotechnische industrie, grafische industrie, kleding- en textielindustrie en bouwmaterialenindustrie zijn minder hard geraakt dan bovenstaande branches (10 tot 18 procent productiedaling). De voedings- en genotmiddelenindustrie komt er momenteel het beste van af met een productiedaling in het eerste halfjaar van slechts 3 procent. De industrie behaalde in september 2009 21 procent minder omzet dan een jaar eerder, wat voor het merendeel komt door lagere afzetprijzen en een verminderde vraag. De industriële productie lag in het eerste half jaar van 2009 circa 13 procent lager dan een jaar eerder. Sindsdien is de afname echter elke maand kleiner geworden. Voor de komende maanden wordt een verslechtering in de bouwmaterialenindustrie verwacht als gevolg van de problemen in de woning- en utiliteitsnieuwbouw. Door de sterk dalende bestedingen in de detailhandel non-food, zal ook de consumentengoederenindustrie verder onder druk komen te staan. Veel industriële bedrijven hebben te kampen met een

³⁹ Bron: SWOT-analyse gemeente Boekel. Kamer van Koophandel Noord-Brabant.

⁴⁰ Bron: Economische Monitor, 2009. Provincie Noord-Brabant.

⁴¹ Bron: Rabobank Cijfers en Trends, oktober 2009. CBS, oktober 2009.

dalende omzet en productie. Dit heeft ook invloed op de bezettingsgraad van de bedrijven die momenteel circa 74 procent bedraagt. Ter vergelijking: in de periode 1998-2008 benutten de industrie tussen de 80 en 87 procent van haar productiecapaciteit. Voor 2010 wordt voor de industrie een herstel van de omzet verwacht van circa 2 procent⁴².

De overheid vat de ambitie voor de industrie in 2030 samen als: internationaal concurrerend, vernieuwend, onderscheidend en duurzaam. Uiteindelijk zijn het echter de ondernemers die de ambitie waar moeten maken, ook met economische tegenwind⁴³.

Concurrentiepositie Nederlandse industrie

Zoals eerder vermeld, is er in de industrie sprake van een sterke daling van het aantal banen en een vervaging van de grens met de dienstverlening. Er is meer onderlinge verwevenheid, doordat de industrie een gedeelte van haar activiteiten naar de dienstverlening verschuift. Denk hierbij aan service na levering, research & development en marketing. Deze verschuiving is nodig om de concurrentie met lagelonenlanden aan te kunnen, die zich vooral richten op de productieprocessen. De internationale concurrentie wordt heviger en de eisen van de afnemers hoger. De Nederlandse industrie lijkt zich bewust van de uitdagingen. Ondernemers investeren flink in machines, computers en bedrijfsgebouwen en zijn druk bezig met kostenverlaging en efficiency. Gezien onze internationale positie is het noodzakelijk om de productiviteit verder te verbeteren. De hoge grondstofprijzen en het tekort aan personeel motiveren extra om de capaciteit optimaal te benutten en verspilling te voorkomen⁴⁴.

Door de toegenomen automatisering neemt de toegevoegde waarde van de industrie nog steeds toe. Internationaal gezien is de arbeidsproductiviteit per uur in de industrie hoog en vrijwel gelijk aan die in de Verenigde Staten. Ook presteert de Nederlandse industrie goed ten opzichte van de andere EU-landen en bewijst zij een goede concurrent te zijn. De productiviteitsgroei blijft echter achter bij de Verenigde Staten en andere EU-landen. Deze groei is belangrijk voor de concurrentiekracht van Nederland en kan worden bewerkstelligd door meer vernieuwing, via nieuwe producten en diensten, en de verbetering van processen. Op deze aspecten zijn er in Nederland verbeteringen nodig. Het aantal innovatieve bedrijven in de industrie is in Nederland laag, evenals de private investeringen in R&D. Aangezien het belang van kennis in onze economie toeneemt, is een stijging van private investeringen belangrijk. Daarnaast wordt nog onvoldoende gebruik gemaakt van de kennis van universiteiten en onderzoeksinstituten. Dit geldt vooral voor kleinere bedrijven. Voor hoogproductieve en kennisintensieve sectoren die in een internationale omgeving opereren, zoals de chemie en de voedings- en genotmiddelenindustrie, is innovatie van groot belang. Concurrentie draait grotendeels om innovatie en snelheid om als eerste een nieuw product op de markt te brengen. Ondanks een hoog aantal octrooien blijft de omzet uit nieuwe en verbeterde producten op internationaal niveau achter. Om de internationale concurrentiepositie te verbeteren, zal de industrie een tandje bij moeten schakelen⁴⁵.

42 Bron: Branche Informatie Rabobank. CBS Industriemonitor 2009.

43 Bron: Rabobank Cijfers & Trends. Visie op 9 sectoren in het Nederlandse bedrijfsleven. November, 2008.

44 Bron: Rabobank Cijfers en Trends, oktober 2009.

45 Bron: Industriebrief, 2008. Ministerie van Economische Zaken. Nederland in de Wereld- Connecting Global Ambitions, 2008. Innovatieplatform. Rabobank (november 2008), Cijfers & Trends; Visie op 9 sectoren in het Nederlandse bedrijfsleven.

Regelgeving

In de Industriebrief 2008 laat de overheid zien dat een krachtig industriebeleid prioriteit verdient. Zo komt er extra innovatiekrediet en extra R&D-geld beschikbaar. Starters krijgen toegang tot microfinanciering en de borgstellingsregeling MKB wordt verhoogd en verruimd. Tegelijkertijd vraagt de overheid ondernemers om zich te houden aan diverse regels. Het blijkt daarbij steeds weer lastig om de administratieve last te beperken. Onduidelijkheid en administratieve consequenties van bijvoorbeeld de registratie van chemische stoffen (REACH) en de verpakkingenbelasting leiden de aandacht af van waar het werkelijk om gaat: ondernemen. Sinds medio 2009 moet een zeer groot aantal producten – ‘Energy Using Products’ (EUP) - voldoen aan nieuwe, strenge Europese wet- en regelgeving. Deze zijn bedoeld om de milieubelasting van producten en processen te verminderen. Het risico bestaat dat de concurrentiepositie door de EUP-regels wordt verzwakt. Hier ligt een taak voor de overheid. Tegelijkertijd ligt er een uitdaging voor ondernemers om ‘Ecodesign’ te zien als een kans om onderscheidend vermogen te creëren in de markt. Dit zal ook bijdragen aan een positief imago van de industrie⁴⁶.

Make or buy?

Industriële ondernemers staan vaker voor de ‘make-or-buy’-keuze, de beslissing om zelf te produceren of uit te besteden. Vanuit kostenperspectief lijkt het uitbesteden naar lagelonenlanden aantrekkelijk. Sommige bedrijven keren echter terug na een tegenvallend buitenlands avontuur. Bedrijven worden -bijvoorbeeld in China- geconfronteerd met stijgende loonkosten, kwaliteitsproblemen, lange levertijden en hoge transportkosten. Vanuit een marktperspectief blijft lokaal produceren de moeite waard. Markten in Azië, maar ook in de nieuwe Europese lidstaten, ontwikkelen zich sterk en Nederlandse bedrijven kunnen daarvan profiteren. Hierbij blijkt het overnemen van een lokale productievestiging soms een goed alternatief voor uitbesteden⁴⁷.

Verplaatsing van productieactiviteiten naar lagelonenlanden

Liberalisering van de wereldhandel en verminderde transportkosten hebben de afgelopen decennia gezorgd voor verplaatsing van productie op grote schaal naar lagelonenlanden. Deze landen bieden enorme kostenvoordelen op het gebied van energie, grond en arbeid, waarbij vooral de factor loonkosten een belangrijke rol speelt. Veel van de traditionele maakindustrie is inmiddels naar lagelonenlanden verplaatst, vooral de automobiel- en vliegtuigindustrie. Assemblage vindt in sommige gevallen nog wel in regio's en landen plaats waar de kosten hoger liggen. Naast Azië is Oost-Europa als lagelonenregio belangrijk. De lonen in Oost-Europa zijn wel hoger dan in Oost-Aziatische landen, maar de transportkosten zijn lager en de afwezigheid van importheffingen binnen de Europese Unie is een voordeel. Door deze verplaatsing van productieactiviteiten zijn zogenoemde kopstaartbedrijven ontstaan. De ‘kop’ (productontwikkeling en ontwerp) en de ‘staart’ (marketing en verkoop) worden door westerse bedrijven voor hun rekening genomen. De productie zelf wordt overgelaten aan buitenlandse bedrijven (outsourcing), soms in de vorm van een dochteronderneming (offshoring). Kopstaartbedrijven zijn in Nederland voornamelijk te vinden bij serie- en massaproductie.

⁴⁶ Bron: Rabobank (november 2008), *Cijfers & Trends; Visie op 9 sectoren in het Nederlandse bedrijfsleven*.

⁴⁷ Bron: Rabobank (november 2008), *Cijfers & Trends; Visie op 9 sectoren in het Nederlandse bedrijfsleven*.

Nieuwe afzetmarkten in opkomende economieën in Azië, Centraal- en Oost-Europa

Groot is het belang van nieuwe afzetmarkten in opkomende economieën in Azië en Centraal- en Oost-Europa. Deze economieën maken een grotere groei door, dan die in de westerse landen en kennen een immense consumentenmarkt. Hoewel deze voornamelijk nog worden vertegenwoordigd door de lage inkomens.

Toenemende implementatie van 'cleantech' productieprocessen

Door samenwerking met andere bedrijven op het vlak van productie en ontwikkeling kan het maximale uit de keten worden gehaald. Bijvoorbeeld op het gebied van technologie. De huidige snelle technologische veranderingen en de toenemende druk vanuit de samenleving en overheid vereisen een versnelde implementatie van 'cleantech' productieprocessen⁴⁸.

Samenwerking en innovatie

Innovatie betekent vaak investeren in technologie. Deze investeringen vragen doorgaans een investering in kennis en aanpassingen in de organisatie. Zo zullen er medewerkers in huis moeten zijn die om kunnen gaan met nieuwe technologie. Mogelijk zijn er aanpassingen in het productieproces nodig. Technologische vernieuwing kan niet zonder organisatorische vernieuwing. Veel ondernemers hebben daarbij ontdekt dat samenwerken een slimme manier is om kennis en ervaring te delen. Wanneer dan ook de kosten kunnen worden gedeeld, is de synergie compleet. Samenwerken kan met concullega's, maar ook in de keten, met klanten en toeleveranciers. Samenwerken versterkt het innovatief vermogen van de Nederlandse industrie.

Op zoek naar onderscheid

Naast kostenbeheersing en productiviteit blijft onderscheidend vermogen belangrijk. De industriële concurrentiekracht in Nederland komt vooral voort uit specialisatie en het bedienen van nichemarkten. Zoals in andere Europese landen produceren de meeste maakbedrijven op klantorder en niet meer op voorraad. In vergelijking met de omliggende landen wordt in Nederland vooral in enkelstuks en middelgrote series geproduceerd. Voor veel bedrijven is een focus op de klant vanzelfsprekend. Kwaliteit, dienstverlening en levertijd bepalen de concurrentiepositie. De prijs doet er minder toe.

Geschikt personeel

Een belangrijk knelpunt voor de groei van de industrie in Nederland is het afnemende aanbod van geschikt personeel. Dit komt door een vergrijzende bevolking, de stijgende loonkosten en een slechte aansluiting met het onderwijs. In een onderzoek van Deloitte⁴⁹ gaf 29 procent van de respondenten aan dat de scholing niet aansluit op de toenemende behoefte aan innovatie. Een belangrijke impuls vormt de nieuwe stroom migranten vanuit landen als Polen, Hongarije en Tsjechië. Meer dan de helft van de respondenten staat positief tegenover de komst van allochtone medewerkers uit bijvoorbeeld Oost-Europa.

⁴⁸ Met cleantech worden allerlei vormen van technologie bedoeld die bijdragen aan een schoner milieu. Het dient om de productiviteit en efficiency te verhogen en het energieverbruik en vervuiling te verminderen. Voorbeelden hiervan zijn: zonne-energie, windenergie, warmtekrachtkoppeling et cetera.

⁴⁹ Bron: Deloitte (2008), *Made in Holland VI*.

4.4 Visie en aanbevelingen

Noordoost-Brabant is een in economisch opzicht belangrijke regio en de regio Uden Veghel neemt daarbinnen een belangrijke positie in. Met haar strategische ligging ten opzichte van de Randstad, België en Duitsland zijn er allerlei kansen om de regio Uden Veghel beter op de kaart te zetten en economisch te versterken. De regio Uden Veghel dankt deze goede ligging onder meer aan de A50. Deze vormt de levensader die direct is aangesloten op Health Valley Arnhem-Nijmegen, Brainport Eindhoven, Food Valley Wageningen, Greenport Venlo en de regio Twente. Daarnaast zorgt de directe verbinding via water ervoor dat Uden en Veghel een belangrijke spil vormen in ondernemend Noordoost-Brabant⁵⁰. Tijdens een workshop hebben de deelnemers ook voor de industrie een SWOT-analyse⁵¹ gemaakt. Deze is hieronder schematisch weergegeven, alvorens ingegaan wordt op de aanbevelingen.

Sterkten	Zwakten
Grote sector, veel (afgeleide) werkgelegenheid	Lobby- en slagkracht
Zeer sterke voedingssector	Positionering en verdeeldheid in de regio
Infrastructuur (A50)	Afstemming tussen gemeenten en bedrijven
Sterke procesindustrie	Infrastructuur (spoorverbinding)
Kansen	Bedreigingen
Kiezen voor 'food' (samenwerking met agrarische sector)	Wegtrekken jongeren/tekort aan personeel (onder meer door afname binding met gebied en onvoldoende voorzieningen)
HBO voor industrie	Te veel samenwerkingsverbanden
Binding van de hele regio (eenheid)	Te klein om te concurreren met bijv. 's-Hertogenbosch
Integratie van activiteiten	Industrie is footloose
Schaalvergroting	

Perspectief voor Uden, Veghel en Boekel

In hun Economische Structuurvisie hebben de gemeenten Uden en Veghel zich tot doel gesteld om in te zetten op kwaliteit: een hoogwaardige maakindustrie⁵². De maakindustrie zal op langere termijn te maken krijgen met een economische teruggang die tot grote onzekerheden en risico's zal leiden. Dit geldt zowel voor grote multinationals als voor middelgrote en kleinere ondernemingen. Wat dit betreft was 2009 een jaar van de uitdagingen. Deze uitdagingen vertalen zich in stijgingen en dalingen van goederen- en energieprijzen, onvoorspelbare koersschommelingen, stijgingen in kapitaalkosten door krapte op de kredietmarkten, een daling van de vraag, het risico dat leveranciers van belangrijke materialen en installaties failliet gaan, een daling in kapitaalsinvesteringen en toekomstige belastingverhogingen door de financiële reddingsplannen ter ondersteuning van de noodlijdende bancaire sector. Een daling in de vraag leidt tot minder productie en vervolgens tot overcapaciteit van productiemiddelen, wat de bestaande kostenstructuur weer onder druk zet. Het bedrijfsleven richt zich nu op kostenverlagingen en het zoveel mogelijk handhaven van de

⁵⁰ Bron: Sociaal-Economisch Uitvoeringsplan 2009-2011. Intergemeentelijk Bureau Economie.

⁵¹ SWOT staat voor strengths, weaknesses, opportunities en threats.

⁵² Bron: Interim structuurvisie Uden 2009-2015. Gemeente Uden.

marges en volumes, met scherpe controle op liquide middelen en kasstromen. Dit betekent een verlaging van werkkapitaal (voorraden, debiteuren en crediteuren), kapitaalsinvesteringen en externe uitgaven. Hierbij dienen de klantenbinding en de kernstrategie echter niet uit het oog te worden verloren⁵³. Gezien de sectorstructuur binnen de industrie in de regio Uden Veghel zijn de trends in de meubel-, metaal- en machine-industrie interessant.

Meubelindustrie

Voor wat betreft de meubelindustrie is er in deze tijd steeds meer vraag naar comfort, design en het gebruik van natuurlijke materialen. Daarnaast is door het steeds populairder wordende concept van 'flexibel werken' de thuiswerkplek voor fabrikanten van kantoormeubelen steeds interessanter geworden. Ook het klantgericht produceren in de vorm van doorlooptijdverkorting en minder massale productie neemt een toevlucht. De meubelindustrie ondervindt hevige gevolgen van de economische recessie. In de eerste zeven maanden van 2009 daalde de productie met gemiddeld 18 procent en de omzet met gemiddeld 15 procent ten opzichte van dezelfde periode in 2008. De verwachting is dat de situatie niet snel verbetert, met als gevolg dat de omzet, de orderposities, de productie en het resultaat op hetzelfde niveau blijven of zelfs verder verslechteren. Doordat de consumptieve bestedingen ook in 2010 afnemen, heeft de branche het dit jaar nog steeds moeilijk⁵⁴.

Metaalproducten

Doorlooptijdverkorting en minder massale productie nemen ook in de metaalindustrie een toevlucht. Daarnaast doen eindafnemers steeds meer een beroep op de ontwikkelingscapaciteit van toeleveranciers. Veel bedrijven in de metaalproductenindustrie zijn toeleverancier aan conjunctuurgevoelige sectoren als de bouw, de automotivesector en de machine-industrie. Ondernemers ervaren daarom in 2009 de effecten van een sterk stagnerende economie. De omzet in de branche daalde dit jaar met circa 16 procent, het volume met 13 procent en de prijs met 3 procent. Na deze val van de omzet wordt voor 2010 een licht omzetherstel voorzien van circa 2 procent. Door het aantrekken van het wereldhandelsvolume in 2010 zal de export in dat jaar iets sterker aantrekken dan de binnenlandse omzet. Voor de metaalproductenindustrie zijn 2009 en 2010 zeker geen gemakkelijke jaren. Kostenbewustzijn is van groot belang. Er dient daarom kritisch te worden gekeken naar zaken die niet tot de kernactiviteiten behoren. Een goed werkkapitaalbeheer is hierbij onontbeerlijk. Van belang is ook een personeelsbeleid met het oog op de toekomst, want zoals eerder gezegd: vaklieden blijven schaars. Maar cruciaal is het investeren in de eigen kracht en het onderscheidend vermogen.

Machine-industrie

In de machine-industrie ligt de focus op de productie van hoogwaardige onderdelen en R&D. Ook marketing en eindassemblage spelen een grote rol. De sector richt zich steeds meer op klantspecifieke totaalconcepten, wat ook het onderhoud omvat. De relatie met de klant wordt steeds belangrijker. Tenslotte is er ook aandacht voor 'cleantech' produceren⁵⁵.

⁵³ Bron: Deloitte (2008), *Made in Holland VI*.

⁵⁴ Bron: Rabobank *Cijfers en Trends*, oktober 2009.

⁵⁵ Bron: Rabobank *Cijfers en Trends*, oktober 2009.

Sinds medio 2008 staat de omzet in de machine-industrie onder druk. Afnemers hebben door de lage bezettingsgraad in hun bedrijven weinig reden om te investeren in nieuwe machines. Voor 2009 wordt een omzetsdaling van circa 18 procent, een volumedaling van 16 procent en een prijsdaling van 2 procent verwacht. Na deze val van de omzet wordt een stabilisatie voorzien in 2010. Bepalend voor de omzetontwikkeling van het individuele bedrijf is echter de situatie in de eindmarkten waar afnemers worden bediend. Zo is de foodsector als eindmarkt op dit moment beter 'gestemd' dan de markt voor kapitaalgoederen ten behoeve van de bouw en de maakindustrie. De machine-industrie moet innovatief zijn om de concurrentiekracht te behouden. Flexibiliteit en productiviteit zijn sleutelfactoren. Ondernemers die snel klantspecifieke totaaloplossingen kunnen bieden, hebben een streepje voor. Samenwerken in ketens of netwerken vergroot de mogelijkheden. Een hoge productiviteit is van belang om de concurrentie het hoofd te bieden, zeker die uit lagelonenlanden. Door de productie van standaardonderdelen uit te besteden, kan de aandacht worden gericht op de ontwikkeling van producten van hoge technologische waarde.

Verplaatsing productieactiviteiten naar lagelonenlanden is een feit...

Onder invloed van globalisering en in het bijzonder de uitbreiding van de Europese Unie worden op dit moment de 'echte' productieactiviteiten verplaatst naar lagelonenlanden. De verkoopondersteunende activiteiten blijven in Nederland waarbij de nadruk komt te liggen op het ontwerpen en vermarkten van de producten. Ook in Noordoost-Brabant is steeds meer de trend zichtbaar van productieverplaatsing van industriële bedrijven naar lagelonenlanden, waarbij de handel overwegend in de eigen regio blijft.

De bulk van wat er in de industrie wordt geproduceerd, wordt steeds meer naar Oost-Europa en China verplaatst en uitbesteed. Fabrieken worden hier gesloten en vertrekken naar het Oosten. Werden vroeger in het Oosten alleen halffabricaten gemaakt, momenteel is een verschuiving waar te nemen naar totale productie. De maakindustrie is daar nog in ontwikkeling, wat ook tot gevolg heeft dat de technologie daarheen verschuift. Het is dan ook niet verwonderlijk dat bedrijven uit de regio Uden Veghel hun producten steeds meer uit Oost-Europa en China halen. Kantoorstoelen uit China zijn immers goedkoper. Ook is door het bedrijfsleven aangegeven dat er steeds meer in Italië wordt ingekocht vanwege de lagere prijs in dat land. Hierbij speelt de factor arbeid een belangrijke rol. De uurtarieven kunnen hier niet worden verlaagd, wat resulteert in verplaatsing van de industrie naar waar er nieuwe markten zijn en lagelonenlanden. Maar ook daar stijgen de lonen. Er ontstaat namelijk een thuismarkt, wat weer impact heeft op de lonen, het energieverbruik, het milieu en de kostenstructuur.

Volgens de ondernemers verplaatst de industrie zich met gemiddeld 300 km/per jaar: "De industrie is footloose en trekt steeds verder naar het oosten." Het bedrijfsleven verwoordde het als de "Battle between the North Sea and the Black Sea". Goederenstromen gaan nu nog via Rotterdam. Maar Rusland ontwikkelt zich ook op havengebied. Door deze ontwikkeling kiezen veel landen steeds vaker voor Oosterse havens. Het maakt de route immers korter, sneller en goedkoper. De verplaatsing van industriële activiteiten naar het Oosten is inmiddels een feit. Dat neemt niet weg dat de regio Uden Veghel met de industrie die zij momenteel huisvest, kan inspelen op andere markten die nu open liggen en trends die zich de komende jaren zullen voordoen. Dit wordt in de volgende paragraaf nader uitgelegd.

...dus zoek naar toegevoegde waarde

Volgens de ondernemers concurreert de Veghelse industrie meer met 's-Hertogenbosch, dan met Eindhoven. In Eindhoven zijn de industriële activiteiten vooral een afgeleide van de techniek van Philips, terwijl er in 's-Hertogenbosch sprake is van meer algemene industrie. In de regio Uden Veghel is meer kleinschalige industrie gevestigd, die zich richt op de verwerking van producten en verpakkingen. Daarnaast is er een verschuiving opgetreden van de industrie naar de logistiek. Binnen het MKB in deze regio vinden allerlei technologische ontwikkelingen plaats die weer van belang zijn voor het grootbedrijf.

Kansen voor de regio Uden Veghel liggen voornamelijk op het behoud en de uitbreiding van hoogwaardige kennisactiviteiten. Binnen de maakindustrie wordt een verschuiving verwacht van massaproductie in de bulkindustrie naar industriële activiteiten met een hoger technologisch niveau. Dit vertaalt zich in producten en diensten die een hogere toegevoegde waarde hebben. In het verlengde hiervan noemen de ondernemers het toenemend belang van 'value added logistics' voor Nederland en voor de regio Uden Veghel. Door het openstellen van de EU-grenzen heeft dit tot gevolg gehad dat er een consolidatie van distributiecentra heeft plaatsgevonden. Trends als individualisering worden steeds beter zichtbaar. Consumenten hebben keuzes, waarbij de focus niet meer op één land ligt. Gevolg hiervan is dat het belang van 'klantspecifieke producten' maken steeds meer is toegenomen. Een voorbeeld vormen de toetsenborden van Logitech die in het Verre Oosten worden gemaakt. Deze worden kaal gefabriceerd, waarna ze vervolgens landspecifiek worden gemaakt (Duitsland, Frankrijk en Italië hebben elk een andere letter- en symbolenvolgorde).

Marketing speelt een steeds belangrijkere rol in dit concept (time to market). Bij 'value added logistics' wordt de oorsprong van het product verdoezeld. Producten worden kaal ingekocht en vervolgens klant-en-klaar gemaakt door er een specifieke kleur aan toe te voegen die landeigen is of door een merknaam/label er op te branden. Denk aan het suikerzakje dat in Nederland de kleur oranje heeft en in Frankrijk de kleur blauw ('non-branded postponed assembly'). De industrie assembleert het product op het laatste moment. In Nederland vindt het assembleren van producten plaats voor de EU-markt, met zo'n 400 miljoen mensen. Daarnaast beginnen industriële bedrijven en de dienstverlening steeds meer in servicecomponenten te denken. De klant wordt een op-maat-concept aangeboden. De dienstverlening bedenkt bijvoorbeeld softwareoplossingen die het logistieke systeem van industriële bedrijven moeten versnellen. Het gaat hierbij om efficiency, verbetering en verhoging van de productiesnelheid. De software dient verder om de voorraden beter te kunnen beheeren. Het wordt klant-, land- en opdrachtspecifiek gemaakt. Dit cultuurspecifieke aanbod is de toegevoegde waarde van de activiteiten in de regio Uden Veghel en in Nederland.

Laat de 'Food & Feed'-sector een belangrijkere rol spelen in de regio Uden Veghel

Het sterke punt van Noordoost-Brabant is dat de regio zowel agrarisch als industrieel van aard is. In deze periode vindt in hoog tempo een verandering plaats van een economie op basis van de inzet van spierkracht naar een economie op basis van de inzet van kennis. In die periode is het een groot voordeel dat de regio beschikt over een grote verscheidenheid aan economische activiteiten. Dit maakt de regio geschikt om in veel relevante ontwikkelingen een rol te spelen. Boekel leunt bijvoorbeeld sterk op de agrarische sector en een groot

deel van de aanwezige industrie, die is afgeleid van deze sector. Het feit dat de regio Uden Veghel sterk leunt op de agrarische sector en de industrie in combinatie met de sterke onderlinge verbondenheid maakt de lokale economie kwetsbaar.

De prominente vertegenwoordigers geven aan dat de regio Uden Veghel zich meer zou moeten specialiseren. De agro-industrie speelt hierbij een belangrijke rol. De regio Uden Veghel wordt niet voor niets een 'Food & Feed'-regio genoemd. De agrarische sector, de industrie en de logistiek vormen een onlosmakelijke driehoek. Het gaat hierbij om toegevoegde waarde creëren (veevoederindustrie, groente- en aardappelverwerkende industrie, farmaceutische industrie), wat het imago van de regio versterkt. Inzetten op een innovatieve en hoogwaardige industrie is hierbij essentieel. De agrarische sector als 'basis', de industrie als de 'tussenpersoon' en de logistiek als 'leverancier' vormen een sterk driemanschap om hoogwaardige producten te leveren. Aangezien de Nederlandse industrie steeds meer een doorvoerfunctie krijgt, zal de aan voedsel gerelateerde logistiek groeien. De 'roots' van de regio helpen hierbij om het bedrijfsleven van de regio Uden Veghel nog meer te profileren. De gemeente Oss streeft er naar om zich voor haar regio te blijven inzetten op ruimte voor de voedingsmiddelenindustrie, de farmaceutische industrie en de logistiek. De inzet bestaat onder andere uit de ontwikkeling van 'life science' (combinaties van productie- en onderzoeksactiviteiten in de bio-, agro-, voeding-, milieu- en medisch/farmaceutische technologieën) en kennisontwikkeling. De regio Uden Veghel zou ervoor kunnen kiezen zich hierbij aan te sluiten en zich samen met Oss in te zetten voor deze sectoren.

Daarnaast is de samenwerking tussen de agrarische sector en de industrie op het gebied van duurzaamheid door de ondernemers benadrukt. Het is bewezen dat uitwerpselen van dieren kunnen worden omgezet in energie voor de industrie. Door in te zetten op deze koppeling zet de regio Uden Veghel zich ook als 'duurzame regio' op de kaart. Duurzaamheid is landelijk een populair thema en zal in de toekomst alleen maar een belangrijkere rol in de samenleving gaan spelen.

Ook zal er een kwaliteitsslag moeten worden gemaakt. Leveranciers kunnen in winkels en groothandels productreleases promoten. Ook zijn er tegenwoordig kleinere huishoudens dan vroeger en zal het aantal eenpersoonshuishoudens in de toekomst (door ontgroening en vergrijzing) alleen maar toenemen. De food-gerelateerde detailhandel zal hier met aangepaste producten voor bijvoorbeeld de 55+ markt moeten komen. Er ontstaan zo nieuwe trends waarop ingespeeld kan worden.

Profileer je met het goede ondernemersklimaat van de regio

In 2008 heeft MKB-Nederland in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken en de Kamers van Koophandel een grootschalig onderzoek verricht naar de MKB-vriendelijkste gemeente van Nederland. MKB-Nederland wil hiermee lokale overheden uitdagen om zich meer in te spannen voor het midden- en kleinbedrijf. In het onderzoek zijn alle 443 Nederlandse gemeenten op hun ondernemersklimaat doorgelicht. In totaal hebben bijna 16.000 ondernemers (gemiddeld 35 per gemeente) gereageerd op vragen over vier onderwerpen: het lokale ondernemersklimaat (regelgeving, lokale belastingen, ondernemersvriendelijkheid et cetera), communicatie en beleid, het imago van gemeenten (waar anders dan in de eigen gemeente zouden zij zich willen vestigen?) en over de hoogte van de

gemeentelijke lasten. Opvallend is dat van de 150 gemeenten die het beste presteren op bovengenoemde indicatoren Uden een 23e plaats inneemt en Veghel een 70e plaats. Een goede landelijke score. Binnen de provincie Noord-Brabant staat van de 68 gemeenten Uden op de 3^e plaats, Veghel op de 16^e plaats en Boekel op de 35^e plaats.

De ondervraagde ondernemers in het onderzoek van MKB-Nederland prijzen het arbeidsmaatschap in de regio Uden Veghel, maar hierbij wordt Veghel wel specifiek uitgelicht. Het bedrijfsleven ervaart een grote betrokkenheid van werknemers bij het bedrijf, wat resulteert in een hoge productiviteit en een laag ziekteverzuim. Dit goede ondernemersklimaat voor MKB-ondernemers biedt perspectieven voor de toekomst en mogelijkheden voor profilering van de gemeente. Zeker als het gaat om de industrie bieden de MKB-vriendelijkheid van de gemeente en de sterke ondernemersgeest kansen voor de verdere ontwikkeling van deze sector. De verbeterde ontsluiting door de A50, de haven, en de Zuid-Willemsvaart bieden ook op infrastructureel gebied veel kansen. Een gemis in de regio is echter het Hoogwaardig Openbaar Vervoer (HOV).

Ook het MKB in de regio Uden Veghel is hard geraakt door de economische crisis. De provincie stelde daarom met ingang van 1 september 2009 € 25 miljoen beschikbaar voor het MKB Innovatiefonds Brabant. Het fonds verstrekt leningen van € 100.000 tot € 500.000⁵⁶. Doel is te investeren in kredietvoorzieningen voor een gezond, innovatief midden- en kleinbedrijf. Het fonds wordt verzorgd door de provincie en de banken in de regio en richt zich op 'in de kern gezonde' bedrijven (5-200 fte) die een gunstig toekomstperspectief hebben, maar die nu last hebben van de crisis. Het gaat om bedrijven in de sectoren hightech systemen & materialen, food & nutrition, toerisme, medische technologie & life sciences, health, procesindustrie, bio-energie, maintenance, logistiek & distributie⁵⁷.

Blijf de samenwerking met elkaar opzoeken en investeer in kennis

In de regio Uden Veghel zijn vele samenwerkingsverbanden actief. De gemeenten voeren regelmatig overleg met deze organisaties, waarbij een bedrijfscontactfunctionaris de gemeente vertegenwoordigt. In regionaal verband is er contact tussen het bedrijfsleven van Uden, Veghel en Schijndel (ReVUSS). De regio heeft een goede schaalgrootte om netwerken te realiseren. Deze netwerken kunnen leiden tot structuurversterking, efficiency, effectiviteit en innovatie. Om dit te bereiken, speelt ondernemersplatform ReVUSS een belangrijke rol. De rol van de lokale overheid zou gezocht moeten worden in de ondersteuning. Economische groei is dus een taak van alle relevante spelers in de regio.

In het kader van het stimuleringsprogramma Regionaal Economisch Actieprogramma Noordoost-Brabant zijn door de overheid, ondernemers, het bedrijfsleven en de Kamer van Koophandel recentelijk vijf speerpunten ofwel zogenaamde sterren gedefinieerd. Dit heeft geresulteerd in een samenwerkingsverband: 5-sterrenregio. Iedere ster staat voor een economisch speerpunt, waarop de regio zich zou moeten concentreren: *food, machines & systemen, logistiek, zorg & farma, toerisme*. Doel is om op deze economische sterktes in te zetten en de economische kracht van de regio te vergroten. 5-Sterrenregio heeft als missie

⁵⁶ Dit zijn achtergestelde, rentedragende (10 procent) leningen. Deze leningen hebben een looptijd van maximaal drie jaar en zijn de eerste 1,5 jaar aflossingsvrij.

⁵⁷ Bron: www.mkbfondsbrabant.nl.

om lokale en regionale initiatieven te stimuleren en te faciliteren. Hierbij staat het creëren van innovatie in regionale ketens centraal. Dit zou moeten leiden tot allerlei nieuwe dwarsverbanden die de winstgevendheid verhogen, kosten reduceren en leiden tot productverbetering. Ook biedt promotie van de regio op economisch gebied kansen, omdat daarmee subsidies kunnen worden verkregen. Regionale economische samenwerking wordt vormgegeven door het initiatief BOOST (bedrijfsleven heeft zich hierin verenigd) en REAP (gemeenten). BOOST is een samenwerkingsverband van BZW, KvK, ondernemers uit Cuijk, Boxmeer, Heusden, Oss, Uden, Veghel, Schijndel, Drunen, Vlijmen en 's-Hertogenbosch. Iedere partij handelt vanuit zijn eigen verantwoordelijkheden en organiseert zijn eigen netwerk.

Vanuit het belang van de industrie en de economische structuur bekeken, springt de regio Uden Veghel - en breder bezien de regio Noordoost-Brabant - in het oog als voedingsbodemp voor innovaties. Dit blijkt onder meer uit de investeringen in (private) R&D en uit patenten die worden verkregen. Denk hierbij aan grote bedrijven als Mars, Vanderlande en MERCK die in dit gebied zijn gevestigd en die over grote R&D-afdelingen beschikken. Door nauwe samenwerking van deze bedrijven met MKB-partners kunnen er clusters ontstaan waarbinnen nieuwe kennis gemakkelijk kan worden gedeeld en vermeerderd. Op deze manier raakt kennis verankerd in de regio⁵⁸.

Om de industrie in de regio te behouden en mogelijk te versterken zal de sector zich meer moeten richten op kennisintensieve bedrijvigheid. Belangrijk hiervoor is een solide vestigingsklimaat voor bedrijven, een goed woon- en leefklimaat voor werknemers en een nauwe afstemming tussen aanbod en behoefte van onderwijs en bedrijfsleven. In Noordoost-Brabant bevindt zich een aantal innovatieve bedrijven die hiervan een goed voorbeeld vormen. Dergelijke innovatieve bedrijven vormen de motor voor de werkgelegenheid in de regio. De industrie in de regio Uden Veghel zou zich voor meer kennis en hoogwaardige technologie kunnen aansluiten bij Wageningen (Food Valley) en Eindhoven (Brainport). Foodgerelateerde organisaties als Food Connection Point en Stichting Foodregio Uden, Veghel, Schijndel e.o. kunnen hierbij een belangrijke rol spelen.

Toch blijkt het in de praktijk moeilijk om deze hoogwaardige slag te maken. Prominente vertegenwoordigers noemen Vanderlande Industries als voorbeeld van een bedrijf dat hoogwaardige kennis in huis heeft en ingenieurs die deze kennis kunnen benutten. Vanuit dit oogpunt is het verstandig om strategische allianties aan te gaan om zo de concurrentiekracht te vergroten. Daarbij dient eerst kritisch te worden gekeken naar de vele samenwerkingsverbanden (zoals hierboven genoemd) die de regio nu al kent. Hierin schuilt namelijk het gevaar dat de samenwerkingsdoelen vanwege de verschillende belangen van de deelnemende partijen niet worden bereikt. Daarnaast is het langs elkaar heen werken door het grote aantal samenwerkingsverbanden niet ondenkbaar.

De ondernemers suggereerden dat de regio Uden Veghel zich zou moeten aansluiten bij Oss om een grote speler in de markt te worden. Hierdoor zou de regio zich beter moeten kunnen meten met grote spelers als 's-Hertogenbosch, Eindhoven en Tilburg. Een ander bijko-

⁵⁸ Bron: Samenwerking A(s)-50 2008.

mend voordeel is dat de subsidiepot in de regio kan worden (aan)gevuld en het imago worden verbeterd. De gemeente Oss meldt hierover in haar Economisch Beleidsplan: "De 'economische' buurgemeenten Uden en Veghel, verbonden via de A50. Ons streven is om gezamenlijk na te gaan of er onderwerpen zijn die zich lenen om tot een nadere samenwerking te komen." En: "Tenslotte willen we ook onderzoeken of en op welke wijze samenwerking mogelijk is met andere gemeenten, op het gebied van de drie economische speerpunten van Oss: farmacie, voedings- en genotsmiddelen en logistiek."

Laat het onderwijsaanbod aansluiten op de ontwikkelingen in de industrie

Voor de toekomst is het van belang dat het innovatieve vermogen goed wordt georganiseerd. Hiervoor zijn een goed productiemilieu en toegankelijke kennisbronnen van groot belang. Bovendien wordt onder invloed van de 'verdienstelijking' binnen de industrie en de verdere internationale arbeidsdeling, de concurrentiekracht van het bedrijfsleven in hoge mate bepaald door de beschikbaarheid van voldoende vakbekwaam middelbaar en hoger opgeleid personeel.

Om te komen tot een regionaal arbeidsmarktbeleid zijn de gemeenten in Noordoost-Brabant – met onderwijs en bedrijfsleven – in 2008 een intentieovereenkomst aangegaan. De beroepsbevolking in de regio Uden Veghel kent relatief veel mensen die middelbaar onderwijs hebben genoten en in verhouding weinig werknemers met HBO-WO niveau. Dit is een duidelijk verschil met het Brabantse gemiddelde. Het lagere opleidingsniveau is verklaarbaar vanuit het verleden als productie- en industriegemeente. Enerzijds neemt de werkgelegenheid in de sector industrie af ten gunste van de zakelijke dienstverlening en de zorg; anderzijds stellen ondernemers steeds hogere eisen aan het opleidingsniveau en de competenties van hun personeel⁵⁹. Door in te zetten op kennis en innovatie zal dit HBO-WO opgeleiden aantrekken. De foodgerelateerde Jumbo Academy en R&D-afdelingen van grote industriële bedrijven kunnen het onderwijs naar een hoger niveau tillen, mits zij hierin goed worden gefaciliteerd door de overheid.

In de regio Uden Veghel is behalve de PABO geen HBO-onderwijs aanwezig. Jongeren zijn voor hoger en wetenschappelijk onderwijs aangewezen op steden als 's-Hertogenbosch en Eindhoven. In Veghel is het ROC de Leijgraaf gevestigd dat verschillende technische opleidingen op MBO-niveau aanbiedt die aansluiten op de werkgelegenheid in de regio. Het onderwijsaanbod zal echter moeten blijven aansluiten bij de ontwikkelingen die zich in de industrie voordoen en zich moeten richten op nicheproducten, specialisatie en IT. De prominente vertegenwoordigers uit de regio vinden dat de regio zich niet hoeft in te zetten om HBO-opleidingen te faciliteren. Er zijn te weinig docenten in de regio en bijvoorbeeld de logistieke HBO's zitten in Tilburg, Breda en Venlo. De overige HBO-opleidingen zitten in 's-Hertogenbosch en Nijmegen. Wel dient het leerlingenbestand beter te worden afgestemd op het bedrijfsleven. Het bedrijfsleven bemoeit zich hier nu ook mee. Sindsdien verloopt de samenwerking met het onderwijs beter. Er wordt bijvoorbeeld actiever gezocht naar stageplaatsen.

⁵⁹ Bron: Samenwerking A(s)-50 2008.

In de praktijk blijkt echter dat potentiële arbeidskrachten veelal kiezen voor een baan in de stad waar men is opgeleid of in de meer stedelijke gebieden. Om in de regio aan goed geschoold technisch personeel te komen, is in 2001 het platform Techniek=Troef opgericht. De industrie kampt immers met een te klein aanbod aan vakmensen en met het slechte imago van technische beroepen. Op initiatief van ROC de Leijgraaf⁶⁰ is in het najaar van 2008 het praktijkleercentrum (PLC) Procestechniek De X-Factory geopend in Veghel. Personeel en leerlingen volgen hier procestechniek- en procesoperator opleidingen. Procesoperators bedienen installaties in de voedsel- en verpakkingsindustrie. Aanleiding voor De X-Factory was de toename van aanvragen vanuit de chemie, food- en feedindustrie in de regio om personeel op te leiden en zodoende gekwalificeerde mensen te leveren. Het PLC wordt ondersteund vanuit het bedrijfsleven door kennis, ervaring en materiaal ter beschikking te stellen. Het PLC kent vooraanstaande leden zoals MERCK, Vanderlande en de Rabobank. Ook de gemeenten Uden en Veghel hebben stappen gemaakt door met ReVUSS de samenwerking tussen het bedrijfsleven en het onderwijs te stimuleren.

⁶⁰ Bron: www.leijgraaf.nl

Bijlagen

Definities economische thermometer

Algemeen

- Arbeidsvolume: arbeidsvolume werknemers en zelfstandigen in arbeidsjaren
- Bruto toegevoegde waarde: loonkosten + afschrijvingen + financiële lasten + bedrijfsresultaat

Variabelen economisch groei

- Winstgroei: bedrijfsresultaat 2008 t.o.v. bedrijfsresultaat 2007
- Productiegroei: bruto toegevoegde waarde 2008 t.o.v. bruto toegevoegde waarde 2007
- Investeringsgroei: investeringen 2008 t.o.v. investeringen 2007
- Arbeidsvolumegroei: arbeidsvolume 2008 t.o.v. arbeidsvolume 2007

Variabelen economisch kracht

- Arbeidsproductiviteit: bruto toegevoegde waarde / arbeidsvolume
- Rentabiliteit op eigen vermogen (REV): bedrijfsresultaat als % van het eigen vermogen
- Investeringsratio: investeringen als % van de bruto toegevoegde waarde
- Werkgelegenheidsfunctie: arbeidsvolume als % van de beroepsbevolking

Literatuur

- A(s)-50 (2009), Uitvoeringsagenda, www.samenwerkingossudenveghel.nl
- Buck Consultants. (2004), Sociaal Economisch Actieplan Uden-Veghel
- CBS (2008), Landbouwtelling 2008
- CBS (2009) Industriemonitor 2009
- CBS (2009), Kerncijfers van de bevolkingsprognose, 2008-2050
- CBS, oktober (2009). Industrie en energie.
- Deloitte (2008), Made in Holland VI
- Gemeente Boekel (2009), Kengetallen
- Gemeente Uden (2009) Interim Structuurvisie Uden 2009-2015.
- Gemeente Uden (2009), Cijfers en feiten
- Gemeente Uden (2009), Uden Bouwt – Overzichtskaart, www.udenbouwt.com
- Gemeente Veghel (2009), Cijfers en feiten
- Goudappel Coffeng (2009) Euregionaal Koopstromenonderzoek Stadsregio Arnhem Nijmegen
- Innovatieplatform (2008), Nederland in de Wereld. Connecting Global Ambitions.
- Intergemeentelijk Bureau Economie (2009), Sociaal-Economisch Uitvoeringsplan 2009-2011
- Kamer van Koophandel Noord-Brabant (2003), SWOT-analyse gemeente Boekel
- LEI – Het Nederlandse agrocomplex 2008
- LEI (2009), Het Nederlandse agrocomplex 2008

- LISA (2009), LISA Vestigingenregister 2008
- Ministerie van Economische Zaken (2008) Industriebrief: Nederland in de Wereld- Connecting Global Ambitions
- MKB Innovatiefonds Brabant (2009), www.mkbfondsbrabant.nl
- Provincie Noord-Brabant. (2009), Economische Monitor
- Rabobank (2006), Rabobank Focus op de Varkenshouderij
- Rabobank (2008), Cijfers & Trends. Visie op 9 sectoren in het Nederlandse bedrijfsleven
- Rabobank (2008), Integrale visie op de Nederlandse land- en tuinbouw
- Rabobank (2009), Cijfers en Trends editie oktober 2009
- Rabobank (2009), Branche Informatie Rabobank: Industrie
- Rabobank (2009), Economisch Kwartaalbericht Juni 2009
- Rabobank (2009), Economisch Kwartaalbericht Maart 2009
- Rabobank (2009), Visie op 2010
- ROC de Leijgraaf, www.leijgraaf.nl
- Stedelijke regio Uden-Veghel (2006), Aandachtsgebieden stedelijke regio, www.uden-veghel.nl

Deelnemers interviews en workshop

- De heer Henk Hellegers, Burgemeester Gemeente Uden
- Mevrouw Ina Adema, Burgemeester Gemeente Veghel
- De heer Pierre Bos, Burgemeester Gemeente Boekel
- De heer Marnix Bakermans, wethouder Economische Zaken Gemeente Uden
- De heer Theo Bouwmans, coördinator Economische Zaken Gemeente Uden
- De heer Peter Ketelaars, wethouder Economische Zaken Gemeente Boekel
- De heer Paul van Moorsel, Kamer van Koophandel Brabant
- De heer Harry van den Broek, Udense OndernemersVereniging De Kring
- De heer Peter van der Meij, Contactgroep Veghelse Ondernemingen
- De heer Abel Slippens, ondernemer - Veghel
- De heer Gerry van Boxtel, Vanboxtel bv - Boekel
- De heer Ad van de Crommert, ZLTO Veghel
- De heer Antoon Vermeer, ZLTO Boekel-Venhorst
- De heer Wyno Zwanenburg, Nederlandse Vakbond Varkenshouders (NVV) – Odiliapeel
- De heer Bob Hutten, Hutten Catering - Veghel
- De heer Maddy Goossens, Goossens Wonen & Slapen - Erp
- De heer Roland de Winter, De Winter Drukkers en Uitgevers – Uden/Veghel
- De heer Stefan van de Ven, Bouwbedrijf L. v.d. Ven bv - Veghel
- De heer Jos van Doren, Van Doren Engineers bv - Boekel
- De heer John Eijsermans, C1000 Eijsermans - Zeeland
- De heer Erik van Hout, Cornelissen Aannemingsbedrijf bv - Zeeland
- De heer George Jentjens, Jentjens Machinetechniek bv - Veghel
- De heer Henk van Sleeuwen, Slecoma Boekel bv
- De heer Peter van der Steen, IBN - Uden
- De heer Wim Hanenberg, melkveehouder - Boekel
- De heer Jan Wijnen, pluimveehouder - Odiliapeel
- De heer Peter van Asseldonk, champignonkweker – Zijtaart

Colofon

Titel

Regio Uden Veghel: Knooppunt van diversiteit

Ondertitel

Economisch onderzoek

Auteurs

Drs. R. Aalders (Rabobank Nederland)
C.C. Briesen MSc. (Rabobank Nederland)
T. Geijer MSc. (Rabobank Nederland)

Eindredactie

Enrico Versteegh (Rabobank Nederland)
Afdeling Marketing, Communicatie & Coöperatie (Rabobank Uden Veghel)

Publicatiedatum:

Maart 2010

In opdracht van:

Rabobank Uden Veghel

Contactadres:

Rabobank Uden Veghel
Postbus 70
5400 AB Uden
(0413) 219 219
info@udenveghel.rabobank.nl
www.rabobankudenveghel.nl

© Rabobank Nederland, 2010

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande toestemming van Rabobank Nederland.

No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print, microfilm or any other means without written permission by Rabobank Nederland.